

GEÇMİŐTEN
GÜNÜMÜZE SİYER'İN
İSTİSMARININ;
NEDENLERİ,
SONUÇLARI (TARİHÎ,
DİNÎ, SOSYOLOJİK,
EKONOMİK,
SİYASÎ) VE ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ

DOSYA KONUSU

İSTİSMAR VE DİN İSTİSMARI ÜZERİNE GENEL BİR ÇERÇEVE

VEJĐİ BİLGİN
PROF. DR.
ULUDAĞ Ü. İLAHİYAT FAK.

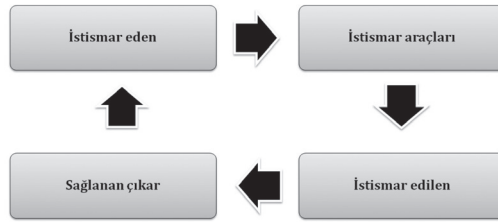

SAYI: 4 • TEMMUZ-ARALIK 2018 • SAYFA: 161-169

İstismar Konusunda Genel Çerçeve

Sömürü ve istismar aynı kökten gelen kavramlardır. Ancak sömürüden farklı olarak istismar, bir kişinin güvenini, iyi düşünce ve hareketlerini kötüye kullanma anlamına gelir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1995: 1429). Dolayısıyla istismar birbiri hakkında art niyet düşünmeyecek kişiler arasında bir çıkar sağlama eylemidir. Sosyal bilimsel literatürde istismar daha çok fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik alanlarda öne çıkarılır. Ancak bu literatürde kast edilen istismar herhangi bir çıkar elde etmenin yanında yaralama, tecavüz, teşhir, aşağılama, yıldırma, çalışmaya izin vermeme ya da elinden parasını alma gibi olgulara doğru genişletilmektedir (Özcan, 2009: 12:22; Karanis, 2016: 8-18). Oysa konuyu dar anlamda ele almak, daha derinlemesine analizler yapmaya imkân tanıyacaktır. Bundan dolayı biz istismarı dar anlamıyla ele alıp, konuya din istismarı ve siyasi istismar gibi türlerin de katılması gerektiği kanaatindeyiz.

İstismarın öğelerini ortaya koymak için şöyle bir şema çizmek mümkündür.

İstismar eden ve edileni yan yana getirdiğimizde, birincisinin genelde daha üst konumda (yaşlı, büyük, idareci, lider gibi pozisyonlarda) olduğunu görürüz. Şüphesiz bazen alt konumda olan kişi de üsttekini istismar edebilir ancak onun elde edeceği çıkar diğer konuma göre daha az olacaktır. İstismar eden kişi üst konumunun gereği olarak saygın kabul edilir, güvenilir. Ka-

rizmatik nitelikleri ile hedef kitle üzerinde etkindir; bu niteliklerini ikna etme kabiliyeti destekler. Ancak kitlesel istismarlarda tek bir kişi yeterli olmaz; istismarcının çevresinde onun gerçek yüzünü tanıyan veya tanımayan, ancak yüksek hayranlık ve sadakatleriyle geniş kitleyi ikna edecek bir küçük halka bulunur. İstismarcı, eylemine istismar amacıyla başlamayabilir ancak zamanla istismara uygun ortamlar onun amacının değişimine neden olabilir. İstismarcı yapmış olduğu davranışın bir istismar olduğunu da düşünmeyebilir; eylemini olağan bir davranış olarak kabul edebilir.

İstismar edilen kişi genelde konum olarak düşük ve zayıftır. Düşüklük yaş, beden, zekâ, ekonomik düzey, mahrumiyet, hastalık kriterlerine göre değişir. Bu kişi istismarcıya yüksek saygı ve güven duyguları besler. İstismar edilen kişi uzun süre veya hiçbir zaman istismara uğradığını anlamayabilir; anladığında ise karşı çıkacak gücü kendisinde bulmayabilir ya da farklı kişisel amaçlarla istismara razı olmuş gibi görünebilir.

İstismar için kullanılan araçlar genelde duygulardır. Burada güven, hürmet, sevgi gibi duygular kullanılır. Duygulara benzer ve ilişkili biçimde çeşitli ihtiyaçlar da istismar aracı olabilirler. Fizyolojik ihtiyaçlar, sığınma, güvenme, saygı görme, değer verilme gibi diğer ihtiyaçlar istismar amacıyla kullanılırlar. Bunların dışında istismarcı dini inançları, örf-âdetleri, yasaları amacına alet edebilir. Ayrıca akrabalık-arkadaşlık ilişki ağları da istismar aracı olabilir.

İstismar eden kişinin elde ettiği çıkar değişiklik gösterir. İstismar eylemi istismarcıya para kazandırabilir, toplumsal statüsü yükselebilir, fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilir, duygusal tatmin sağlayabilir.

“Din” ve “İstismar” Kelimeleri Yan Yana Kullanılabilir mi?

İnsan; zekâsı, sağduyusu, duyguları ve ihtirasları ile girift bir varlıktır. Bu varlığın meydana getirdiği dünya, tabii olarak mükemmel olmaktan uzaktır. Dinler bu eksik olan dünyada mümkün olabildiğince en hakkaniyetli yapıyı meydana getirmeye çalışırlar. Ancak dünyada var olan her şeyi sömürebilme ve kendi çıkarları için kullanabilme potansiyeline sahip olan insan, dini bile bir sömürü aracı yapabilmektedir. Din bazen doğrudan insan zekâsına hitap eder; bundan dolayı Kur'an-ı Kerim müşrik bir toplumu hedef alırken, birden çok ilahın bulunması durumunda kainattaki düzenin bozulacağına işaret ederek (Enbiya, 21: 22) insanın akli çıkarımlarda bulunması istemiştir. Ama din aynı zamanda insanın duygu ve ihtiraslarına da hitap eder. Zira akli çıkarım inanmak için yeterli olmayabilir; örneğin bir peygamberin bu tür delilleri kendi kişisel çıkarı için kullanmadığına nasıl ikna olunacaktır?

Bundan dolayı Allah Teala peygamber olarak çocukluklarından itibaren hakkında hiçbir şüphe olmayan kullarını göndermiş ve onlar görevlerini yaparken maddi bir çıkar beklememişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de yirmi bir yerde peygamberler toplumdan hiçbir maddi karşılık beklemediklerini ifade ederler (Abdulbaki, 1988: 17-18). Hz. Peygamber'in hayatında da aynı durum tecelli etmiş, Hz. Muhammed peygamberliğinin ilk yıllarında müşriklerce vaat edilen pek çok hususu reddetmiş, Medine'de de bir toplumun reisi olarak pek çok maddi hususu talep edebilecekken etmemiştir.

Dinin İstismarı

Her şeyden önce şunu söylemek gerekir ki, dinin istismara açık bir alan olması (Certel, 2011: 2) onun için bir eksiklik olarak görülemez. Zira istismarın görece daha yoğun olduğu alanlar aile ve arkadaşlık gibi yüksek güvene dayanan kurumlardır. İnsanlar bir şeye sığınmak, bağlanmak, himaye görmek zorundadırlar. Ancak bu özellikler aynı zamanda istismara da yol açarlar. Öyleyse yapılması gereken bu kurumları kaldırmak değil, buralardaki istismarları önleyici mekanizmalar geliştirmektir.

Yukarıda verdiğimiz istismar şeması din alanına nasıl uyarlanabilir?

Din doğal olarak bızatıhi kendisini temsil etmez; insanlar aracılığıyla temsil edilir. Şüphesiz kutsal kitap, inanç, ibadetler, dini semboller gibi dini sembolize eden daha pek çok öge söz konusu ise de, bunların hepsi din adına eylemde bulunan kişiler üzerinden toplumla ilişki kurarlar. Ruhbanlığın olduğu dinlerde, din adına konuşan sınıfın yetişmesi ve denetlenmesi daha yüksek düzeyde; ruhbanlığın olmadığı dinlerde ise daha düşük düzeyde olur. İslam, içerisinde ruhbanlık anlayışını barındırmadığı için kendisini yeterli gören hemen herkes din adına konuşmakta ve eylemde bulunabilmektedir. Bu durum istismar potansiyelini artırır. Fakat -Katoliklikte olduğu gibi- ruhbanlığın olduğu dinlerde de kurum içerisinde kalarak istismarların olduğu görülmektedir.

İster ruhban olsun ister olmasın, din adına konuşan kişiler genelde toplum tarafından saygı duyulan kişilerdir. Dolayısıyla dinin istismarı aşağıdan yukarıya doğru değil, yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşir. Yani halkın din adamını istismarından değil, din adına konuşan kişilerin diğerlerini istismarlarından bahsedebiliriz.

İstismar her zaman bilinçli bir şekilde gerçekleşmez. Dinî yaşantı içerisinde insanın tecrübe ettiği vizyonlar, ilhamlar veya rüyalar kişiyi istismara götürebilir. Bir başka ifade ile kişi bunları kurgusal olarak üretmemiş, psiko-patolojinin konusu olacak şekilde "görmüş"tür. Kendisinin gerçek-

ten seçilmiş kişi (peygamber veya mehdi/Mesih) olduğuna inanmaktadır (Armaner, 1973: 129-131). Dolayısıyla bu kişi tam bir teslimiyet halinde gördüklerinin peşinden gider ve eğer bir takipçi kitlesi söz konusu ise onun bu inanmışlığı ve kararlılığı daha yoğun bir bağlılığa yol açar.

İstismar edilen kişilerin kanaatimizce temel özelliği dinî bilgilerinin yetersiz/eksik olmasıdır. Dinî bilgi azaldıkça istismar edilme ihtimali yükselir. Üst düzeyde dinî eğitim almış kişiler genelde bu tür hareketlere şüphe ile bakarlar. Dinî eğitim dışındaki tahsil durumu açısından bakıldığında herhangi bir şey söylemek güçtür. Zira düşük eğitimli kişiler de yüksek eğitimli kişiler de istismarlara maruz kalmaktadır. Ancak yüksek eğitimli kişiler arasında sayısal eğitim alanlar daha az sorgulama yaptıkları için, diğer yüksek eğitimli kişilere göre daha fazla istismara uğramaktadırlar. Nitekim kendisini İslam'a nispet eden uluslararası terör örgütlerine katılanlar üzerine yapılan bir araştırmada mühendislerin ön plana çıktığı görülmüştür. Buna göre terör örgütlerine katılanların % 39.7'si mühendistir; genel manada sayısal eğitim alanların oranı % 55.6'dır. Dinî bir eğitim alıp bu tür örgütlere katılanların oranı ise % 17.3'tür (Gambetta ve Hertog, 2009: 204).

İstismar edilen grup arasında özellikle kadınlar özel bir yer tutmaktadır. Zira kadın dindarlığı erkek dindarlığından daha yoğundur; bunun yanında belirli bir dini otoriteye bağlanma ve saygı kadınlarda daha güçlüdür. Bundan dolayı kadınlar pek çok dinî grupta para veya statü gibi maddi-manevi karşılık beklemeden daha çok çalışmaktadırlar.

Son olarak istismar edilen grup arasında, özellikle lise ve üniversite çağlarındaki gençlerin ayrı bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Ergenlik dönemi bir taraftan dinî şüphenin, diğer taraftan dinî yoğunluğun beraber görüldüğü dikkat çekici bir dönemdir. Bu dönemde dine bağlanan gençler daha yoğun duygular içerisinde. Üniversite çağı ise kişiliğin ancak oturduğu, sadece dinî anlamda değil, ideolojik anlamda da gençleri cezbeden bir dönem olarak dinî-ideolojik istismarların görece daha fazla görüldüğü bir dönemdir. Genç üniversiteyi bitirdikten sonra evlilik ve iş gibi "dünyevi" meşgaleler ile eski idealizmini yitirir; orta yaş ve sonrasında ise hayata dair pek çok idealinden vazgeçtiği için kolay kolay istismara konu edilmez. Ancak orta yaş ve sonrasında din ile ilk kez karşılaşan bireylerde ilk gençlik çağında olduğu gibi istismar edile ihtimali artmaktadır.

Dinî istismarda araç olarak öncelikle "mukaddesat" kullanılmaktadır. Çok az olmakla birlikte Allah'ın kendisi ile konuştuğunu iddia edenler genelde patolojik vakalardır. Bunlara kıyasla Allah'ın bir şekilde kendisine "işaret" gönderdiğini ya da ilhama mazhar olduğunu iddia edenler daha fazladır. Dinî

hierarchyde ikinci sırada yer alan Peygamber ise en çok kullanılan istismar aracıdır. Bu durum da iki şekilde cereyan etmektedir. Birinci şekilde kişi genelde rüyasında Hz. Peygamber'in kendisi ile görüştüğünü, kafasındaki bazı müşkülleri hallettiğini, günlük hayatla ilgili rehberlik yaptığını, onu desteklediğini, hatta özel durumlarla ilgili emirler verdiğini vs. iddia eder. Böylelikle kişi, örneğin herkesin karşı çıktığı ve olumsuz gördüğü bir projesini gerçekleştirmek için "nebevi bir işaret" aldığını veya kendisinin ya da bir başkasının evleneceği kızın Hz. Peygamber tarafından belirlendiğini söyler. Bu şekilde somut bir konu olmasa bile bir kişinin "mana âlemi"nde sık sık Peygamber ile görüşmesi takipçileri üzerindeki karizmasını artırır.

Hz. Peygamber'in istismarının ikinci şekli, ona ait olan söz veya eşyaların pazarlanmasıdır. Makul olmak gerekirse, günümüz Türkiye'sinde Topkapı Sarayı'ndaki mukaddes emanetler, ayrıca Hırka-i Şerif ve peygamberimize ait olduğu iddia edilen çeşitli yerlerdeki sakal örnekleri doğrudan bir ticaret konusu değildir. İnsanların evlerinde, örneğin mukaddes emanetlerde yer alan kılıç ve yayın fotoğrafını veya hat ile yazılmış "Muhammed" lafzının bulunduğu bir tabloyu bulundurması bir istismar vesilesi olarak görülmemelidir. Ancak bunlar kitlesel hale geldiklerinde, özellikle reproduksiyonları yapıp satılmaya başlandığında istismar konusu akla gelmektedir. Son günlerde yaygınlaşan "na'li şerif" bunun tipik bir örneğidir. Peygamberimizin sandaletini takliden çoğunlukla kolye, yüzük, tespih püskülü şeklinde yapılan veya fotoğraf olarak basılan bu ürünün son zamanlarla reproduksiyonu da üretilmiş ve satışa sunulmuştur. İslam kültür geleneğinde yer alan ve "na'li şerif" in bulunduğu evlerin yanmayacağı, misafir eksik olmayacağı, onu gören gözlerin hastalanmayacağı, ona yüz süren kişilerin insanların ve cinlerin şerrinden emin olacağına dair söylemler (Serdaroğlu, 2006: 348) onun metalaştırılmasını ve ticaretini kolaylaştırmaktadır.

Peygamberimize izafe edilerek metalaştırılan ve önemli ticari kazanç elde edilen bir başka kalem "Tıbb-ı Nebevi"de geçen ürünlerdir. Bunların içerisinde günümüzde öne çıkan ürünler bal ve çörek otu yağı, öne çıkan uygulama ise hacamattır. İslam âlimleri Peygamberimizin tavsiye ettiği tıbbi uygulamaların din kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini tartışmışlardır (Yılmaz, 2014: 8-9). İnsanlığın binlerce yıllık birikimine dayanan tıbbi uygulamaların faydalarını tespit edip, hangi uygulamanın hangi tür hastalara ne oranda uygulanabileceğini belirleyecek olan yine tıp biliminin kendisidir. Ancak modern tıp anlayışının bir dönem bunlardan yüz çevirmiş olması, özellikle dindar kesimde dini bir meşrulaştırma (Okumuş, 2014: 27-28) ile geleneksel tıbbın yükselişe geçmesine ve büyük bir pazar

haline gelmesine sebep olmuştur. Bugün bu tür ürünlerin dini yaynevleri, web siteleri ve televizyon kanallarında satılması, dindar kişiler tarafından talep edilmesi ve uygulanması dikkat çekicidir. Üstelik uygulayıcıların çoğunluğu hiçbir tıp eğitimi almayan ve usta-çırak ilişkisi içinde konuyu bir zanaat olarak sürdüren kişilerdir. Sağlık Bakanlığı son yıllarda bu tür bal satışlarını yasaklamak, alternatif tıp uygulamalarını ise resmi statüye dâhil etmek suretiyle ehliyetsiz kişilerin yanlış tedavi ve istismarlarının önüne geçmeye çalışmaktadır.

Kuran ve sünnetin beraber istismarının bir diğer şekli literal okumaya dayanan anlayışlarla gerçekleşmektedir. Örneğin bugün Irak ve Suriye bölgesinde savaşıyor örgütler dinî meşruiyetlerini naslara dayandırmakta; bir taraftan “Hani Rabbin meleklere şüphesiz ki ben sizinle beraberim, haydi iman edenlere destek olun; ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vurun onların boyunlarını, vurun onların bütün parmaklarına!” ayetini (Enfal, 8: 12), diğer taraftan “Her kim Allah yolunda bir gayrimüslimi öldürürse Allah ona cehennemî yasak eder,” hadisini kullanmaktadırlar (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015: 15). Bu örgütler adam kazanmak için geleneksel savaş esiri (cariye) ve ganimet anlayışlarını da istismar etmektedirler.

Daha çok halk dininde görülen istismar ise dinî olarak kabul edilen inanç ve uygulamalarla ilgilidir. Burada artık türbe ve cami ziyaretleri, inanç turizmi adı verilen yeni bir sektör, adak ve kurbanlarıyla büyük bir ticari pazar haline gelmiştir. Bir taraftan Diyanet İşleri Başkanlığı ve resmi din eğitimi kurumları “şirk-i hafî” olarak nitelendirilebilecek uygulamaları önleme noktasında ciddi çaba gösterirken, diğer taraftan bu işten para kazananlarca buralardaki uygulamaları pekiştirici söylemler ve menkıbeler insanların nazarına sunulmaktadır. Söz yine Katip Çelebi'nin 17. Yüzyılda yaptığı tespite gelip dayanmaktadır: “Halk arasında mezarlara kandiller konur, kadınlar ve çocuklar, aklı az olan erkekler mezara yüzünü gözünü sürmeyi ve kandil yağı ile yağlanmayı âdet edinmişlerdir. Mezar bekçileri ve kandilciler de onunla geçinirler” (Katip Çelebi, 1980: 76-77).

Dinin istismarından elde edilen çıkar diğer alanlarla hemen hemen aynıdır. Bu da bize istismarın hangi alanda ve hangi araçlarla olursa olsun sonuçta benzer çıkarlar elde etmek amacıyla yapıldığını gösterir. Dini istismar eden kişi her şeyden önce takipçileri üzerinde yüksek bir statü elde etmektedir. Bu statüye bağlı olarak da bir ekonomik refaha sahip olmaktadır. Ya dini otoritenin kendisine doğrudan bağışlar yapılmakta ya da daha ileri düzeydeki profesyonel şirketleşme lider üzerinden gerçekleşmektedir. Bunların yanında cinsel istismarlar da söz konusu olabilmekte; kişi dinî statüsünü

kullanarak kendisinden yaşça çok küçük olan birisiyle evlenebilmekte ya da ikinci veya üçüncü evliliğini yapmaktadır. Şüphesiz bu tür olaylar farklı çevrelerde çok daha fazla gerçekleşmektedir ancak bu durum istismar olgusunu değiştirmez. Diğer çevrelerde kişi servetini ve şöhretini istismar aracı olarak kullanırken, burada dini kullanmaktadır. Son olarak, dinin bir de siyasî amaçlı istismarının söz konusu olduğunu söylememiz gerekir. Politikada bireysel yükseliş için din kullanılabilirdiği kadar bütün bir siyasî görüşün yükselmesi için de din kullanılmaktadır.

Sonuç

Din her toplumsal olgu gibi içerisinde istismar potansiyelini barındırmaktadır. Zira hitap ettiği kitle makineler veya hayvanlar değil, zekâ ve duygu sahibi olan insanlardır. Bundan dolayı İslam geleneğinde din kaynaklı istismarların önüne geçebilmek için ulemanın konsensüsü ile bazı külli kaideler ve pratikler öngörülmüştür. Örneğin vahiyden farklı olarak ilham kesin bilgi kaynağı değildir; bulanıktır, temkinle yaklaşılması gerekir. Aynı şekilde rüya ile amel edilmez; rüyada görülen kişi şemail kitaplarında yer alan tasvirlerle uygunsa Peygamber olarak kabul edilebilir ancak rüyada Peygamber'den sadır olan sözler şeriatın açık hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla kişinin kendisini bağlar, diğerlerini değil. Keramet haktır ancak kişi, başına gelen bu harikulade olayı başkalarına nakletmemeli, gizli tutmalıdır. Tasavvuf geleneğinde, özellikle ekonomik ve cinsel istismarın önüne geçebilmek için de müridin müridinden borç alması ve müridesi ile evlenmesi uygun görülmemiştir.

Tarihimizde Osmanlı sultanlarının büyük nüfuzları olan şeyhlerin, siyasal bir harekete dönüşmemeleri için sürekli kontrol altında tuttuklarını biliyoruz. Mehdilik iddiaları konusunda ise çok daha katıydılar; ülke içinde muhtemel bir isyan ve anarşiye sebep vermemek için hemen müdahale etmekteydiler (Bilgin, 2003: 133-136). Günümüzde gelişen siyasal hayatın gereği olarak yeni ilkeler geliştirmek zorundayız. Örneğin, Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış kişilerin, müftülerin ve toplum tarafından tanınan din âlimlerinin siyasal partilere üye olmaması, siyasal seçimlere katılmaması gibi bir ilke geliştirilebilir. Zira İslam dini siyasal yelpazenin en sağından en soluna, ülkedeki bütün insanlara hitap etmektedir.

Kanaatimizce geleneğimizdeki bu külli kaide ve pratiklere vurgu yapılması; ayrıca yeni istismar durumlarına karşı benzer ilkelerin geliştirilmesi din kaynaklı istismar vakalarını önemli ölçüde azaltacaktır.

Kaynaklar

- Abdulkaki, Muhammed Fuad (1988). *el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- Armaner, Neda (1973). *Psikopatolojide Anormal Dinî Belirtiler*, Ankara: Demirbaş Yayınları.
- Bilgin, Vejdi (2003). *Fakih ve Toplum: Osmanlı'da Sosyal Yapı ve Fıkıh*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Certel, Hüseyin (2011). "Din İstismarı Üzerine," *İslamî Araştırmalar*, Cilt: 22, Sayı: 1, ss. 1-11.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2015). *DAİŞ'in Temel Felsefesi ve Dini Referansları Raporu*, Ankara.
- Gambetta, Diego ve Steffen Hertog (2009). "Why Are There So Many Engineers Among Islamic Radicals?" *European Journal of Sociology*, Cilt: 50, Sayı: 2, Ağustos 2009, ss. 201-230.
- Karanis, Aslı (2016). *Üniversite Öğrencilerinde Algılanan Duygusal İstismar Düzeyleri ile Atılganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İlgilenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kâtip Çelebi (1980). *Mizanü'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ahakk (En Doğruyu Seçmek İçin Hak Terazisi)*, Haz. O. Şaik Gökyay, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1995). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük 2*, Ankara.
- Okumuş, Ejder (2014). "Değer ve Din İstismarı," *International Journal of Social Science*, Bahar 2014, Sayı: 24, ss. 13-31.
- Özcan, Kemal (2009). *Yetişkin Bireylerin Algılanan Duygusal İstismar Düzeyleri*, Yüksek Lisans Tezi, Samsun: OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Serdaroğlu, Vildan (2006). "Na'i Şerif; Türk Edebiyatı," *İslam Ansiklopedisi* 32, İstanbul: TDV Yayınları.
- Yılmaz, Orhan (2014). "İbn Kayyım'ın Tıbbı Nebevi İle İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi," *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, ss. 5-18.

YÜCE ALLAH'İ VE HZ. PEYGAMBER'İ RÜYADA GÖRME MESELESİ

CAĞFER KARADAŞ
PROF. DR.
ULUDAĞ Ü. İLAHİYAT FAK.

SAYI: 4 • TEMMUZ-ARALIK 2018 • SAYFA: 171-179

A. Rüya ve Mahiyeti

G enel kabule göre uykuda görülen *rüya*, bir şeyin gerçeği veya kendisi değil o şeyin şekli, sûreti, hayali veya misalidir. Diğer bir ifade ile *rüya*, zihinde oluşan tahayyül ve tasavvurlardır.^[1] Bu tasavvur ve tahayyüllerin iyi ve güzel olanlarına *rüya*, kötü olanlarına ise *hulm* denilmektedir. Türkçede iyi rüyalar için *düş*, kötü rüyalar için *kabus* veya *karabasan* kavramları tercih edilmektedir. Bununla birlikte *rüya* ve *düş* kavramları, uykuda meydana gelen hem olumlu hem de olumsuz hayal ve tasavvurlar için kullanılabilir. Bu haliyle *rüya* inkar edilemez bir gerçekliktir ve her insan bu tecrübeyle bir şekilde hayatında yaşamaktadır.

Buhârî ve Müslim’de geçen hadislerle göre Hz. Peygamber rüyayı üç kısma ayırmıştır: 1. Allah’tan bir müjde şeklinde gelen sâdık rüyalar, 2. Şeytandan gelen üzücü ve korkutucu rüyalar, 3. Kişinin kendisinden kaynaklanan rüyalar.^[2] Avf b. Malik’ten gelen rivayet, tasnifte geçen maddeleri biraz daha açıklayıcı mahiyettedir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Rüya üç türdür: 1. İnsanoğlunu tedirgin etmek için şeytanın içine attığı vesvese sonucu oluşan kötü ve korkulu rüyalar, 2. Kişinin uyanırken önem verdiği hususların gece zihnine yansması ile oluşan rüyalar, 3. Peygamberliğin kırk altı da biri olan sadık rüyalar.”^[3] Büyük sufi Kuşeyrî’nin

[1] Ragıb el-İsfehani, *el-Müfredât*, İstanbul 1986, s. 304; Kuşeyrî, *er-Risâle*, nşr. Maruf Zerik-Ali Abdulhamid, Beyrut 1410-1990, s. 365; Nureddin es-Sabunî, *el-Kifaye fi’l-Hidaye*, nşr. Muhammed Aruçi, Beyrut 1435/2014, s. 165-167; Ebü’l-Müntehâ, *el-Külliyât*, Beyrut 1412/1996, s. 475; Mustafa el-Arusî, *Netaicü’l-efkârî’l-kudsiyye fî beyâni meâni Şerhi’-Risâleti’l-Kuşeyriyye*, nşr. Abdulvaris Muhammed Ali, Beyrut 2007, II, 324, 326.

[2] Buhârî, “Ta’bir” 26; Müslim, “Ru’ya” 6.

[3] Taberânî el-Mu’cemu’l-Evsat, nşr. Tarık b. İvadullah b. Muhammed-Abdulmuhsin İbrahim el-Hüseynî, Daru’l-Haremeyn, Kahire 1415, VII, 24.

rüya bazen şeytanın vesvesesi, bazen kişinin içinde oluşan duygular, bazen meleğin ilhamı, bazen de Allah'ın insanın kalbinde yarattığı haller sonucu gerçekleşir tasnifi ile ünlü müfessir Zemahşeri'nin rüyanın ya kişinin kendisinden ya melekten veya şeytandan kaynaklanır şeklindeki sınıflaması yukarıdaki hadislerden mülhem olsa gerektir.^[4]

Buna göre rüyanın ortaya çıkışını tetikleyen hususlar, geçmişin iyi veya kötü tecrübeleri, gelecek beklentileri ile bazı dış etkenlerdir. Rüyanın görülme zamanı ise daha çok uykunun hafiflediği veya uyanmaya yakın zaman dilimidir. Bu yüzdendir ki rüyaların hatırlanması mümkün olabilmektedir. Eğer araya derin bir uyku girmişse hatırlama ihtimali daha zayıf olabilmektedir. Çünkü rüya zihinde uyku halinde ortaya çıkan bir hayal ve tasavvur olduğundan, uyanırken kurulan hayal ve tasavvurlar için geçerli olan hatırlama zorluğu bunun için de geçerlidir. Nitekim görme ile hatırlama arasındaki zaman aralığı uzunluğunun, hatırlama ihtimali ve imkanını zayıflatıcı bir etki meydana getirdiği herkesin malumudur.

B. Rüya Allah'ın Görülmesi

Yüce Allah'ın rüyada görülmesi İslam alimlerinin geneline göre caiz değildir. Çünkü yukarıda geçtiği gibi rüyada bir varlığın kendisinin değil, hayalinin veya misalinin görülmesi söz konusudur. Allah Teala, hayal ve misalden münezzehtir olduğu için rüyada dahi olsa hayalinin zihinde kurgulanması veya misalinin düşünülmesi, asla caiz değildir. Ehl-i Sünnet alimlerinin kabul ettiği *Allah'ın cennette görülmesi*, O'nun sevgili kullarına tanıdığı en büyük ikramdır. Bunun rüyada bile olsa dünyada gerçekleşmesi, ahiretteki görmenin değerini düşürücü bir fonksiyon icra eder. Hz. Musa'nın dünyada görme talebinin geri çevrilmesi, bu yargıyı güçlendiren önemli bir delildir. Bu olaydan hareketle İslam alimlerinin geneli her ne kadar aklen dünyada Allah'ın görülmesi mümkün olsa bile, bunun dünya hayatında gerçekleşmesinin söz konusu olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Hz. Peygamber'in Allah'ı miraçta görmesi meselesi, sahabeden beri tartışılmakta olup bu konudaki ağırlıklı görüş, O'nun da Allah'ı görmediği veya kalbiyle gördüğü şeklindedir. Kalbiyle görmesi de, O'nun kesin bilgiye ulaşması olarak değerlendirilmiştir.^[5]

[4] Kuşeyri, er-Risâle, s. 366; Zemahşeri, *el-Keşşaf*, nşr. Muhammed Said Muhammed, Kahire ts. Daru't-Tevfikkiye, II, 487; Mustafa el-Arusî, *Netâic*, II, 325.

[5] Ebu'l-Muîn en-Nesefî, *Tabsiratü'l-edille*, nşr. Hüseyin Atay, Ankara 2004, I, 551-552, 571; İbn Ebi'l-İz, *Şehu'l-Akide'ti'l-Tahaviyye*, nşr. Şuayb Arnavut, Dımaşk 1401/1981, s. 155; Ali el-Karî, *Şerhu'l-Fikhu'l-Ekber*, Beyrut 1404/1984, s. 185.

Rüyada Allah'ı görmenin, görme şartları haricinde keyfiyetsiz bir şekilde gerçekleşeceği iddiaları da çok tutarlı değildir. Sufilerden Kelabazî, dünyanın geçici olması dolayısıyla bakî olanın bu dünyada görülmesinin imkansızlığına işaret eder. Öte yandan bu durum dünyanın bir imtihan alanı kılınması ile imanın gaib olan Allah'ı tasdik edilmesi gerçeğine de ters düşmektedir. Çünkü Yüce Allah'ın rüyada veya uyanıkken bu dünyada görülmüş olması zorunlu olarak iman etmeyi gerektirir. Bu zorunluluk hem iradeye bağlı imtihan olgusunu hem de Allah'ın gaib olma gerçeğini ortadan kaldırır. İlk dönem sufilerinden Hamza b. Habib ez-Zeyyat gibi bazı zevatın rüyasında Allah'ı gördüklerine dair bilgiler bulunmasına karşın, kendisi de bir sufi olan Kelabazî bu iddiaları kesinlikle reddeder ve sufilerin tamamının dünyada Allah'ın görülmeyeceği kanaatinde olduklarını, hatta Ebû Said el-Harraz gibi önde gelen ilk dönem sufilerinin bu hususta kitap yazdıklarını dile getirir. Cüneyd-i Bağdadî ise bu konuda bir *risale* kaleme alarak Allah'ın görülmesi şeklindeki bu tür iddialarda bulunanları yalanlamış ve sapıklıkla itham etmiştir. Kelabazî'ye göre sufiler içinde yolun ehli olan hiç kimseden böyle bir iddia sadır olmadığı gibi, vukuuna dair anlatılan hikayelerin gerçekliği tartışmalı ve haberlerin doğruluğu şüphe götürür niteliktedir. Kuşeyrî de bunu destekler mahiyette dünyada keramet olarak Allah'ın görülmesinin söz konusu olamayacağı hususunda icma bulunduğu bilgisini aktarmakla birlikte, eserinin rüya kısmında bazı sufilerin Allah'ı gördüklerine dair sözlerine yer vermiştir.^[6]

Bazı seçkin kişilerin Allah'ı görme iddialarını, görmek olmaksızın rüyada ilham almaları veya bir şekilde ilahî tecelliye muhatap olmaları şeklinde yorumlamak daha isabetli bir yaklaşımdır. Nitekim Ali el-Kari bu görmenin Allah'ın birçok tecellisinden biri olan bir çeşit tecelliye muhatap olmak olarak değerlendirmiştir. Çünkü Allah, zatına dair bir suretin bulunmasından ve bunun görülmesinden münezzehtir. İbn Hümam ise, bu şekil görmeyi, Allah'ın görülmesini engelleyen sûret perdesini görmek olarak nitelemiştir. Bazı rivayetlerde görmenin kalp ile gerçekleştiğinin ifade edilmesi de bu yorumu destekler mahiyettedir. Çünkü hem rüyanın hayal ve tasavvur olduğunu ifade etmek hem de Allah'ı gördüğünü iddia etmek, Allah'ın hayal ve tasavvurunu görmek gibi ciddi bir çelişkiyi bünyesinde barındırmaktadır. Subkî, *Hz. Peygamber'in Allah'ı bir genç suretinde gördüğü* şeklindeki rivayetlerin hepsinin uydurma olduğunu, bunların Hz. Peygamber'e iftira anlamı

[6] Kelabazî, *et-Taarruf li mezhebi ehli't-tasavvuf*, nşr. Mahmud Emin, Kahire 1400/1980, s. 58-59; Kuşeyrî, *er-Risâle*, nşr. Maruf Zarik-Ali Abdulhamid, Beyrut 1410/1990, s. 260; Sabunî, *el-Kifaye fi'l-hidaye*, nşr. Muhammed Aruçi, Beyrut 1435/2014, s. 166-167.

taşıdığını kesin bir dille ifade eder. Beyazîzâde'nin naklettiğine göre Ebû Hanîfe'nin Allah'ı rüyada gördüğüne dair hiçbir bilgi sabit değildir. Ebû Mansur el-Matürîdî, Allah'ın rüyada görülmesini imkansız görmüş, Eş'arîlerin önde gelenlerinden Ebû Bekir el-Bakillânî gibi tahkik ehli alimler de bu görüşü tercih etmişlerdir. Çünkü rüyada görülen misalden ibarettir ve Allah, misali olmaktan münezzehtir.^[7]

Matürîdî alimlerinin önde gelenlerinden Nureddîn es-Sabunî'nin Ebû Mansûr el-Matürîdî ve Kelabazî'den naklettiği malumat rüyada Allah'ın görülmesi meselesine farklı bir açıklık getirecek mahiyettedir: En'am Suresi 75-80 ayetlerinde geçen Hz. İbrahim, kavmi ile olan tartışmasında yıldız, aya ve güneşe bakarak "işte bu benim Rabbim" ifadesini kullanmaktadır. Bunların her birinin kaybolması sonucu Hz. İbrahim onlara "böyle kaybolan şeylerin Tanrı olamayacağını" anlatır ve tartışmayı "Ben sizin Allah'a ortak koştuklarınızdan uzağım ve ben yüzümü bir hanîf olarak gökleri ve yeri Yaratana çevirdim, ben asla ortak koşanlardan olamam" sözü ile tamamlar. Aslında Hz. İbrahim'in onlara anlatmak istediği husus, Allah'ın bizzat kendisi görülemez, görülen bu şeyler ancak Allah'ın varlığına bir işaret olarak değerlendirilebilir. Çünkü Hz. İbrahim'in peygamber olarak gönderildiği kavmin taptığı bu yıldız, ay ve güneş gerçekte Allah'ın yarattığı mahluklar cinsindedir. Dolayısıyla bunların tanrı olarak görülmesi şirkidir. "*Kesin inananlardan olsun diye, işte böylece İbrahim'e göklerin ve yerin sahibini ve gerçek hükmedenin kim olduğunu göstermiştik*"^[8] ayeti ile Hz. İbrahim, bu hakikate daha önce vakıf kılınmıştı. Nitekim bazı veliler "Baktığım her şeyde ancak Allah'ı görüyorum" derken, gördükleri şeylerin Yüce Allah'ın varlığına ve sırrına şahit ve işaret olduğunu anlatmak istemişlerdir.^[9] Buradan anlaşılıyor ki, bazı sâlih kişilerin "rüyada Allah'ı gördüm" demeleri, bazı hakikatlere rüyada ilahî bir lütuf ve ikram yoluyla vakıf kılındım anlamındadır. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin aktardığına göre Allah, kişinin kalbine ilhamda bulunur ve bu ilham uykuda Allah'ın kulu ile konuşması şeklinde gerçekleşir ve bunu kişi Rabbi ile konuşması biçiminde ifade eder.^[10] Rüyada görülenin bir temsil veya hayal olması dolayısıyla Yüce Allah'ın bu şartlar içinde görülmesi söz konusu değildir. Merginani'nin naklettiğine göre Semerkand ulemasının çoğunluğu Allah'ın rüyada görülmesini caiz görmemişlerdir. Ebû

[7] Ali el-Karî, *Şerhu'l-Fıkhu'l-Ekber*, s. 184-187; Beyazîzâde, *İşârâtü'l-merâm min ibârâti'l-İmâm*, Kahire 1368/1949; s. 210; Aclunî, *Keşfu'l-hafa ve müzîlü'l-ilbâs*, Beyrut 1405/1985, I, 527.

[8] el-En'am 6/75.

[9] Sabunî, *el-Müntekâ min ismeti'l-enbiyâ*, nşr. Mehmet Bulut, Beyrut 1435/2014, s. 50-53.

[10] İbn Kayyim el-Cevziyye, *er-Rûh*, nşr. Muhammed İskenderanî, Beyrut 2014, s. 35.

Mansur el-Matürîdî ise rüyada Allah'ı zatını gördüğünü iddia eden kişinin putperestlerden daha beter olduğu yönünde bir görüş ortaya koymuştur.^[11]

C. Rüyada Hz. Peygamber'in Görülmesi

Hız. Peygamber'in rüyada görülmesine gelince ilim geleneğimizde tercih edilen görüşe göre Hız. Peygamber rüyada ancak aslî şemâilî yani kendi gerçek dış görünüş ve özellikleriyle görülebilir. Bu yüzden aslî suretini görmemiş bir kimsenin "O'nu rüyamda gördüm" dediğine itibar edilmez. Nitekim rüyasında Allah Resûlü'nü gördüğünü iddia eden bir kimseye sahabeden Abdullah b. Abbas, gördüğü şahsın özelliklerini sorma gereği duymuş, rüya gören kişinin anlatımının Hız. Peygamber'in dış görünümüne uygun düştüğünü anlayınca "Doğru, sen gerçekten Allah Rasûlü'nü (s.a.v.) görmüşsün" diye onay vermiştir.^[12] İmam Buhârî kendi hocalarının "Peygamber'i rüyada görmek, kişinin onu ancak hayatında aslı sureti üzere görmesi durumunda mümkün olabilir." görüşünü benimsediklerini nakleder.^[13] Dolayısıyla Hız. Peygamber'i hayatta görmemiş ve O'nun gerçek suret ve şemâilini bilmeyen kişinin rüyada Hız. Peygamber'i gördüğünü iddia etmesi bir gerçeğe tekbül etmez. Daha önce geçtiği gibi rüyada görülen bir suret ve şekildir. Bu yüzden dünyada aynı anda bazı kişiler Hız. Peygamber'i genç, bazıları, orta yaşlı, bazıları ise yaşlı olarak görmekte, görenlerin bir kısmı doğuda bir kısmı batıda, bir kısmı kuzeyde bir kısmı ise güneyde yaşamaktadırlar. Hız. Peygamber'in aynı anda bu şekillerin ve mekanların her birinde bulunması ve görülmesi imkansız olduğuna göre, rüya görenler sadece hayalî bir şekil ve suret görmektedirler.^[14]

Bu durumda Hız. Peygamber'i rüyasında görmek ancak onu gerçek hayatta görmüş olan sahabiler veya O'nun şekil ve şemâilini tam anlamıyla bilenler için söz konusu olabilir. "Beni rüyasında gören gerçekten görmüş demektir, çünkü şeytan benim sûretime giremez"^[15] hadisi ancak O'nu gerçek hayatta gören veya şemâilini tam olarak bilen kişiler için söz konusudur. Bir başka hadiste "Beni rüya gören gerçekte beni görmüştür"^[16] buyrulmaktadır. Burada "beni görmüştür" demek benim cismimi veya heyetimi görmüştür anlamına gelmez. Çünkü rüyada görülen teşbih, temsil veya hayalden

[11] Merginanî, *et-Tecnis ve'l-Mezîd*, Süleymaniye Ktp., Fatih nr. 2456, vr. 159b.

[12] bk. Hâkim, *Müstedrek*, nşr. Mustafa Abdulkadir Ata, Beyrut 1411/1990, IV, 393.

[13] Buhârî, *Ta'bir*, 10.

[14] Mustafa el-Arusî, *Netaicü'l-efkârü'l-kudsiyye fî beyânî meâni Şerhi'l-Risâleti'l-Kuşeyriyye*, nşr. Abdülvaris Muhammed Ali, Beyrut 2007, II, 326.

[15] Buhari, "İlim", 38, "Ta'bir", 10, "Edeb" 109; Müslim "Ru'ya" 10,11; Tirmizî "Ru'ya" 4, 8.

[16] Müslim "Ru'yâ" 11.

ibarettir. Bunun anlamı ben nasılsam beni o halimle hayal etmiş veya temsili görmüş demektir. Öte yandan şeytan bir kişiye rüyasında gördüğü bir görüntünün peygamber olduğu vesveseni verebilir. Şayet rüyayı gören kişi eğer Hz. Peygamber'in gerçek suretini veya şemailini biliyorsa bunun bir şeytanî kandırmaca olduğunu anlar, değilse anlamaz.^[17]

Bununla birlikte bir kimse rüyasında Hz. Peygamber'i hakiki suretiyle görmüş olsa bile onun rüyada söylediğinin içeriği Kur'an ve sünnetle çelişiyorsa, amel edemez. Söz gelimi bir kişi, rüyasında Hz. Peygamber'in ona helal olan bir hususun haram olduğunu; haram olan bir hususun ise helal olduğunu söylediğini görmüş olsa bu rüyanın hiçbir değeri yoktur. Günümüzde bazı kesimler tarafından iddia edilen imtihan sorularının rüyada Hz. Peygamber tarafından bir kişiye verilmesi gibi safsatalar buna en çarpıcı örnektir. İmtihan sorularının verilmesi demek O'nu bir hırsızlığa alet etmek demektir. Aynı şekilde herhangi bir boşama eyleminde bulunmamış olan bir kimse rüyasında Hz. Peygamber'in kendisine eşini üç talakla boşadığını söylediğini görse, bu rüya ile de amel edemez. Keza güvenilir iki tanığın beyanıyla bir davada hüküm veren bir hâkim, rüyasında Hz. Peygamber'in kendisine o tanıkların beyanının geçersiz olduğunu söylediğini görse bu rüyayı dikkate alamaz. Çünkü subjektif bir nitelik taşıyan rüyaya dayanarak, naslarla sabit dinî hükümler terkedilemez.^[18]

Son olarak Hz. Peygamber'i rüyada gördüğünü iddia edenler zaman içinde bunu uyanıkken gördükleri iddiasına kadar vardırabilmişlerdir. Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî bu şekil iddiada bulunan bir kişinin kendi dönemlerinde yaşadığını, Buhara alimlerinin bu kişiye tepki göstermesi üzerine bölgeyi terk etmek zorunda kaldığını bildirmektedir. Onun bildirmesine göre bu kişi rüyada değil, uyanıkken Hz. Peygamber'i gördüğünü ve ona göre dini yaşadığını iddia etmektedir.^[19] Günümüzde de bazı zevatın her zaman ve zeminde Hz. Peygamber'i gördüğünü, hatta toplantılarına katıldığını iddia edecek kadar ileri gittiği görülmektedir. Tarihî ve güncel gelişmeler gösteriyor ki, bu tür iddialar ve istismarlar hemen her dönemde olmuş ve ulema bunlara karşı gerekli cevapları vermiş ve alınması gereken tedbirleri almıştır. Böylesi iddia sahipleri her ne kadar dinî konularda cahil ve zihinsel yönlendirmeye maruz kalmış kesimler üzerinde etkili olsalar da, dinini bilen ve aklını kendi kontrolünde tutan kişilere etki etmesi söz konusu değildir.

[17] Mehmet Yaşar Kandemir, *İmam Tirmizi Şemail-i Şerif Şerhi*, İstanbul 2015, III, 325.

[18] Karafî, *el-Furuk*, Kuveyt 2011, IV, 244-246; Şatıbî, *el-İtisam*, Riyad 1412/1992, I, 191-192.

[19] Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî, *Usulü'd-dîn*, nşr. Hans Peter Linss, Kahire 1383/1963, s. 256.

D. Rüya Yoluyla Hz. Peygamber'den Haber Alma

Bilinen bir gerçektir ki, Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (sav) bütün açıklama ve uygulamalarını hayattayken ortaya koymuştur. O'nun sünnet-i seniyyesi olarak adlandırılan bu uygulama ve açıklamaları, sahabe-den başlamak üzere nesilden nesile fiilî ve sözlü olarak aktarılarak sağlam ve sağlıklı bir şekilde bize kadar ulaştırılmıştır. Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'in yanında bizim için ikinci kaynağımız işte bu sünnet-i seniyyedir. Bunun dışında Hz. Peygamber'in rüya ile veya başka bir yolla açıklamada bulunması veya talimat vermesi söz konusu değildir. Nitekim hadis alimleri, sadece Hz. Peygamber'in hayattayken söylediği sözlerin hadîs kabul edilebileceği, bunun sıhhatinin de objektif senet yoluyla tespit edilebileceği; keşif ve keramet gibi subjektif bir takım yollarla asla hadîsin sıhhatinin tespit edilemeyeceği kanaatini ortaya koymuşlardır. Nitekim Abdullah b. Mübarek *eğer senet olmasaydı, dileyen dilediğini söylerdi, yani hadîs uydururdu* demiştir.^[20] Şevkanî ise bu konuda daha net ifadeler kullanmış ve şu izahı getirmiştir: Yüce Allah, Peygamberimizin diliyle bize gönderdiği şeriatı tamamlamıştır. "Bugün size dininizi tamamladım"^[21] ayeti de buna delildir. Peygamberimizin vefatı sonrasında rüyada görülüp söylediği bir sözün veya yaptığı bir işin bize delil olacağına dair bir hüccet bulunmamaktadır. Vefatıyla birlikte şeriat tamamlandığı için, dinî konularda başka bir delile ihtiyaç bulunmamaktadır. Zaten O'nun vefatıyla birlikte peygamberlik de son bulmuş olup herhangi bir şekilde devamı söz konusu değildir.^[22]

E. Sonuç

Sonuç itibariyle 1400 yıllık süre zarfında başta sahabe, tabiîn ve tebe-i tabiîn olmak üzere peygamber varisleri olan alimlerin gösterdiği titizlik sayesinde hem dinin kaynakları olan kitap ve sünnet hem de bunlardan çıkarılan hükümler sağlam bir şekilde korunmuş ve nesilden nesile aktararak bugünlere ulaşmıştır. Rüya ve benzeri subjektif temeller üzerine sağlam din binasının kurulması, mümkün görülmediğinden daha başlangıçtan itibaren bu dinin alimleri, bunların kesin delil olmadığını ve dolayısıyla bir hükme kaynaklık edemeyeceğini açıkça ifade etmişlerdir. Bu, rüyanın inkarı veya yok sayılması değil, adalet gereği hak ettiği değerine ona verilmesidir. Rüya bir bilgi kaynağı olabilir ancak gerçeği tam yansıtan, tutarlı ve denetlenebilir

[20] Kasımî, *Kavâidü't-Tahdîs*, Beyrut 1407/1987, s. 181, 192. Talat Sakallı, *Rüya ve Hadis Rivayeti*, Isparta 1994, 51-68.

[21] el-Maide 5/3.

[22] Şevkanî, *İrşâdü'l-fühûl fi ilmi'l-usûl*, Riyad 2000, II, 1020-1021.

bir bilgi kaynağı değildir. Bu gibi özellikleri dolayısıyla dinde delil olması da alimler arasında kabul görmemiştir.

Öte yandan peygamberlerin rüyaları ve rüya yorumları onların *ismet* sıfatına sahip olmaları dolayısıyla kesinlik ifade eder. Onlardan yola çıkarak normal insanların rüyalarının ve yorumlarının da aynı şekilde gerçeğe tekabül edeceğini söylemek doğru değildir. Rüyalar Hz. Peygamber'in de hayatında yer almış bir olgudur. Bu gerçeği sahabeden itibaren bütün alimler de biliyordu. Buna rağmen rüyaların kesin delil olamayacağı şeklinde kesin bir kaide koymuşlarsa, peygamberle normal insan arasındaki ayrıma dikkat ettikleri içindir.

Eklemek gerekir ki, Hz. Peygamber'in hayatına bakıldığında rüya konusunda tek düze bir tavır sergilemediği de açıkça görülür. O'nun hem kendi rüyalarına hem de ashabının rüyalarına dair yorumları hadîs kitaplarında çokça zikredilmektedir. Hz. Aişe ile evliliğinin kendisine rüyada müjde olarak verilmesi, halası Ümmü Haram'ın bir deniz seferinde şehit düşeceğinin bildirilmesi, Hicret'in haber verilmesi bunlardan bir kaçıdır.^[23] Bununla birlikte Hz. Peygamber kötü rüyaları “şeytanın uykusunda insanla oynaması” olarak nitelemiş, bunların anlatılmasını kesin bir dille yasaklamış ve yorum taleplerini de geri çevirmiştir.^[24] Demek ki, Hz. Peygamber'in anlatılmasını hoş görmediği ve yorum taleplerini reddettiği rüyalar da vardır. Bazı kesimlerde görülen Hz. Peygamber'in her rüyayı yorumladığı şeklindeki bir kanı hiç de doğru değildir. Rüya üzerinden gerçekleştirilen istismar ve sahtekarlıklar dikkate alındığında ümmetin alimlerinin bu konuda ne kadar sağlıklı bir düşünce geliştirdiği ve sağlam bir noktada durduğu açıkça görülür. Nitekim onların bu duruşu, Hz. Peygamber'in sünnetinden mülhem ve onu takip eden bir yol ve yöntemin adı olmuştur.

[23] Buharî, “Ta’bir” 12, 20, 21, 39; Müslim “Ru’ya” 20.

[24] Müslim, “Ru’ya” 14-16.

TARİHİN İSTİSMARI VE İSLAM GELENEĞİNDE SİYER ALGISI

AHMET KELEŞ
PROF. DR.
DİCLE Ü. İLAHİYAT FAK.

SAYI: 4 • TEMMUZ-ARALIK 2018 • SAYFA: 181-187

Giriş

En genel anlamıyla tarih, herhangi bir zaman-mekânda vuku bulan insan eyleminin adıdır. Bu anlamıyla “*tarih*”, tarihsel bir gerçekliğe tekabül eder ve tam da bu nedenle ancak insanın tarihinden söz edilebilir. Bu itibarla tarih, bir “*tinsel bilim*” olarak tamamen insana özgüdür. İnsanın dışındaki şeylerin/varlığın tarihi de yine insana bağlıdır. Çünkü onlardan bir varlık olarak sadece insan söz eder ve kendi tarihi bağlamında onları anlamlandırır. Yaşadığı zamanı, coğrafyayı ve içinde yer aldığı evreni tarihinin ayrılmaz bir parçası olarak zikreder. İşte bu yüzden hem zaman hem de mekân insan tarihinin zorunlu unsurları olarak tarihteki mümtaz yerlerini almışlardır. Nasıl ki insan olmadan tarih olmazsa zaman-mekân olmadan da reel bir tarih var olamaz, gerçekleşemez.

Hiç şüphesiz ki her tarihî olay kendine özeldir ve zâtî bir karşılığı vardır. Ancak bu tarihî olgunun ait olduğu genel tarih içinde de ayrıca bir yeri/konumu vardır. Yani tarih, hem özel hem de genel olmak üzere bir anlama ve gerçekliğe sahiptir. Bu gerçeklik, onun zaman-mekân bağlamındaki reel tarihiliğidir ki bu yönüyle o, “*her ne ise o*” olarak zâtî bir değer ifade eder. Bu zâtî değer her türlü değerlendirilmeden bağımsızdır. Genel anlamda “*Tarih*” dediğimiz olgu da budur. Tarihte olan ve tarihsel olan gerçeklik...

İnsanoğlunu, “*tarihi olan bir varlık*” kılan yegâne şey onun kalıcı/ebedi olma arzusudur. İnsan, doğası gereği mevcutla/olanla yetinmediği gibi elinde olanı/mevcudu kaybetmek de istemez. Bu itibarla “*beşerî tarih*”, insanın kalıcı/ebedi olma çabasının tarihidir diyebiliriz. Ferdî olarak kalıcı olmayı başaramayan insanoğlu

bunu *tarih* olarak başarmıştır. Eylemlerini; sözlü, yazılı ve sanatsal yollarla ait olduğu zaman-mekândan daha sonraki zaman-mekânlara aktarabilmiş ve bu da onun bir tarihinin olmasını sağlamıştır. Bu aktarma isteğinin aktaranlar için bir anlamı ve amacı olduğu gibi kendilerine aktarılanlar için de ayrı bir anlamı ve amacı vardır. İşte tam da burada *tarih*; aktaranların *tarihi*, kendilerine aktarılanların *tarihi* ve kendinde şey olarak *tarih* olmak üzere farklılık arz eder. Aşağıda ele alacağımız tarihin/siyerin “*İstismarı*” bu çerçeveye girmektedir.

Siyerin/Tarihin İstismarının Anlam ve Mantiği

Reel tarih insanoğlunun yaşamının gerçek fotoğrafıdır. Tarihî olayları ardışık (*diachronic*) zincir halkalarından oluşmuş bir süreklilik olarak göreceğ olursak her bir halkanın kendine özgülüğünün yanında bir önceki ve bir sonraki halka ile de doğrudan bir ilişkiye sahip olduğunu fark ederiz. Özellikle Tarih Felsefesiyle uğraşan bilim insanları bu ilişkiyi bulmaya ve varsa bu ilişkinin bir ilkesini tespit etmeye çalışmışlardır. Tarih Felsefesi alanındaki farklı yaklaşımlar ve ortaya çıkan ekoller de bunu göstermektedir. Hangi türden yaklaşım esas alınırsa alınsın “*Tarih*” zatında ne olduğundan daha çok kendisinden sonraki tesiri ve önemi açısından dikkate değerdir. Çünkü insan için tarih “*olmuş olan*” iken “*gelecek*” ise henüz “*olmamış olan*”dır. Olmuş olanı değiştirmek imkânsız iken olmamış olanı değiştirmek en azından bir ihtimal olarak mümkündür. İşte bu mümkün olanı bilfiil haline getirmedeki katkısı açısından “*Tarih*” kendi zamanından daha çok gelecek üzerinde etkindir. En yaygın olan klişeyle ifade edeceğ olursak; “*tarihten ibret almak*” ifadesi bunu ifade etmektedir. Tarihi, ibret alınıp ders çıkarılacak bir laboratuvar olarak görmek tarihe en yaygın olan bakış açıdır. Ancak o, ne kadar ironiktir ki, tarih boyunca ders ve ibret aracı olmaktan ziyade geleceği kurgulayan ve geleceğin “*oluş*”unu, tabir yerindeyse “*kader çizgisini*” belirleyen bir konumda olmuştur. Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse tarihin aktörleri kendi reel tarihlerini büyük ölçüde geleceği belirlemek ve yönlendirmek üzerine inşa ederler. Çünkü felsefi olarak “*şimdi*” her zaman gelecek ile temellenir. Bu yaklaşıma göre “*şimdi*” geleceğin yol haritasını belirler. İşte istismar da burada kendisini gösterir. Çünkü tarih artık sadece tarih değil tarihi oluşturan bir şeydir.

Sonuç olarak “*Siyer istismarı*”, tarihin zatında ne olduğundan ziyade ne işe yaradığıyla ilgilidir. Özellikle de Müslümanların tarih algılarında “*eski*” olanın her zaman daha değerli olduğu ve “*yeni*” olanın da ancak “*eski olanın*” onayladığı kadar meşru ve değerli olabildiği bir gelenekte “*eski*” her zaman

istismara açık demektir. Çünkü bu derece etkin ve belirleyici bir konum, bir otorite, bizatihi istismarın mevzuudur. “*En değerli çağ benim çağım sonra ondan sonra gelen, sonra ondan sonra gelendir*” rivayetinde dile getirilen “*zamanın değerli*” oluşu ve bittabi zamanda var olanların da hayırlı ve değerli oluşları onları her türlü istismara açık hale getirmiştir. Her “*yeni*” olan şey meşruiyetini ancak eski bir mercie dayanarak kazanabiliyorsa yeni olan her şey kendisine meşruiyet sağlayacak bir “*eski*” bulmak zorundadır ki bunun anlamı da açıkça şudur: Yeni olan bir şey ya gerçekten kendisine reel bir geçmiş bulacak veya işine yarayacak bir geçmiş uyduracaktır. Tüm hadis uydurmacılığının ana mantığını işte bu istismar oluşturur. Hz. Peygamber’in; “*Kim benim söylemediğim bir sözü bana isnat ederse cehennemdeki yerine hazırlansın*” hadisi bile tek başına siyer istismarının bir belgesidir. Çünkü bu hadise göre Hz. Muhammed kendisinin istismar edileceğinin farkındadır ve ümmetini de bu konuda uyarılmaktadır. Hadis kaynaklarımızda yer alan bilgilere göre binlerce hadis uydurduklarını itiraf edenler bu gerçeğin şahitleridirler.

Muhammed Âbid el-Câbirî, sözünü etmeye çalıştığım Siyerin İstismarı konusunu müstakil olarak eserlerine konu etmiş çağdaş bir kültür tarihçisi ve filozofudur. Merhumun ifadesiyle geleneğimizdeki “*Tedvin Asrı*” ideolojik tarih okumalarının ve siyer istismarının en yoğun yaşandığı süreçtir. “*Arap İslam Aklının Oluşumu*”, “*Arap İslam Kültürel Aklının Oluşumu*”, “*Arap İslam Siyasal Aklının Oluşumu*” ve “*Felsefî Mirasımız ve Biz*” adlarıyla Türkçeye çevrilen eserlerinde ifade etmeye çalıştığım sorunları ele almıştır. Câbirî, “*Tedvin Asrı*” diye kavramsallaştırdığı ilk üç asrı daha sonraki tüm zamanların tarih algılarını ve yorumlarını belirleyecek bir süreç olarak tanımlar. Bu süreç, sürecin gerçek aktörleri tarafından öyle bir hale getirilmiştir ki onu dikkate almadan neredeyse hiçbir tarih/siyer okuması ve yorumu yapma imkânı yoktur. Asr-ı Saadet, Hz. Muhammed ve sahâbe nesli hatta İslam öncesi cahiliye devri büyük ölçüde bu süreçte projelendirilmiştir. Bu projenin aslı âmili de iktidar-muhalefet mücadelesi ve fırkaların kendi aralarındaki dini anlama ve yorumlama farklılıkları olmuştur.

Hadis Edebiyatı içinde oldukça geniş bir yer tutan “*Fiten ve Melâhim*” rivayetleri müstakil eserlerde toplanacak kadar çoktur. Bu rivayetlerin tamamını Hz. Muhammed’e ait olarak görmek ilmin ciddiyetiyle bağdaşmaz. Çok fazla tarihi ayrıntılar ihtiva eden bu tür rivayetler, en iyimser ifadeyle, tarihte gerçekleşen olumsuz gelişmelere verilen tepki ve duyarlılığın Hz. Peygamber’in diliyle ifade edilmesinden ibarettir. Söz konusu rivayetleri

üretenler kendilerince; “bugün Hz. Muhammed olsa ve bu olaylara şahit olsa idi böyle söylerdi” şeklinde bir kanaate sahip olmalıdırlar. Bu kanaat ve mantık iyi niyetle yapılmış bir peygamber istismarıdır. M. Said Hatiboğlu bu durumu, Müslüman gelenekteki siyasi sorunları ele aldığı önemli bir çalışmada şu ifadeleriyle değerlendirmektedir:

“Hz. Peygamber’in vefatından sonra görüyoruz ki, *İslam ümmetinde vuku bulmuş siyasi, fikrî ve içtimai her türlü hadise, müspet veya menfi şekiller altında hadislerle de ifade edilmiş durumdadır.* Bir Hâricî’nin; “Biz bir davayı benimsetmek istediğimiz zaman onu hadisleştirirdik”, itirafını her dava sahibinden duymaya lüzum yoktur. *İslam hayatında her türlü cereyan, ifadesini hadislerde bulmuştur. Hangi sahada olursa olsun, birbirinden farklı, çeşitli fikirler arasında bu noktada gözetilecek hiçbir tefrik yoktur.*”^[1]

Yukarıdaki iktibas, Hz. Peygamber’in otoritesinin nasıl istismar edildiğine dair oldukça hayati bir gerçeği dile getirmektedir. İsmail Hakkı Ünal’ın; “Hz. Peygamber’in Dilinden Konuşturulan Tarih: Yere Batırılacak Ordu Rivayeti”^[2] başlıklı makalesi tarihin istismarı hususunda son derece önemli bir örnektir. Hz. Peygamber adına bu rivayetler uydurulurken amaçlanan şey bir taraftan tarihin seyrinde etkili olmak diğer taraftan da Hz. Peygamber’in otoritesini istismar etmektir. Bu tür istismarlar bilinçli bir şekilde olabildiği gibi bazen de zaman içinde dönüşmek suretiyle de olabilmektedir. Örneğin naçizane kaleme aldığım; “*Hilafet benden sonra otuz senedir*” rivayetine dair makalem sahabe yorumlarının (Mevkuf Hadis) zamanla nasıl Hz. Peygamber’in sözlerine (Merfû’ Hadis) dönüştürüldüğünün çok açık bir örneğidir. Hadis Usûlünde oldukça önemli bir yeri olan “*Tasarrufâtü’r-Râvî*” ve “*Ziyâdâtü’s-Sikât*” kavramları konumuzla doğrudan ilgilidir.

Burada bir yanlış anlamayı tashih etmek amacıyla şu hususun altını çizmeliyim: Elbette reel bir tarih vardır. Bize intikal ettirilen tarih bütünüyle uydurulmuş değildir. Bu hem mümkün hem de işlevsel değildir. Ancak ifade etmeye çalıştığım şey tarihin nasıl ve neden istismar edildiğidir. Ayrıca bu istismarın boyutları da bireysel olmaktan ziyade kurumsaldır. İktidarların ve muhalefetlerin bilinçli bir şekilde gerçekleştirdikleri bir istismar faaliyetinden söz ediyoruz. Şimdi doğrudan bazı siyer örnekleriyle konuya ışık tutmaya çalışacağım.

[1] Mehmed Said Hatiboğlu, “Hz. Peygamber’in Vefatından Emevîlerin Sonuna Kadar –Siyâsî-İctimâî Hâdislerle Hadis Münasebetleri-”, Basılmamış Doçentlik tezi, s. 4-5.

[2] Hz. Peygamber’in istismarı ve tarih algısı hakkında bkz. İsmail Hakkı Ünal, *Hz. Peygamber’in Dilinden Konuşturulan Tarih: Yere Batırılacak Ordu Rivayeti*, İslamiyat, C. 1, S. 2, 1998.

Bir İstismar Örneği

Hz. Muhammed'e (a.s.) ilk vahyin Hıra Mağarasında geldiği tarihsel bir gerçek olarak kabul edilir. Bu hususta ciddi bir sorun yoktur. Ancak vahyin nasıl geldiği ve Hz. Muhammed'in de bu ilk vahye nasıl mazhar olduğu konusunda ciddi sorunlar vardır. Özellikle de vahiy meleğiyle Hz. Muhammed arasında gerçekleşen diyalog konusunda... Neden? Çünkü konuyla ilgili rivayetler sadece tarihi bir durumu anlatmayı amaçlamaz bilakis oluşması istenilen "Peygamber" tasavvuruna hizmet eder. Bu nedenle vahiy meleğinin kendisine; "Oku", dediğinde ona hangi cevabı verdiği tarihle değil tarihi nasıl anlamamız gerektiğiyle ilgilidir. Bu nedenle; "Ben okuma bilmem" cevabı ile "ne okuyayım" cevabı arasındaki gerilim reel tarihin tespiti bağlamında yaşanmayıp tamamen oluşması istenen peygamber imajıyla ilgilidir.

Tâhâ Hüseyin'in Cahiliye Şiiri üzerine geliştirdiği tezinin mantığı da arz etmeye çalıştığımız istismarın iyi bir örneğidir. Ona göre Emeviler devrinde itibaren başlayan "geçmişin uydurulması" tamamen tarihe yüklenen anlam ve misyon ile ilgilidir. Özellikle 19. Yüzyılda rağbet gören "Ulus Devlet" anlayışı her ırkı kendilerine bir mitoloji bulmaya zorlamış ve şu veya bu şekilde de bulmuşlardır... Neden buna ihtiyaç duyulmuştur? Çünkü tarih, inşa edeceğimiz geleceğin olmazsa olmaz asli zeminidir. Bu zemini nasıl tasarlıyorsanız o şekilde istikbale yürüyebilirsiniz. Son zamanlarda sıklıkla duyduğumuz "Resmî Tarih", "Gerçek Tarih" ayrımı da bu mantığı ve istismarı ifade eder.

Sonuç olarak tarihin istismarı yadsınamaz bir gerçektir. Bu, kültürlerin devamı açısından bir gerekliliktir. Tarihin zatında ne olduğu elbette çok önemlidir. Ancak, tarihin bugün bizim için "ne olması" gerektiği çok daha önemlidir. Çünkü "şimdi" ve "gelecek" geçmiş üzerine temellenecektir. Bu da geçmişin bugünde istismarını makul ve mantıklı kılmaktadır. Tarihçiler ile hadisçilerin ortak zemini olan "geçmişin tespiti" ancak bu istismarın izini doğru sürmekle mümkün olacaktır. Bizim gibi akademik çalışma alanları tarih olan bilim insanları söz konusu istismarın tarihi seyrini ne ölçüde iyi gözlemlerlerse o ölçüde tarihsel olana, verili tarihe ulaşma şansları olabilir. Bu da bize, tarihî olayları öncelikle kendi tarihsel koşullarında görebilmemizi dayatırken aynı zamanda söz konusu tarihsel olayların bize ulaşınca kadarki süreçte hangi istismara konu edildiklerini görmemizi de şart koşar. Bu itibarla şu hususların altını çizebiliriz:

1. Her tarihi olay bir kereliktir ve tarihsel bir gerçekliğe sahiptir. Bu, tarihi olayın bizatihi kendi gerçekliğidir. Her türlü yorumdan ve istismardan bağımsızdır.

2. Tarih, ancak daha sonrakilerin yorumuna konu olduğunda bizim konumuz olan “*Tarih*” haline gelir. Yorumlamak zımnen istismarı içerir.

3. Tarihin, şimdi ve geleceğin inşasındaki hayati rolü dikkate alındığında onu yorumlamaktan soyutlayamayız. Her yorum bir yeniden inşa ve her yeniden inşa da bir istismardır. Tabii ki tümüyle olumsuz anlamda değil.

4. Tarih, kendi tarihsel gerçekliğinden ziyade gelecek için daha işlevseldir. Bu özellik onu her türlü istismara açık kılmaktadır.

DİN VE SİYER İSTİSMARININ DÜNÜ VE BUGÜNÜ

MUHAMMED EMİN YILDIRIM
SİYER ARAŞTIRMALARI VAKFI

SAYI: 4 • TEMMUZ-ARALIK 2018 • SAYFA: 189-195

Allah'a (cc) kulluk için yaratılan insan; suya, ekmeğe ve havaya ihtiyaç duyduğu gibi dine ihtiyaç duyar. Bu fitrî ihtiyaç, insanın en hassas noktası olduğu için ne yazık ki tarih boyunca istismara da en çok açık alanı da burası olmuştur. Eğer insan bu konuda dikkatli davranmazsa her daim çeşitli mülahazalarla din alanını istismar edenlerin aleti olabilir. Gerek Kur'ân-ı Kerîm, gerekse Hz. Peygamber (sas) onlarca ayet ve hadiste bu istismara karşı inananları uyarır. Özellikle geçmiş ümmetler üzerinden örnekler verilir, kıyamete kadar Allah ile din ile peygamber ile insanların kandırılabilceği hakikati üzerinde durulur.

Kur'ân-ı Kerîm'de Din İstismarı

Kur'ân-ı Kerîm, birçok ayette önceki ümmetlerin din istismarlarına dikkat çeker ve onların üzerinden çok önemli mesajlar verir. Özellikle onların kendilerine gönderilen vahiyleri tahrif, tebdil, tağyir ve nesiy/unutmalarının altında yatan şeyin istismar olduğunu belirtir.

Örneğin şu ayetlerde bu durumu açıkça müşahade edebilmekteyiz:

“...Oysa ki onlardan bir zümre, Allah'ın kelâmını işitirler de iyice anladıktan sonra, bile bile onu tahrif ederlerdi.”^[1]

“Elleriyle bir kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için, 'Bu Allah katındandır' diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıklarından ötürü vay onların haline! Ve kazandıklarından ötürü vay onların haline!”^[2]

“Allah, kendilerine kitap verilenlerden, 'Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizle-

[1] 2. Bakara, 75.

[2] 2. Bakara, 79.

meyeceksiniz’ diyerek söz almıştı. Onlar ise bunu kulak ardı ettiler, onu az bir dünyalığa değiştiler. Yaptıkları alış-veriş ne kadar kötü!”^[3]

Kur’ân-ı Kerîm, din istismarının sembol şahsiyetlerinden birisine isim vermeden dikkat çeker ve çok sert bir üslup ile şöyle der: “Onlara şu adamın haberini de oku: Kendisine ayetlerimizi verdik de onlardan sıyrıldı, çıktı; şeytan onu peşine taktı, böylece azgınlardan oldu. Dileseydik elbette onu o ayetlerle yükseltirdik; fakat o, yere saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu, tıpkı şu köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini sarkıtıp solur, onu bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte ayetlerimizi yalanlayanların durumu budur. Bu kıssayı anlat, belki düşünürler.”^[4]

Birçok müfessirimize göre bu ayette bahsedilen şahıs, Hz. Musa zamanında yaşamış, çok bilgili ve toplum üzerinde etkili bir din adamı olan Belâm b. Bâûrâ’dır. Ancak dünyevi menfaatler uğruna hakikati bile bile saptırmış, dinin birçok emrini kendi şahsi çıkarı için kullanmıştır.^[5]

Kur’ân-ı Kerîm, bu istismarların önüne geçmek için dinin asla bir menfaat aracı olmadığını, her peygamberin dinden konuştuğunu ama asla dinden geçinmediğini tekraren belirtmiştir. Sadece Şuâra Sûresi’ne baksak, sırası ile Hz. Nûh’un,^[6] Hz. Hûd’un,^[7] Hz. Salih’in,^[8] Hz. Lût’un^[9] ve Hz. Şuayb’ın^[10] lisanından şu hakikati duyarız: “Bu tebliğe karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah’a aittir.”

Yine birçok ayette son elçi Hz. Peygamber’in (sas) de bu özelliğine dikkat çekilir:

“İşte, o Peygamberler, Allah’ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy! De ki: Bu tebliğe karşı sizden bir ücret istemiyorum. O (Kur’ân), bütün âlemler için ancak bir uyarıdır.”^[11]

“(Resûlüm!) Yoksa sen onlardan bir karşılık mı istiyorsun? Rabbinin karşılığı daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”^[12]

[3] 3. Âl-i İmrân, 187.

[4] 7. Araf, 175-176.

[5] Bkz; Taberî, Câmiü’l-beyâni ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân, X/568; Râzî, Tefsîr-i kebîr/Mefâtiühü’l-gayb, XV/403; Kurtubî, el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân, VII/319; İbn Kesîr, Tefsîrühü’l-Kur’âni’l-Azîm, III/457.

[6] 26. Şu’arâ, 109.

[7] 26. Şu’arâ, 127.

[8] 26. Şu’arâ, 145.

[9] 26. Şu’arâ, 164.

[10] 26. Şu’arâ, 180.

[11] 6. En’âm, 90.

[12] 23. Mü’minûn, 72.

Hadis-i Şeriflerde Din İstismarı

Hız. Peygamber (sas) yaşadığı sade ve gösterişsiz hayatı ile insanlara din kapısının menfaat kapısı olmadığını filen gösteriyor ve bu konuda çok titiz davranıyordu. Özellikle Medine döneminde savaşlarda elde edilen ganimetler artıp herkesin geçim standardı artmasına rağmen, hanımlarının ve kızı Hz. Fatıma'nın çok masumane taleplerine bile olumlu yanıt vermeyişi, vefatına kadar da bu hassasiyeti devam ettirmesi gerçekten çok önemlidir.

O (sas), bir gün ashabını din istismarına karşı şöyle uyaracaktı: “Bir koyun sürüsünün üzerine salıverilen iki aç kurdun bunlara verdiği zarar, kişinin mal ve şeref konusundaki hırsının dinine verdiği zarardan daha fazla değildir.”^[13]

Hadis külliyyatı içerisinde çok önemli bir yeri olan, neredeyse 70 farklı sahâbî tarafından nakledilerek mütevatir derecesine varan meşhur rivayette, Hz. Peygamber (sas) kendi sözlerinin istismara konu edilmemesi yönünde o şiddetli uyarısını yapıyordu. Buyuruyordu ki: “Kim benim adıma kasten yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın.”^[14]

Bu meşhur hadisin sebeb-i vüruduna dair aktarılan bilgi, tam da istismar konusunun anlaşılması adına mühim bir örneği nazarlarımıza verir: “Adamın biri Medine köylerinden birine gitti. ‘Allah Resûlü beni size, filan kadınla evlendirmeniz için gönderdi.’ dedi. Kadının ailesinden biri, ‘Bu adam bize Allah Resûlü’nden (sas) duymadığımız bir şey getirdi. Adamı misafir edip ağırlayın; ben gidip size haber getireyim’ dedi. Bunun üzerine bir elçi Medine’ye Resûlullah’a (sas) gitti ve olayı anlattı. Resûlullah (sas) bunu duyunca çok sinirlendi ve adamın yalancı olduğunu söyledi. Sonra Hz. Ali ile Hz. Zübeyr’i çağırdı ve dedi ki: ‘Gidin o adamı yakalayın ve adamı öldürün. Ancak yetiştüğünüzü sanmıyorum.’ Hz. Ali ile Hz. Zübeyr hemen yola koyulup, o köye doğru gittiler ancak adamı yılan sokmuş ve ölmüştü. Resûlullah’a (sas) dönüp durumu haber verdiler. Resûlullah (sas) bunun üzerine: ‘Kim benim adıma kasten yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın.’ buyurdu.”^[15]

Hız. Peygamber’in (sas) bu kadar sert ve açık uyarısı olmasına rağmen, ne yazık ki tarih boyunca bazen düşmanların, İslâm’ı içeriden yıkma planlarını yürütme arzularının bir neticesi olarak; bazen dostların, İslâm’a güya

[13] Tirmizî, Zühd, 43; Dârimî, Rikâk, 21.

[14] Buhari, İlim, 38; Cenâiz, 34; Enbiyâ, 50; Müslim, Zühd, 72; Ebû Davud, İlim, 4; Tirmizî, Fiten, 70.

[15] Rebi' b. Habîb, Müsned, 1/ 324-325; Abdurrezzâk, Musannef, XI/261, V/308; Tahavî, Şerhu müşkilî'l-âsar, I/352.

hizmet etme arzularının bir sebebi olarak, bazen de fırka, mezheb, meşreb, kabile, kavim ve ailelerini yüceltme arzularının yada şahsi menfaat, manevi nüfuz ve itibar görme arzuları gibi çeşitli saiklerle hadisler uydurulmuştur

Siyer-i Nebî'nin İstismarı

Hz. Peygamber'in (sas) kutlu hayatı olan siyer, 40 yıllık nübüvvet öncesi, 23 yıl nübüvvet sürecinin tamamı ile ciddi bir müktesebat olarak elimizde mevcuttur. Kur'ân ve hadislerin de doğru anlaşılmasında başvurulacak en temel kaynak siyer olduğu için her ne kadar bağımsız bir ilim dalı olarak bugüne kadar değerlendirilmese de bu konuda en etkili alanın siyer olduğu ilim erbabının kabul ettiği bir hakikattir. Hal böyle olunca, gerek tarihte, gerek günümüzde yapılan işin meşru olduğunu ispatlamak için hep siyere atıflar yapılmış, söz ve eylemlerin doğruluğunu ispatlamak için yine siyer referans olarak kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'i (sas) müminlere mutlak manada örnek ve model olarak gösterdiği için [16] tabi olarak her mümin özellikle din adına söyleyeceği ve yapacağı işlerde, Hz. Peygamber'in (sas) ya hadislerini veyahut hayatından bir tabloyu delil olarak göstermek zorunluluğu duymuştur.

Mesela, Hz. Hüseyin'in intikamını almak amacıyla ayaklanan, yalancılığı ve zulümleri ile bilinen Muhtâr es-Sekafi (ö.67/687), halk nezdinde meşruiyetini sağlamak amacı ile dönemin bilinen isimlerinden birine "Resûlullah'dan sonra halife olacağım ve neslini kollayacağıma dair bir hadis uydur." der, karşılığında da servet vaat eder. Adam kabul etmez ancak sahâbe adına uydurabileceğini ve fiyatta da indirimine gideceğini söyler. Muhtâr, "Fakat Hz.Peygamber'den olursa daha etkileyici olur." deyince adam azabının da şiddetli olacağını söyleyerek hadis uydurmaya yanaşmaz." [17] Ancak tarihte özellikle sultanları ve nüfuz sahiplerini memnun etmek için ne kadar yalan uydurulduğunu ve çarpıtmalar yapıldığını biliyoruz. Bu hususta bir örnek vermek gerekirse, şu örneği aktarabiliriz:

Yalancılığı ve riyakârlığı ile meşhur Gıyas b. İbrahim (ö. II/VII. yüzyıl), Abbasi Halifesi Mehdi'nin (ö.169/785) huzuruna girer. Bakar ki Halife Mehdi, güvercin yarıştıyor. Hemen düzmece bir isnat ortaya koyar ve Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu dillendirir: "Ok, deve, at ve kuş yarışlarından başkası için ödül almak helal olmaz." Bu hadisten çok memnun olan Halife Mehdi, Gıyas b. İbrahim'e 10.000 dirhem ihsanda bulunur. Ama daha sonra öğrenir ki hadisin aslında kuş yoktur, Gıyas onu memnun etmek için bu ilaveyi

[16] 33. Ahzab, 21.

[17] Hatîb el-Bağdadi, el-Câmi' li-ahlâki'r-râvi ve âdâbü's-sami', I/131

yapmıştır. Çok sinirlenir Halife Mehdi ve Gıyas'a: "Senin şu kafan yok mu, tam bir yalancı kafasıdır, senin kafan!" der.[18]

Tabi bu istismarlar sadece tarihte kalmamıştır. Ne yazık ki günümüzde de gerek hadislerin, gerek bizzat siyerin ne kadar farklı alanlarda istismara uğradığını hepimiz müşahade etmekteyiz. Şiddet eylemi olan bazı yapıların siyer içerisinde bulunan belli başlı tabloları kullanmaları, Medine Vesikası'nın çok değişik hadiselerle referans olarak sunulması, Ehl-i Kitap ile münasebetlerin yine çarpıtılarak kullanılması, Ehl-i Beyt'in istismarı, Hudeybiye Sulhu'nun bugün yapılan bazı antlaşmalara delil olarak takdim edilmesi, ayet ve hadislerin ticari metalara dönüştürülmesi, dualara çeşitli tılsımlar yüklenerek suiistimal edilmesi ve daha nice misaller, bu istismarın halen nasıl devam ettiğinin güncel örnekleridir.

Siyer İstismarının Amaçları

- Bu istismarların yapılmasının elbette birçok farklı amacı vardır. Ancak en temelde şu gayelerin etkili olduğunu düşünmekteyiz:
- Maddi Çıkar Elde Etme ve İnsanların Duygularını Kullanarak Rant Sağlama
- Manevî Nüfûz Oluşturma ve İnsanlar Üzerinde Tesir Uyandırma
- Hizip, Fırka, Mezheb ve Meşreplerini Yaygınlaştırma ve Kendilerini Daha Güvenilir Kılma İsteği
- Siyasî Çıkar ve İktidar Elde Etme ve İnsanları Kendine Bağımlı Hale Getirme
- İslâm Düşmanlarının Müslümanlar Arasında Fitne Oluşturma Arzuları

İstismarın Zararları

Elbette istismarın zararları sayılmayacak kadar çoktur. En başta her türlü istismar, ne adına yapılırsa yapılsın aziz dinimize bir ihanettir. Allah'ın (cc) rızasından başka bir amaç taşıdığı için şirk tehlikesi içermektedir. Kur'an'ın bu konudaki uyarısı hiçbir zaman unutulmamalıdır: "Dikkat et, hâlis din yalnız Allah'ındır. O'nu bırakıp kendilerine bir takım dostlar edinenler: 'Onlara, bizi sadece Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz.' derler. Doğrusu Allah, ayrılığa düştükleri şeylerde aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz Allah yalancı ve inkârcı kimseyi doğru yola iletmez."^[19]

Amacı ne olursa olsun her türlü istismar ortaya nifak çıkarır. Allah'ın (cc) rızası dışında taşınan her amaç, insanı farklı noktalara sürükleyeceği

[18] Süyûtî, Tedribu'r-râvî, I/286.

[19] 39. Zümer, 3.

için nifak tehlikesi her an vardır. Nifakı içselleştiren ise münâfık olacak ve Kur'ân'ın belirttiği gibi şöyle bir akıbete maruz kalacaklardır: “Şüphesiz yok ki münâfıklar Cehennem'in en alt katındadırlar. Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın...”^[20]

Yine her türlü istismar, toplumda iki yüzlülüğü, riyakârlığı, inançta sapmaları, sahte ve şekilci dindarlığı, daha doğru ifade ile “dinciliği” ortaya çıkaracaktır. Bütün bunlarda, özelde siyerin genelde dininin tamamının doğru bir şekilde anlaşılmasına engel olacaktır. İnsanları dini değerlere karşı soğutacak, hatta o değerlerden nefret etmelerine sebep olacaktır. Toplumda güven duygusunu zedeleyerek, samimi olarak yapılan ve yapılacak tüm hayır hizmetlerinin de zarar görmesine neden olacaktır.

İşte bundan dolayı her türlü istismara karşı duyarlı olunmalı ve güzel örnekler ortaya koymaya çalışılmalıdır. Eğer amacı sadece ve sadece Allah (cc) rızası olan hiçbir ticari, siyasi, şahsi, maddi ve manevi rant sağlama amacı taşımayan hizmetlerin sayısı artarsa, bu işi farklı amaçlarla yapanların kapıları birer birer kapanacaktır.

Son olarak şu ayet, bu konuda unutulmaması gereken bir ilahî ikaz olarak zihnimize yer edinmelidir: “Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının! Öyle bir günden çekinin ki o gün hiçbir baba evladına asla fayda veremez, evlat da babasına fayda sağlayamaz. Allah'ın vâdi elbette gerçektir. O halde sizi dünya aldatmasın ve çok hilekâr şeytan da sizi Allah ile aldatmasın, Allah'ın affına güvencirmesin!”^[21]

[20] 4. Nisâ, 145.

[21] 31. Lokman, 33.

KUTSALIN VE AŞKINLIĞIN DÜNYEVÎ İSTİSMARI

BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA
PROF.DR.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SAYI: 4 • TEMMUZ-ARALIK 2018 • SAYFA: 197-209

Akikat karşısında hayal ve sanalın daha görünür olduğu günümüz dünyası, pratik çıkar ve hedonist zevklerin yönlendirmesiyle varlığın/hayatın tüm alanlarını sahteliklere kurban etmektedir. Bu yitirilişin merkezinde, insanlık tarihi kadar eski bir olgu olan “istismar”ı bulmak zor değildir.

İstismarın Kökleri

Kabil’in kardeşi Habil’e karşı kurban olarak adadığı, istismarın kökleri için örnek olabilir. Hatta daha öncesinde, İblis’in Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva’yı “ebedilik” şehvetiyle istismar etmesi akla gelmektedir. İstismarı anlamlandırmak zor bir uğraş olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstismarın kelime karşılıkları da bunu göstermektedir. Zira istismarın terim anlamlarına bakıldığında, doğrudan ve dolaylı bir anlamlar dünyasına ulaşmak mümkündür: Kötüye kullanmak, taciz etmek, suiistimal etmek, kötü emellerine alet etmek, kötü davranmak, değersizleştirmek, araçsallaştırmak, iyi niyeti kötüye kullanmak, sömürmek, aldatmak, samimiyetsizlik, yozlaşma...

Kutsal ve Mukaddes Alanlar

Elbette istismarın karşılık bulduğu eylemler dünyasını azaltmak veya çoğaltmak imkân dâhilindedir. Makalenin sınırlarını tespit açısından konuyu “din, kutsal, kutsi, aşkınlık” diye sınırlandırmak gerekmektedir.

Bu kavramların içine zaman zaman başka mukaddesat alanları da dâhil olmaktadır: Devlet, siyaset, hukuk, meslek, ilim, irfan, tasavvuf, tarikat, bayrak, mabet, cami, millet, vatan, inanç, itikat, hamaset, vicdan, duygu...

İnanç Örtüsüyle İstismar

Bunlar içinde ele alacağımız konu bağlamında öne çıkaracağımız din istismarı daha bir önem kazanmaktadır. Din istismarı; aslında dini, dünyevî çıkar ve menfaat için kullanma din üzerinden bir takım açık ve gizli emel ve amaçları gerçekleştirme çabası olarak tanımlanabilir. Dikkat edilirse, dinin istismarı, yine din ve inanç kılıfıyla/örtüsüyle/maskesiyle gerçekleşmektedir.

İstismar, cehaletin verdiği negatif cesaretle ortaya çıkabilmekte; eleştirel düşünmeyle yapay ve manipülatif yorum/tevillerle bilimsellik kazandırılmaktadır.

Amaç ise, kutsal adına veya hakikatin tahakkuku adına gerçekleşmemektedir. Ancak ulaşılmak istenen maksat: Dünyevîleşmenin tüm lütuflarından/nimetlerinden alabildiğince nemalanmak ve “mülk”lenmektir.

Allah Adına Aldatmak

“Allah adını kullanarak aldatmak” veya “Allah adına aldatmak”, yukarıda belirtilen kişilik ve vasıfların sahipleri için kullanılmaktadır. Kur’an’ın ifadeyle Bel’am, bu özellikleri temsilcisi ve prototipi olarak karşılık bulmaktadır.

Hız. Musa ve ona gönderilen mesaj hakkında İsrailoğullarını aldatıp, yalan söyleyerek çıkar ve menfaat dünyasının hazlarını elde etmek için çırpınan Bel’am, bunun tipik örneğidir.

O ki, (sahte) “bilge” olmasına karşın küfür ve şirkin cenahında yer alıp onların sözcülüğünü yapan, ancak din ve kutsalla aldatan birisidir. Kur’an onun hikâyesini, “her durumda dilini sarkıtıp soluyan bir köpek” misali ile somutlaştırmaktadır.

“Onlara (Yahudilere), kendisine âyetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini anlat. Dileseydik, onu âyetlerimizle üstün kılardık; fakat o, dünyaya meyletti ve hevesine uydu. Durumu, üstüne varsan da, kendi haline bıraksan da, dilini sarkıtıp soluyan köpeğin durumu gibidir. İşte âyetlerimizi yalan sayan kimselerin hali böyledir. Sen onlara bu kıssayı anlat, belki üzerinde düşünürler.” (A’raf, 175-176)

Dünyevîleşen Hahamlar ve Rahipler

Hız. Zekeriya ve oğlu Hız. Yahya gibi İsrailoğullarına gelen peygamberlerin, dünyevîleşmiş Yahudi din adamlarıyla mücadelesi, aslından hak(ikat) ile batıl arasındaki mücadelenin din sahasındaki görüntüsünü resmeder.

Allah adına, Peygamber adına, Din adına, adına konuşmak ve onların yeryüzündeki temsilciliğini/vekilliğini yapmak, istismarın nirengi noktası-

dır. Kutsal ve aşkınlığa çağrı perdesiyle Karun'un hazinelerine elde etmeye çalışmak, iki cihanda helak ve hüsrânı getirir:

“Ey iman edenler! (Biliniz ki), hahamlardan ve râhiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!” (Tevbe, 34)

Haz Arzusıyla İnanç Tâcirliği

Haksız ve haramı, meşru ve helal gösterenler, dünyevî ticaretin Bel'âmları olarak “Mutlak Gün”ün aydınlığında çıkarlarını savunma imkânı bulamazlar. Adalet ve hakikatin işrakı, göklerdeki güneş gibi, kutsalı aydınlatır.

Haz ve şehvetin arzusuyla inanç tacirliği yapanlar, Hakk'ın dostları olmaktan uzak konuşan şeytanlara dönüşmüşlerdir. Yaratan'ı kendilerine şahit gösterip O'nun adına hüküm verenler, konuşanlar ve fetva verenler, hakikat terazisinden sapsmış gafillerdir.

“Ehl-i kitaptan bir gurup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip büklerler. Halbuki okudukları Kitap'tan değildir. Söyledikleri Allah katından olmadığı halde: Bu Allah katındandır, derler. Onlar bile bile Allah'a iftira ediyorlar.” (Al-i İmran Suresi, 78)

Din Maskesiyle Şeytanın Sözcülüğünü Yapmak

Yine bu sapkın gafiller, sözlerini ve nutuklarını güzelleştirip, nefislere hitap edenler, din maskesi altında şeytanın sözcülüğüne yaparlar. Zira onlar, aşâğılık bir şekilde dini araçsallaştırarak haz ve menfaatlerinin vasıtası haline getirirler.

“Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi (âhir zaman Peygamberinin vasıflarını) gizleyip onu az bir paha ile değişenler yok mu, işte onların yiyip de karınlarına doldurdıkları, ateşten başka bir şey değildir. Kıyamet günü Allah ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır.” (Bakara, 174)

Az Bir Bedele Hakikati Satmak/Pazarlamak

Din gibi ilim sahası da istismarın cenderesinden kurtulamaz. Gerçek ilim adamı (âlim), “peygamberlerin mirasçısı” ve hakikatin sözcüsüdür. Yalan, çıkar, menfaat, haz uğruna ilim diyarının temsilciliğini/ acenteliğini yapmaz. Helal ve haram nokta-i nazarından bakarken ise hassas terazi gibidir. Hakikati, para veya “az bir bedel” karşılığı satmaz, hatta pazarlık konusu bile yapmaz.

Onlar için ticaret hayatı, para ve servet; Hz. İbrahim'in dediği gibi geçici olan, biten, "sönen" (âfil), fanidir. Aslolan tevhiddir, yani Ezelî ve Ebedî olan el-Evvel, el-Âhir ve Kadîm Olan'dır.

"Elleriyle (bir) Kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için 'Bu Allah katındandır' diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıklarından ötürü vay haline onların! Ve kazandıklarından ötürü vay haline onların!" (Bakara, 79)

İlim Maskesiyle İdarecilere Yaklaşmak/Yaranmak

Âlim, ilim maskesiyle şer odaklarına ve yöneticilere yaklaşmaz. Peygamberlerin varisleri âlimler; kazanç, mevki ve mertebe için ilim tüccarlığına soyunmaz. Onlar bilirler ki, her şeyin amacı Allah'ın rızası ve muhabbetini kazanmaktır.

Onların kalp ve akıllarında, Tağut ve Bel'amlarla benzeşecek her eylem ve fikir, ebedî kaybedenlerin safına dâhil olma tehlike ve korkusu mevcuttur.

Riya ve samimiyezsizlik, ilmin ve âlimin kıymetini yerle bir eder.

İlim Kıyafetiyle Kazanç

İlmi dünyalık için öğrenenler ve öğretenler, servetin kulluğuna tâlip olan müflis tüccarlardır. İlim kıyafetini kazanç ve mal-mülk için çıkarırlar, ateşten gömleklele sarmalandıklarını unutmamalıdır. Bundan dolayı ümmetin Hocası ve Rehberi (s) şu sözleriyle ikazda bulunur:

"Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya yarayan bir ilmi, sırf dünyalık elde etmek için öğrenen kimse, kıyamet günü cennetin kokusunu bile alamaz." (Ebû Dâvûd, İlim 12; İbni Mâce, Mukaddime 23)

Dünya için ilim, şan ve şöhret için makam ve mevki, ilim istismarıyla maskelenirse, fitne ve zulüm işaretlerini vermeye başlar. İlim ve amel, gösterişin enstrümanlarına dönüşür, ihlas ve samimiyetin saflığı kaybolur.

Ümmet, Millet ve Devletin İstismarı

Riya ve nifak, hakikatin umdeleri olarak algılanır. Ümmet, millet ve devlet, bu yıkıcı unsurların altında ezilir, zulüm ve karanlık dönemler/günler başlar. Yaratan, "günler"i aydınlıktan karanlığa kalbeder, sonunda zillet içinde toplumlar ve devletler hayatta kalma mücadelesiyle baş başa kalır.

Din ile dünyasını servet ve makam için satanlar, ne kadar kötü ve zararlı bir ticaret yaparlar. Allah için varlıklarını feda edenler/şehitler, ne kadar ulu ve yüce makamlara ulaşırsa, kahramanlık ve şöhret hazzıyla yapılan her türlü uğraş ve çaba boşa çıkarılmış kuru güdültüden başka bir şey ifade etmez.

Kutsalla Ticaret Yapmak

Ne kadar kötü bir harekettir, zikir, tesbih, tevhid ve salavatla ticarî muhatapının kalbine hitap ederek onu etkilemeye çalışmak. Kutsalı kullanarak sözde ticaretini arttırmaya çalışanlar, “kendilerini ebedî kılacak” olanın, servetleri olduğunu zanneden gafillerdir. Vayl olsun bu din ve inanç tacirlerine...

İnsanları ticaret mekânlarına çekmek için, kutsalı kullananlar, müşterilerinin gözünü perdeleyerek Hakk’ın ve hakikatin şemsiyesi altından çıkanlardır.

Onlar o kadar zavallılardır ki, ticaret unvan ve mekânlarını kutsalın remiz ve simgeleriyle süsleyerek, hırs ve şehvetlerini tatmin etmenin şaşkınlığı içindedirler. Kutsalı araçsallaştıranlar, hakikati perdeleyen, gözleri kör, kulakları sağır, kalpleri kapalı, zihinleri bulanık, akılları donuk vicdan yoksunu şaşkınlardır.

Allah’ı Şahit Göstermek

Ticaretlerine ve yalanla kirlenmiş dillerine, Allah’ı şahit gösterenler, “hayvanlardan daha aşağı” mahlûklardır. Çok yüzlü maskelerle Allah adına, din adına yemin edenler ve onu kendileri için kalkan olarak kullananlar, ne kadar kötü fiillerin sahipleridir.

Her şeyin ıslık ıslık aydınlık içerisinde olacağı, gizlenecek bir yerin olmadığı, saklanacak bir melcenin (sığınağın) bulunmadığı gün de, Hâkimler Hâkimi’nin huzurunda insanlığın ve ümmetin yüzüne nasıl bakacaklar? Onlar kendilerini aldatırken, Allah’ı ve Ümmeti aldattıklarını zanneden zavallılardır.

“Allah’a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken ‘Bana da vahyolundu’ diyenden ve ‘Ben de Allah’ın indirdiği âyetlerin benzerini indireceğim’ diyenden daha zalim kim vardır! O zalimler, ölümün (boğucu) dalgaları içinde, melekler de pençelerini uzatmış, onlara: «Haydi canlarınızı kurtarın! Allah’a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve O’nun âyetlerine karşı kibirlilik taslamış olmanızdan ötürü, bugün alçaklık azabı ile cezalandırılacaksınız!» derken onların halini bir görsen!” (En’am, 93)

Dalaletin ve Sefaletin Kahramanları

İslah edici postuna girerek, dalaletin ve sefaletin kahramanları kesilenler, Hz. Peygamber’in (s) “bizi aldatan bizden değildir” (Müslim, İman, 164) sözünün muhatapları olmaktan kurtulamazlar. O Peygamber (s) ki, Allah’ı ve mü’minleri aldatanları alçaltıcı bir temsil tasvir eder:

“Münafık iki koyun sürüsü arasında kararsız gidip gelen koyun gibidir. Bir ötekine gider bir berikine, hangisine tabi olacağını bilmez.” (Müslim, Sıfatü'l-Münafikîn, 17)

Kalpleri nifakla kirlenmiş istismar marazına bürünmüş, dünyevî perdeyle içlerindeki göstermeseler de, Basîr ve Âlim, her şeyi görür ve bilir. Onlar ancak yine de söz ve konuşmalarıyla sahteliklerini faş ederler. Samimiyetten yoksun görüntüleri, nifak alametleriyle “boyanmış”tır.

Hayırlı Nimetler, Hayırlı Ameller

Eylemler, çabalar, gayretler, mücadeleler, niyetlerle sübut bulur. “Niyet”in, hayır olduğu durum ve haller, akıbeti de hayırlı kılacak büyük iyiliklere vesile olur. Hayırlı niyetler, hayırlı amellere götürür.

Şer üzerine bina edilmiş niyetler ise, hakikat bahçesine uğramaz; onlar, dalaletin ve sapkınlığın mezrasında Ebedi Olan’a inançlarını kaybetmiş, istismar bekçileridir/muhafızlarıdır.

“Ey iman edenler! Allah’a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez.” (Bakara, 264)

Hâlis Niyetle Hayırlı Kapılar Açmak

Ancak iyi niyet sahipleri, riya ve çıkar sarmalına düşme riski olsa bile, Allah’ın rahmetiyle muhafaza olunacaklarını umarlar. Küçük ameller, halis niyetlerin bereketiyle büyük hayırların kapısını açar. Büyük eylemlere de, nifak ve riya kokusu sirayet ederse, akıbet samimiyetten yoksun olduğu için zafiyete uğrar; nefis ve şeytanın istikametinde sapkın bir yola girilir

Samimiyetten uzak riyakâr güruhu, sinsice emellerini arkadaşlık ve dostluğu kullanarak inanç istismarıyla gerçekleştirmeye çalışır. Kötülük ve şerleri zâhir olmadığı için her türlü nefsanî pazarlık içinde zehirlerini, şifa verecek ilaç kılıfında akıtırlar.

İnsan ve cemiyet, bu habis ruhlu sinsî karakterli, ruhlarını şeytana satmış münafık tiplerle kaos ve nifak içine düşebilir. Bunlardan ve zararlarından emin olmak için, onlara yaklaşmayarak erdem ve ihlâsın muhafazasına sığınmak gerekir.

Samimiyet, Liyakat ve Emanet

Kötü ve zararlı kişi, erdem ve takva kisvesine bürünse de, ziyanlarından yara almamak için onlardan uzak durup, salihlerin samimiyet halkalarına dâhil olmak icap eder.

Niteliksiz kişilerin elinde olan görev ve vazifeler, istismara uğrayarak çıkar ve menfaat arzularının beslenme kaynaklarına dönüşebilir.

Liyakat ehli olanların, makam ve mevkilerini toplumun mashalatı adına -“emanet”leri korumayı- sürdürmeleri gerekir.

Güven Toplumunu İnşa Etmek

İstismarın panzehri, güven toplumunda bulunur. Nankörlük içinde iyiliğin karşılığında kötülüğün muhafızlığını yapanlar, çıkarın hazzından beslenirler. Güven ve itimat vasfıyla teccüm eden erdem sahipleri emin ve güvenilir devlet ve milletler inşa ederler. Aksi takdirde riya ve gösteriş, ihlas makyajıyla sarmalanıp hakikat olarak sunulur.

Aşağılık ve kötü niyetli kimseler, zulmün kardeşleri olduğu için, hükümleri bâki olmaz. Âdil Olan Hakk Teâla, âlemlerde adaletini gerçekleştirdiği gibi, yerküre ve öte dünyada da adaletini gerçekleştirir.

Kötülük ve zulmün, dâim ve sürekli olamaması, O'nun Adaleti'nin tecellisiyledir.

İstismarın Temsilcileri

İstismarın temsilcileri, birbirlerini yakından tanırlar. Şerrin zuhuruna katkıları nedeniyle, alçaklık ve zilletin tüm yollarını bildiklerinden dolayı, kendilerinin istismar edilmelerine fırsat vermemeye çalışırlar. Onlar için muhataplarının zafiyeti, kendi engin (!) zekâlarıyla keşfedilir, aldatma yöntemleri hayata geçirilir.

Hâlbuki doymak bilmeyen nefisleri ve her zaman aç olan ihtirasları, bir taraftan şerden beslenirken, diğer taraftan aldanmanın ve aldatılmanın ateşinden çekinir, sakınır ve korkar.

Bundan dolayı istismar bataklığında hüsrana uğrayanlarla yarenlik ve arkadaşlıktan kaçınmak, istikamet için bir zorunluluktur.

Şu halde, Allah, Peygamber, din, millet, bayrak, vatan, devlet, namus, şeref öne çıkarılarak istismarın her türlüşünü meşru görmek ve bunu alabildiğince kullanmak sıradanlaşmaktadır.

Peygamber Adına Kutsama

Hız. Peygamber adına, onun sözcülüğünü ve kefaletiyle “günah çıkartma” ve kutsa(n)ma seansları yapan şarlatanlar ve din tâcirleri elbette her

dönemde bulunacaktır. Unutulmamalıdır ki, Hz. Peygamber'in (s) vefatının akabinde nübüvvet ve peygamberlik iddiasında bulunan yalancılar (kezzâb) da çıkmıştır.

Daha sonraki dönemlerde de, Peygamberi, yanında veya bulunduğu mekânlardaymış gibi gösterip kendisine ve her yaptığına (hayır ve şerre) meşruiyet kılıfı/örtüsü geçirenler, esas "aldanan"ların kendileri olduklarını nihayetinde anlayacaklardır.

Nebevî Sembolleri İstismar Etmek

Ticaretlerini arttırmak amacıyla nebevî sembolleri ve remizleri istismar eden, din şarlatanlarının/çıkar ve menfaat kölelerinin hakikati perdelemesi mümkün değildir. Diğer taraftan vatan, millet, devlet, bayrak, ezan, namus, şeref gibi millî ve dinî sembolleri/kutsalları istismar ederek, hırsızlık, yolsuzluk ve güven tacirliği yapan sahte kahramanlar da, bilmelidirler ki, gerçek millet ve ümmet evlatları samimiyet ve halisliği keşfetme hususunda büyük bir basiret sahibidir.

Hakikatte gerçek âlim ve ilim adamı kimdir? Nasıl bir kimliğe sahiptir? Vasıfları nelerdir? sorularının cevaplarını aramaya çalışalım.

Nübüvvet ve risâlet, Son Peygamber Hz. Muhammed'le (s) tamamlanmıştır. Onun mirası ve bıraktığı müktesebat, ancak ilim ehline nasip olmuştur. Zira "âlimler, peygamberlerin vârisleridir".

İlim Yolu Cennet Yoludur

İlim yolu, cennet yolu olarak tasavvur edilmiştir. İlim mertebesi, öyle yüksek bir derecedir ki, melekler âlimlerin önünde saygıyla kanatlarını yerlere serer. Yer ve gök ehli, âlim için duaların en büyüğünü ederler.

Semadaki kamer gibi, ilim ehli de kendisine gelen nuranî ve ruhanî bilgi ve hikmet demetlerini, taliplilerine yansıtır ve onları şavkıyla aydınlatır. Allah'ın kutlu elçilerinin mirasçıları olan âlimler, insanları ve toplumları, karanlığın ve cehaletin kesafetinden ilim ve irfanın nurlu aydınlığına taşır. Hz. Peygamber'in (s) ilim ve cenneti yan yana getiren ifadeleri ne güzeldir:

"Cenâb-ı Allah, ilim tahsil etmek maksadıyla yola çıkan kimseyi sonu Cennet'e ulaşan yollardan birine dâhil eder. Melekler, ilim tâlibinden öyle memnun olurlar ki, onun önünde kanatlarını yerlere sererler. Yerde ve göklerdeki bütün varlıklar ve hatta denizlerdeki balıklar âlim için istiğfar eder, Allah'tan rahmet dilerler. Âlimin âbide üstünlüğü dolunaylı gecede kamerin diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Şüphesiz, âlimler peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler, ne dinar ne dirhem miras bırakmışlardır,

onların mirası ilimdir. O ilimden nasibini alan insan, büyük bir bereket ve hayır kaynağına ulaşmış olur.” (Ebu Davud, İlm, 1; Tirmizi, İlm 19; İbnu Mace, Mukaddime, 17)

Âlimler Vahdaniyete Şahitlik Ederler

Âlimler ki, vahdaniyete (tek ilahlığa), Hakk ve meleklerle birlikte şahitlik ederler. (Âl-i İmrân, 18). İlim ehli aynı zamanda, iman edenlerle birlikte mertebeleri yükseltile bir “seçkinler topluluğudur.” Bu yüksek dereceler, onlara bir kutsiyet atfedilmesi için değildir. Bilakis bu makamlar Hakk Teâlâ’nın bahşettiği ilmin yüzü suyu hürmetine nâil olunan ilahî ayrıcalıklardır.

Bu kutsî imtiyazlar, sanılanın aksine, daha büyük sorumlulukları beraberinde getirir. Hakikati bilmenin mesuliyeti, câhilin bilgisizliğinin sorumluluğundan daha ağır ve netamelidir. Dolayısıyla âlimler, “içleri titreyerek” korkan kullardır.

“...Allah’ın kulları arasında ondan en çok korkan âlimlerdir.” (Fâtır, 28)

“Kitap Yüklü Merkepler”

İlim, Âlîm’in (Her Şeyi Bilen) Bilgisi’nden nasiplenmeyi gerektirir. Dolayısıyla Allah’ın ilmi, âlimi besler ve donatır. Âlim, bilginin “babası” değildir. Çünkü salt bilgi, insanı, -ilâhî ifadeyle- “kitap yüklü merkepler” derekesine düşürür.

İlim, amel ile kıvama erer, hakikatin perdelerini aralar, âlim aşkınlığın lezzetinden tat alır. Ameli işaret eden ilim, hakikatin rotasını belirlemiştir. Nihayetinde “hiç bilenlerle bilmeyenler bir” ve aynı olur mu? (Zümer, 9).

“Bilmiyorsanız ilim erbâbına sorunuz. “ (Nahl, 43)

İlimden nasipsiz olan câhiller, dünya hayatının servetlerine ve hazlarına tâlip olurlar, kendilerine ilim verilenler ise, iman edip hayırlı, salih amellerin peşine düşerler. İstikamete ulaşmak belki zordur ama imkânsız değildir. İlim yolunun en büyük silahı ve gücü, sabırlı ve istikrarlı olmaktır.

Âlimler İlim Bahçelerinin Balarlarıdır

İlim bahçeleri, âlimlerin mekânıdır. Âlimler, o bahçenin bal arılarıdır. Nihayetinde hikmetli ve bereketli ürünler, onların lisanında/kelamında söylenmeyi ve kaleminden yazılmayı beklemektedir.

Âlim, kendisine bahşedilen akıl nimetiyle, bütün ihsanların farkına varır. İlim tahsili ve talebe yetiştirmekle bu nimetlerin borcunu ödemektedir. Âlimler, aynı zamanda âkildirler, âriflerler. Onlar, öğrendikleri bilgilerle tevekkül ederek, Allah’ın vekâletinde bilmediklerini de öğrenirler.

İnce Anlayışlı Âlim

Yaratan, “kulu için hayır dilediğinde onu dinde Allah’tan korkan, dikkatli ve ince anlayışlı, ayrıntılı bir şekilde bilen âlim” yapar. O, ilim erbabını, bunların yanında doğru istikamete götürecektir akıl ve idrakle mukavemetli kılar.

Derin bilgi sahibi âlim ve güzel ahlâklı insanda nifaktan söz edilmez. Fitne ve iftira, âlimlikle bağdaşmaz. İnsanların en erdemlisi olan âlim, kendisine ihtiyaç duyulduğunda yardıma koşandır.

Zâlim ve güçlü karşısında hakikati söylediğinde, etrafında onu destekleyecek kimse olmasa bile, hakikî âlim ilmiyle vakarlı bir tavır takınır. Hırs, şehvet ve inadı, onu yoldan çıkarmaz, şeytanın vesvesesinin ve nefsanî hazların kurbanı olmaz. Benliğini kutsayan nefsi, onu aldatmaz.

“Uyarıcı ve Kurtarıcılığın Kendisinde Birleştiği” (!) Sözde İlim Erbabı

Sözde ilim erbabı ise, cehaletin gücüyle enaniyetin onu şımartmasıyla kendisini yarı-tanrı zanneder. Zanneder ki, bilgi, onunla kemâle erer. İnsanlığın kurtuluşunu kendisinde vehmeden bir “mesih”/kurtarıcıya dönüşür. Uyarıcı ve kurtarıcılık, onda birleşmiş, hakikat onda tecessüm etmiştir. Bilmez ki, Hatemü'l-Enbiya'nın (s) dediği gibi, “iman çıplaktır; onun örtüsü takva, süsü hayâ ve meyvesi ilimdir.” (Ebu Derda)

İnsanların arasında nübüvvet makamına en yakın olanlar, ilim erbabı ve Allah yolunda çalışan ve savaşımlardır (cihad ehli). İlim ehli, insanlığı, peygamberlerin getirdiği ilahî ilke ve düzene yönlendirir. Cihad ehli olanlar ise, bu ilahî nizamı silahlarıyla muhafaza etmek için tüm varlıklarıyla mücadele ederler. (Ebu Nuaym)

“Âlimlerin Efendisi”nin Dilinde İlim Ehli

Hz. Peygamber (s) âlimleri anlatırken, onların vasıflarını da birer birer ifade eder: Bir kabilenin ölümü, bir âlimin ölümünden ehvendir. İlim yolunda derin görüş sahibi olanlar, farklı değerler taşıyan madenler içinde altın ve gümüş gibi olanlardır. Her dönemde değerlerinden hiçbir şey kaybetmezler.

O âlimler ki, Ceza Günü'nde yazdıkları eserlerin mürekkebiyle tartılırlar, tıpkı şehitlerin kanlarıyla tartıldığı gibi.

Dininde bilgi sahibi olan âlim, Hafız'ın (Koruyan ve Muhafaza Eden) koruması altındadır. Zorluklarında ilim erbabı, Hakk'ı yanında bulur, onu rızıklandırır. Bundan dolayı âlim, Yaratan'ın yeryüzündeki emin kuludur.

İlim Adamı: Akıl ve Erdemin Muhafızı ve Hakikat İnsanıdır

Âlimler ve yöneticiler, fesada düşerse toplum çöker, ancak onlar ıslah olurlarsa, insanlık kurtulur. Gerçeği haykırdığını zannederek, cemiyeti

felakete ve fitneye sürüklemek, ilim adamının hayat kitabında yazmaz. İlim adamı, Rahman'ın rızasını alarak akıl ve erdemini muhafazasına sığınan hakikat insanıdır.

Âbid olan kul, âlim olan kulun ilmine ve ferasetine muhtaçtır. İbadetini, ilmin işaretinden mahrum bir şekilde yapan kimse, ubudiyetin (kulluğun) nefasetinden habersizdir.

O âlimler ki, ilimle en büyük şerefi kazanmışlardır. Zira rütbelerin en yükseği, ilim mertebesidir. Onlar peygamberler ve şehitlerle, Hakk'ın kendilerine verdiği ilahî imtiyaz ve ayrıcalıklarla öte dünyanın şerefliyelerinden olacaklardır.

Sahte Âlimler Şeytanın Aldatmalarına Namzettir

Sahte âlimler, şeytanın aldatmalarına namzettirler. Dinin temeli olan ilimle mücehhez olan âlimler, aldatmaktan ve aldatılmaktan uzaktır. Çünkü onlar, hakikatin özgür sedasıdır. O ilim adamları ki, zalim ve despot yöneticiler karşısında bile, hakikatin sözcülüğünü yapmaktan çekinmezler. Bilirler ki, zâlim yöneticinin karşısına gerçeği haykırmak, âlimlik makamının izzetindedir.

Hakikat Peygamberi'nin (s) hikmetli sözleri, sözde ve sahte âlimleri ne güzel anlatır:

“Şüphesiz Allah, ilmi insanların ellerinden çekerek almaz, ilmi, âlimleri almakla alır. Âlimlerden kimse kalmayınca, insanlar câhil başkanlar edinirler, onlara sorarlar, onlar da fetva verirler, hem kendileri saparlar, hem de onları saptırırlar.” (Buhari)

Şu halde ilim, Allah için yapılır. İlim adamı, çıkar ve menfaati için ilimle uğraşmaz. O, Karun gibi, “bilgisinin kendinden olduğu” vehmine ve gururuna kapılmaz. Nam ve şöhret için ilim tarlasında hikmet aramaz.

Başkaları ilmine ve ilminden dolayı kendisine hürmet göstereceğini diye ilim tahsilinde bulunmaz ve böyle faydasız hazza tâlip olmaz. İlmi, zenginleşmek ve varlık sahibi olmak için araçsallaştırmaz. Bununla birlikte zengin olmak için de ilmi terk etmez.

Gerçek Âlim Kur'ân'a ve Sahih Sünnete Tâbi Olandır

Gerçek âlim ve ilim adamı, Âlemlerin Rabb'inin indirdiği Kur'ân'a ve O'nun gönderdiği Peygamber'in (s) sahih sünnetine tâbi olandır. Bu itaat, onu mütevazı olmaya sevk eder. O âlim ki, “bilmediğini bilmenin” basiretiyle hareket eder.

Öğrendikçe, cehaletinin farkına varır. Zira Her Şeyi Bilen (Âlîm), bilginin “çok azını” âlime ikram etmiştir. Hakikî âlim, Yaratan’ın kendisine bütün bilgileri bahşetmediğinin farkında olandır. Yunus’un ifadesiyle;

İlim ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsin

Ya nice okumaktır

Hakikî âlim, bildikleriyle övünmez; bilmediklerinden dolayı ıstırap çeker, içi sıkılır, pişmanlık duyar. Bundan dolayı ilim adamı, riya ve gösterişin vasıtası ol(a)maz.

Âlim: Sorumluluğu Hisseden Âkil İnsandır

Âlim, insan ve toplumun sorumluluğunu en çok hisseden âkil kimsedir. “Âlimler yeryüzünü aydınlatan/ışıtan kandillerdir”. Dolayısıyla kandiller sönerse veya yakıtları biterse, âlem karanlığa ve zillete düşer. Nitekim “ilim erbabının ölmesi, âlemin felaketlerle” karşılaşmasına sebep olur.

“Bir âlimin ölmesi, bir şehir halkının ölümünden daha büyük zararlara neden olur”. Bir bölgeyi veya coğrafyayı, ilim ve âlim terk ederse, o bölge hakikat ve hikmet rahmetinden mahrum kalır, kuraklaşır ve çölleşir; nihayetinde zulmet ve inkârın hâkimiyetine girer.

Gerçek ilim adamları, ikaz ve nasihatlerle insanı ve toplumu dinamik tutan hakikat erenleridir. Onlar devraldıkları peygamberî mirası, insanlığın kurtuluşu/geleceği için ilahî ve nebevî istikamet üzere yaşayan ve yaşatanlardır.

Beşer^[*] ve Tebliğci Olarak HZ. MUHAMMED

GÜRBÜZ DENİZ
PROF. DR.
ANKARA Ü. İLAHİYAT FAK.

[*] “(بَشَرًا رَسُولًا) / beşer bir resul” ibaresi için İsra, 17/93, 94; “(أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ) / ben sizin gibi bir beşerim ancak bana vahyolunuyor” ibaresi için Fussilet, 41/6; Kehf, 18/110; (إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلِكُمْ) / o ancak sizin gibi bir beşerdir.” İbaresini için: İbrahim, 14/11; Müminun, 23/24, 33; (بَشَرًا مِثْلُنَا) / bizim gibi bir beşerdir.” İbaresini için: Müminun, 23/34; (إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا) / o ancak bizim gibi bir beşerdir.” İbaresini için: İbrahim, 14/10; Şuara, 26/154, 186; Yasin, 36/15; (لِلْبَشَرَيْنِ مِثْلَنَا) / o ancak bizim gibi bir beşerdir.” İbaresini için: Hud, 11/27; (مِثْلَنَا / إِلَّا بَشَرًا) / bizim gibi beşer olan iki insan” ibaresini için: Müminun, 23/47, ayetlerine bakınız.

Giriş

Kur'an-ı Kerim; Hz. Peygamber'i, yaşadığı hayat cihetiyle tebliğci bir beşer olarak anlatmakta ve adlandırmaktadır. Bir tebliğcinin yani Müslüman bir insanın nasıl olması gerektiğini; kendisini nasıl yetiştirdiği ve ilahî buyruklar doğrultusunda nasıl yetiştirildiği, birçok hikmetiyle birlikte Kelam-ı Kadim'de beyan edilmektedir. Hz. Peygamber, insan olmanın inceliklerini tecrübe edip yaşamış olsa da, Kur'an'ın eğitimi; kendisine çok daha ince bir hakikati öğretmiştir. Mesajı herkese duyurmak konusunda, büyük bir azim ve dikkat sahibi olmuş, yanına arınmak için âmâ bir kimse geldiğinde, o kişinin varlığını önemsemesi gerektiğini hatırlatan bir Kur'an ahlakı sonuna kadar kendisine telkin edilmiştir. İlahî mesajın inceliği, Hz. Muhammed'in nezaketiyle buluştuğunda, herkesin hayranlık duyacağı/duyduğu bir insan peygamberin hikâyesi ortaya çıkmaktadır. Kur'an'ın ifadesiyle, Hz. Peygamber'in bu bağlamda diğer insanlardan en önemli farkı; Allah'tan vahiy alan bir insan olması ve bu vahyin öğretileri doğrultusunda hayatını tanzim etmesidir.

Kur'an, Hz. Muhammed'in de diğer insanlar gibi doğrularının ve yanlışlarının olduğunu dile getirmektedir. Ancak doğruları hayatını kuşatacak düzeyde çoktur. Çünkü ona hem Cebrail aracılığı ile vahiy verilmekte ve hem de yanlış yapmadan önce ve yanlış yaptıktan sonra uyarılar yapılmıştır.

Resul; kendisine vahyedilen ilahî bilgiyi bir değişikliğe uğratmadan, ona her hangi bir şey katmadan, tebliğde bulunmuş, kendisine tabi olanlara hidayet yolunu göstermiştir. Ayrıca onlara müjdeler vererek, dosdoğru yol üzere (sırat-i müstakim üzere) olmalarını temin etmiştir. Bu mevzuda kendisine gelen

vahyi olduğu gibi tebliğ etmediği takdirde, çok şiddetli azaba muhatap olacağı Kur'an'da müteaddit defalar dile getirilmiştir.^[1]

Kur'an'da anlatılan Hz. Muhammed ile tarihî süreç içerisinde şekillenen Muhammed arasında azımsanmayacak farklar, yaklaşımlar bulunmaktadır. En önemli fark, Kur'an'da tanıtılan Hz. Muhammed'in beşerî özelliklerinin ön planda olduğu, tarih içinde şekillenen Muhammed'in ise fazlaca beşer üstü niteliklere sahip olmasıdır.

Kur'an'ın bize insan olarak takdim ettiği Hz. Muhammed, bizim gibi insanî özellikleri üzerinde taşımasından dolayı bize her yönüyle benzemekte biz de ona benzemekteyiz. Onunla olan ortak paydalarımız daha fazla olduğu için, O'nu kendimize daha yakın hissediyor, daha çok seviyoruz. O, sevilen, seven, üzülen, heveslenen ve bu heveslerinden de bazen pişman olabilmeyi başaranıdır. Bazen korkan ve bazen de inançları uğruna canını ortaya koyan yiğit bir adamdır. Her şeyi hallolmuş biri olmadığı gibi, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, gelecek endişesi ve korkusu taşımayan biri de değildir. O kelimenin tam manası ile bize benzeyen "haza insan"dır. Ancak diğer Muhammed, kendisine ulaşılması, kendisine benzenilmesi ya da örnek alınması zor bir Muhammed'dir. Bu ikinci tarzda şekillenen Muhammed örneği, İslam'ın yanlış anlaşılmasına ve zaman zaman da mecrasından sapmasına neden olmuştur.

Kur'an'daki Hz. Muhammed (s.)'i anlamaya çalıştıkça şunu görüyoruz; tarihî süreçte siyer ve hadislerdeki hayatı ve sözleri bazen yanlış yorumlanarak, istismar edilmiş ve kendisi yarı-tanrı haline getirilmiştir.

[1] "Eğer o (Muhammed), bazı laflar uydurup bize iftira etseydi, elbette onun sağ (elini veya kuvvet)ini alırdık. Sonra onun can damarını keserdik. Sizden hiç kimse buna engel olamazdı." (Hakka, 69/44-47) "De ki: "Beni Allah'(ın azabın) dan hiç kimse kurtaramaz ve O'ndan başka sığınacak kimse bulamam. Benim yapabileceğim sadece Allah'tan (bana vahyedilenleri) size duyurmak ve O'nun elçilik görevlerini yerine getirmektir. Artık kim Allah'a ve Elçisine başkaldırırsa, ona içinde sürekli kalacağı cehennem ateşi vardır." (Cin, 72/22-23) "Şüphesiz ki Kitabın indirilişi, âlemlerin Rabbi tarafından. Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar? Hayır, o senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi, doğru yola gelirler umuduyla uyarman için Rabbin tarafından (sana indirilen) gerçektir." (Secde, 32/2-3)"De ki: "Eğer Allah dileseydi, onu size okumazdım ve onu size hiç bildirmezdim. Ben ondan önce aranızda bir ömür boyu kalmıştım (böyle bir şey yapmamıştım), düşünmüyor musunuz?" (Yunus, 10/16)"Bu Kur'an, Allah'tan başkası tarafından uydurulacak bir şey değildir. Ancak kendinden öncekinin doğrulaması ve Kitabın açıklamasıdır. Onda asla şüphe yoktur. Âlemlerin Rabbi tarafından(indirilmiş)dir. "Eğer doğru iseniz haydi onun benzeri bir süre getirin ve Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın!" (Yunus, 10/37-38) "Yoksa: "Allah'a yalan uydurdu" mu diyorlar? Öyle bir durumda Allah, dilese senin kalbine mühür basar; bâtılı mahveder, hakkı sözleriyle yerleştirir. Şüphesiz O, göğüslerin özünü bilir." (Şura, 42/24)"Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer ben onu uydurmuşsam, Allah'tan gelecek cezaya karşı sizin bana hiçbir yararınız olmaz. O, sizin yaptığınız taşkınlığı daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda O'nun şahit olması yeter. O, bağışlayan, esirgeyendir." (Ahkaf, 46/8)

Bize göre; bu istismanın sebeplerinden en önemlisi; Kur'an'da anlatılan Hz. Muhammed'in gereğince bilinmemesi, bilinmeye konu edinilmemesi ve yanlış yorumlanmasıdır. Hurafeci hatip ve vaizlerin çok şey anlatmak için Peygambere mistik pek çok hikâye ve menkıbeleri de ayrıca peygamberi beşer üstü bir konuma getirmiştir. Başka bir sebep, Müslümanların, Hristiyanlarla, özellikle hicri ikinci ve üçüncü asırlardaki, karşılaşmalarında onların Hz.İsa'yı tanrı ya da yarı tanrı görmeleri, Müslümanlar arasında da Hz. Peygamber'i yüceltmek adına birileri bir asabiyet/ırkçılık ortaya çıkarmış ve Hz. Peygamber bu insan üstü İsa'ya benzetilmeye çalışılmıştır.

Şu da bilinen bir husustur ki; bazı imam, başkan ve cemaat liderlerinin yüceltilmiş ve insanüstü yapılmış bir Nebi anlayışı üzerinden, kendilerinin de Nebi gibi yüceltilmelerini ve sorgulanamaz birer imam/lider olmalarını istemeleri, Hz. Peygamber'in doğru anlaşılmasına engel teşkil etmiştir. Bundan dolayı da -kasıtlı ya da iyi niyetle- gayri İslamî hayatlar yaşayıp, bunu da Hz. Peygamber'e atfetmeleri çok trajiktir. Buna benzer şekilde yine kadim kültürlerdeki birçok mitolojik şahsiyete de Hz. Peygamber -ne yazık ki- benzetilmeye uğraşmıştır.^[2]

Kur'an, özellikle Hz. Peygamber'i, zikri geçen bu türden özdeşleştirmelerden korumaktadır. Kur'an'da anlatılan Hz Muhammed ile bazı tarihçinin anlattığı (mitolojik) Muhammed arasındaki fark; yaşamındaki incelikleri keşfedemedikleri Hz. Muhammed'i, kendi zihin dünyalarında kurguladıkları bir tipoloji ile yeniden kurgulamaya uğraşmalarıdır. Kur'an ise sürekli olarak, Hz. Muhammed'in insanî özelliklerinden bahsederek bu türden kurguları reddeder. Kur'an'ın Hz. Muhammed'le ilgili beğenisi de eleştirisi de, onun insanî sınırlarıyla alakalı uyarılarla sınırlıdır. Hz. Muhammed'i bu şekilde ele almak, aynı imtihan sürecini yaşadığımız gerçeğini düşündüğümüzde, bizi Hz. Muhammed'e daha fazla yaklaştırmaktadır. Kendi insanî varlığımızda gösterdiğimiz zaaf, Hz. Muhammed'in hayatında ortaya koyduğu kesin iman ve metanetle bizi doğruya yönlendirmektedir.

Kur'an-ı Kerim'den hareketle anlamaya çalıştığımız Hz. Muhammed'in belirgin ve özgün özellikleri şunlardır:

1. Hz. Muhammed öncelikle, bir insandır. Yani varlığı ve varoluş imkânı bizatihi beşeridir. Bunun böyle anlaşılması gerektiğine hem Kur'an ve hem de Hz. Peygamber'in kendisi işaret etmiştir. Ancak Hz. Muhammed, Mustafa isminin de işaret ettiği üzere biyolojik yapısı ve entelektüel kapasitesi itibarıyla yüksek insanî niteliklere sahip bir insandır. Bu anlamıyla klasik

[2] Özellikle edebiyatta, halkın algısındaki Hz. Muhammed ile ilgili "Mitolojik Muhammed" için bkz: Annemarie Schimmel, Hz. Muhammed, Türkçesi: İbrahim Sarıçam, Ankara, 2016.

geleneğimizde Hz. Peygamber'in özellikleri olarak tesmiye edilen "fetanet sahibi olma" niteliği (yüksek insanî seviye/zekâ), Hira Mağarasını mesken edinmekle sahip olduğu bu yeteneklerini fiili hale getirmektir. Hira Mağarasında yalnız ve sessiz geçirdiği gecelerde ve günlerde, insan olmanın derinliğini bütün zerreleriyle keşfettiğini rahatlıkla iddia edebiliriz. Bu süreç, hayatı konusunda dikkat sahibi bir insanın, vahiyle mükâfaatlandığı bir kavrayış yeteneğiyle nihayete erişmiştir. İnsan kendisini tanıdıkça, insani meselelerin inceliklerini kavrayacağını, onlara vakıf olacağını bütün klasik öğretiler bize söylemektedir. Peygamberimiz bu seviyede durmaktaydı ve rahatlıkla Kur'an mesajının inceliklerini kavrayıp bunu kendi hikâyesinde örnek bir davranışa dönüştürebiliyordu. Bununla beraber, tüm dikkatine rağmen, gündelik hayatının cazibesine kapılma gibi şeyler aklına geldiğinde, bu halleri, vahiyle uyarılarak düzeltilmiştir. Maddî hayatın çok ön planda olduğu bir toplumda, manevî taraflarını geliştirmeye çalışan erdemli bir insan olarak Hz. Muhammed, her zaman insanlığın dikkatini üzerine çekmiştir.

2. Hz. Peygamber'in diğer insanlardan ve kendisinden önceki peygamberlerden başkaca önemli farklılıkları bulunmakta ve şahsına münhasır özelliği; ona evrensel manada; Allah'ı, insanı ve kâinatı anlamlandıran ilahi vahyin verilmesidir. Hz. Muhammed, son peygamberdir. Kendisinden önce gelen peygamberler içinde, evrensel bir mesajı ilan etmesi açısından, Hz İbrahim'e benzemektedir. İbrahim dışındaki Peygamberlerin davetinin, bölgesel ya da belli bir kavmin özelliklerine uygun bir vahiy diliyle inzal edildiği zmnen bilinmektedir.

Tevrat, Yahudi kavmine hitap ediyordu. İncil, İsa'nın diliyle ilan edilen ve Yahudilerce kaba bir hukuk kitabı haline getirilmiş din kurallarına karşı, iman etmenin salt manevi anlamı üzerine bir ahlak dili kurmuştur. Kur'an vahyi ise, insanlık tarihinin önemli bir aşamasında inmiştir. Kuran, dinî ve felsefî birçok metnin öğretisi haline geldiği ve geniş bir coğrafya olan Hint, Mezopotamya ve Akdeniz bölgelerinin yanı başında inmiştir. Kur'an'ın önemli özelliği; -Arap toplumu ümmi bir topluluk olsa da...[3]- bilmeyi yani okumayı öncelemiş olmasıdır. Kendi çağında Kur'an'ı Kerim, çağın bütün entelektüel anlamı çerçevesinde kendi dilini kurmuştur. Hz. Muhammed, bölgenin kültürel tarihiyle alakalı entelektüel bir bilgiye sahip olmasa da vahyin ona anlattığı hikâyelerin tarihsel boyutlarını anlayabileceği bir insan

[3] Kur'an'ın onlar için kullandığı "ümme" ifadesi, kendilerine ilahi bir kitap inmeyişinden dolayıdır. Zemahşeri, Keşşaf, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. baskı, İst. 2016; 1/118, 974, İzzet Derveze, et-Tefsîru'l-Hadis, Çev: Komisyon, İstanbul, 2004, 4/338-343,

kavrayışına sahipti. Bu vahiy, peygamberin iradî kazanımı olmayıp tamamen Allah'ın onu seçmesi ve Cebrail vasıtası ile kendisine vahy etmesidir. Vahiy vasıtası ile Allah'la olan bağı; Hz. Peygamber'i sürekli/behemehâl, tabiatında var olan varlık yetkinliklerini ortaya çıkarmaya ve geliştirmeye vesile olmuştur. Kur'an'a bu manada baktığımızda Hz. Peygamberdeki değişim ve kemale doğru olan seyrini rahatlıkla anlayabilmekteyiz ya da anlayabiliriz.

3. Allah Kuran'da, Hz. Muhammed'in beşeri olan doğal/tabii yaşamını ilahi bilgiye konu yaparak bize anlatmaktadır. Bu anlatıda Allah, Hz. Peygamber'e "de" diyerek Kur'anî söylemlerin ona ait olmadığını bedahetle hissettirmektedir. Diğer taraftan Hz. Peygamber'i bazı davranışlarında uyarmakta ve hatta tehdit bile etmektedir. Hz. Peygamber'i kendi iç dünyasındaki bazı düşünceleri ve kendisine gizlediği öngörülerini de, Hz. Peygamber'in hoşuna gitsin veya gitmesin, onları yine Hz. Peygamber'e vahy ederek kendisinin dilinden tebliğ etmesiyle kendisini ifşa etmektedir. Bu durum; Hz. Peygamber'in hayatı hakkında en açık ve en doğru bilgilerin Kur'an'da bulunduğunu bize göstermektedir. Bu zaviyeden meseleye baktığımızda, Hz. Peygamber'i en iyi ve en sahih şekilde anlayacağımız metnin Kur'an kanaatine varmaktayız.

İslam'ı, imanı, insanı, peygamberi en iyi şekilde bize anlatan Kur'an'dır. Kur'an; Müslümanlığın ve kâinatın anlaşılmasındaki temel esasları insanlığa sunmaktadır. Hz. Peygamber ise bu esasları kendi zamanının imkânları nispetinde/doğrultusunda açıklıyor ve yaşıyordu. Kur'an'daki temel esasları bilen bir müminin, Hz. Peygamber'in açıklamalarına ve yaşadıklarına aklıyla yaklaşabilir imkânlara sahip olması mümkündür. Bu sebeple, İslam'ı ve Peygamberi öncelikle Kur'an'dan hareketle anlamalıyız. Hz. Peygamber'in açıklamalarını ise Kur'an'ı daha doğru ve teferruatlı anlamak için ikinci dereceden bilmemiz lüzumludur. Sünnetin evvel emirdeki işlevi; Kur'an'ın daha iyi anlaşılması ve pratize edilmesi içindir. Kur'an bilinmeden, hadisin bilinmeye çalışılması, her iki kaynağın da işlevini yeterince yerine getirmesine ciddi engeller oluşturmaktadır. Bununla beraber şunu özellikle belirtmek isteriz ki, sünnet asla gereksiz değildir. Bir Müslümanın İslamî pratiği, sünneti yaşamaktan geçer. Ontolojik statüyü ve üstünlüğü belirlemek açısından böyle bir zemini savunmak ve İslam'ı anlamak için bu anlayışın yaygınlaşmasını ön plana almak zorundayız.

4. Hz. Peygamber asla ve kat'a beşer üstü bir varlık olmayıp ve yine asla ve kat'a Tanrı ya da yarı tanrı konumunda bir kimse değildir. O, vahiy almanın dışında, her insanın kapasitesi nispetinde örnek alabileceği basit, ancak sıradan olmayan özgün bir hayat yaşamıştır. Bu hususta Kur'an şöyle

demektedir: “Elbette Allah’ın resulünde sizin için güzel örnekler vardır.” (Ahzab, 33/21) Hz. Peygamber karmaşık, çelişik, tutarsız ve özellikle sebepsiz davranışlarda bulunmaktan azami derecede kaçınmıştır. Bu özelliği; tarihî süreç içerisinde bazı Müslümanlar tarafından göz ardı edilmiştir. Sebeplilik kimliğinden soyutlandırılan Hz. Peygamber, hem örnek alınamaz hayali bir şahsiyet haline getirilmiş ve hem de bazı mistik karakterli şahıslar tarafından istismar konusu edilmiştir. Hz. Peygamber’in tebliğinin başarısı, bu tipten insanlar tarafından -güya sebepsiz kabul edilen -mucizelere indirgenerek, Peygamberin akıl-vahiy özelliği yani kendi özgünlüğü bağlamında ortaya koyduğu kimliği kayba uğramıştır.

Diğer peygamberler de, Kur’an’dan öğrendiğimiz ve bildiğimiz üzere vahye muhatap olmalarına rağmen, öyle veya böyle beşeri bazı zaaflarından dolayı, mucize göstermelerine rağmen, Hz. Muhammed kadar tebliğde başarı elde edememişler. Bu açık ve bilinir duruma rağmen, tarih içinde kimi insanlar Hz. Peygamber’in mucizelerle dolu bir hayatı varmış gibi O’nu diğer peygamberlere benzetme gayreti içine girmişlerdir. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in kendisine hayat düsturu yaptığı ve Kur’an’da da sıklıkla vurgulanan “kişinin sa’yinden/kesbinden başka hiçbir kazanımı ya da özelliği yoktur”^[4] şeklindeki hayat ilkesi ihlal edilmiştir. Bu da bize şunu gösteriyor, hak yol üzere olduklarını iddia edenlerin tek başarı yolları; Allah’ın değişmeyen sünneti gereğince inandıkları hayat düsturlarını hayatlarıyla ortaya koymaları ve bu hususlarda gayret içerisinde bulunmalarıdır. Kur’an-i Kerim bu konuda Hz. Peygamber’den sayısız örnekler yer vermektedir.

5. Yukarıda zikri geçen özelliklerine ek olarak Hz. Peygamber insanî üstün kabiliyetlere sahip şu pratiklere özel önem vermiştir. a) Çok sabırlı bir insan olmayı başarıyla ortaya koymuştur. b) Olduğu gibi görünmüş ve görüldüğü gibi davranışta bulunmuştur. c) İstişareye özel ihtimam göstermiştir.[5] Bu mevzuda, eğer vahiy yoksa çoğunluğun fikrine uymuştur. d) Fesahatle konuşan bir mümindir. Ancak onun sözleri ile ilahî kitabın ifadeleri arasında dağlar kadar fark vardır. Kur’an’ı iyi bilen bir mümin bu farkı rahatlıkla tefrik eder. Bu sebeple Kur’an ile Hz. Peygamber’in sözlerini mukayese etmek abesle iştigaldir. e) Konuşanı dinler, yani herkese ve fikrine değer verirdi. f) Cahiliye döneminde çokça itilen kakılan, kendilerine değer verilmeyen kimsesizlere, yetimlere ve kadınlara özel önem verirdi, ihtimam gösterirdi. g) Şahsiyetinde kibre yol açacak izlenimlere yer vermemiştir. h) Çok mütevazı

[4] “Kişinin sa’yinden/ kazanımından başka bir şey yoktur. Ya da insan için ancak sa’yi/kesbi/ kazanımı vardır. Necm, 53/39)

[5] Şura, 42/38; Ali İmran, 3/159

ve kanaatkâr bir hayat yaşamaya özen göstermiştir. 1) Hakka ve özellikle de kul hakkına ihtimam göstermiştir. Bu özellikleriyle insanlara ulaşması kolaylaşmış ve insanlara bu niteliklerinden dolayı güven vermiştir.

6. Hz. Peygamber'in tebliği süresince, bu dünya hayatında en çok sıkıntı yaşadığı mesele; kendisinin her işini ve fikrini; dürüstçe ve dosdoğru bir şekilde ifade edip gereğince yaşamasından dolayı tepkilerle karşılaşmış olmasıdır. Onu kabul edenler, onun bu dürüst ve açık fikirliliğinden dolayı yanında yer alıyorlardı. Diğerleri, yani peygambere karşı çıkanlar ise, elde ettikleri dünyalıkları ve işgal ettikleri makamlara dürüstlük ve doğruluğun dışındaki yollarla ulaştıklarından, onların bu zihin ve eylem konforunu bozan Hz. Peygamber'e karşı çok şedit davranıyorlardı. Bugün de onların temsilcileri aynı yolu takip etmektedirler. Denildiği üzere; "doğru sarsılır ama düşmez" ilkesi her zaman yaptığı, yapacağı, söylediği ve söyleyeceği meselelerde dosdoğru olan, işine tam odaklanan, yani onun gereklerince işlerini düzenleyen ve dürüst olanların sıkıntı yaşasalar da hedeflerine ulaşmaları sünnettullahtır.

7. Hz. Muhammed, Peygamberlik görevinden önce nasıl dikkatle insani vazifelerini yerine getirmişse, Peygamberlik sonrasında da aynı dikkati devam ettirerek, üstelik bu sefer, peygamberlik görevinin sorumluluk vazifelerini de yerine getirerek, hayatını sürdürmüştür. Peygamberlik, dünya hayatı içinde çok yüksek bir bilinç halini temsil etmektedir. Aynı zamanda Allah'a karşı yapılmış mutlak bir teslimiyettir.

Hz. Peygamber'i anlatan Mekkî ayetler, Hz. Peygamber'in şahsında ve müminlerin gönlünde; mümince inanma ve yaşama zihniyeti inşa etmektedir. Medenî ayetler ise "Müslümanca nasıl yaşayabilirim?" in düsturlarını muhtevindir. Mümince bir zihniyet kazanılmadıkça, Müslümanca yaşamayı Kur'an, iman adına dikkate almamaktadır.

SİYER OKUMALARI VE İSTİSMAR

MUSTAFA TEKİN
PROF. DR.
İSTANBUL Ü. İLAHİYAT FAK.

SAYI: 4 • TEMMUZ-ARALIK 2018 • SAYFA: 219-225

Tarihin bizzat kendisi bir okuma biçimidir kaçınılmaz olarak. Bütün tarihi olaylar gözlenir ve vakanüvisler tarafından kayda geçirilir ve zaman içerisinde aktararak bugüne kadar gelirler. Dolayısıyla tarihi olaylar da insanın duyu organlarının algı konusudurlar öncelikle. Buradan yola çıkarak tüm tarihi olayların sübjektivite içerisinde okunması gerektiğini iddia ediyor değilim; ancak sosyal bilimlerin genel karakteri olarak “insan”ın hem gözleyen hem de gözlemlenen bir varlık olması, bilimlerde daha ihtiyatlı yaklaşımları gerektirmektedir.

Bir diğer husus da, olayların bir kez tarih kitabına geçtikten sonra, onların da farklı okuma ve yorumların konusu olmasıdır. Bu faaliyet sürekli devam etmekte, olaylara bir perspektif verme gayreti burada sezilenmektedir. Burada aidiyet, kimlik, ideolojilerin ciddi paylarının olduğunu hepimiz tahmin edebiliriz. Öyle ki, tarihi kendi ideoloji ve aidiyeti içinden tekrar okuma, kurulan teoriler çerçevesinde tarihi olayları ve aktörleri yeni bir “form” a sokabilmektedir.

Burada üçüncü bir noktayı daha dile getirmeliyiz. O da bilgi-iktidar ilişkileri açısından “tarih” in değerlendirilme biçimidir. Batı düşüncesinde Foucault, bilgi-iktidar ilişkileri üzerine yoğunlaşmış; anlatılan tarihin egemenlerin tarihi olduğu, ikincillerin, bastırılmışların tarihine yer verilmediğini ifade etmiştir. Burada iktidarı, sadece siyaseten merkezi iktidar olarak değil, toplumda farklı ölçeklerde varolan iktidar biçimlerine bir gönderme olduğunu dikkate almalıyız. Dolayısıyla iktidarın toplumun farklı ilişki ve katmanlarındaki işleyiş biçiminin, tarih anlatısını yeniden düzenleyecek bir güçte olduğunu her zaman dikkate almalıyız.

Siyer de Hz. Peygamber'in (SAV) hayatı üzerine odaklanmış bir tarih anlatımıdır. Aslında konu, bir peygamberin hayatının anlatımı olunca, içerisinde yapılabilecek oynama ve istismarların daha fazla olmasını bekleyebiliriz. Bu durum ki boyutlu bir dikkat önerisini karşımıza çıkarmaktadır. Birincisi, "kutsal"lık üzerinden siyere müdahaledir. Bir başka deyişle, "kutsal"lığın dozunu artırma veya kutsallaştırma çabası ile ortaya çıkan istismar ve çarpıtmalar. İkincisi de, farklı cemaat, fırka ve anlayışların farklı peygamber figürleri ile saptırılmış bir dünya görüşü, tarih ve hatta giderek İslam inşa etmeleri. Bu yazıda biz, yukarıda çerçevesini çizmeye çalıştığımız problemler üzerinden "siyer istismarı" meselesini analiz etmeyi istiyor ve nihayetinde bazı çözüm önerilerinde bulunmayı hedefliyoruz.

Öncelikle nasıl bir siyer? sorusunun bazı ana arterlerine değinmemiz gerekmektedir. Yukarıda siyerin kutsallaştırılmasını bir sorun olarak ortaya koyduğumuza göre, bunun neden sorun arz ettiğine dair de bir çerçeve çizmeliyiz. Öncelikle Hz. Peygamber'in hayatı ve siyerin aşırı kutsallaştırılması, onu gündelik hayattan bir örneklik olarak çıkarmakta; bunun doğal bir sonucu olarak bugün yaşayan insanların da siyeri bir gizemlilikler, olağanüstülükler tarihi olarak zihni inşasını sonuçlamaktadır. Kur'an-ı Kerim, müşriklerin "...bu nasıl bir peygamber ki, yemek yer ve çarşıda, pazarda dolaşır? Ona bir melek indirilse ve onunla birlikte uyarsaydı" (25/Furkan, 7) dediğini aktarır. Yücelterek hayattan çıkarmanın örneğinden olan bu itiraz, Peygamber'in gündelik hayatın içinden olmasını önemsememektedir. Bu bağlamda siyer istismarına detaylarda birçok sebepleri sıralamak mümkünse de, ana sebep olarak Peygamber'i gündelik hayat ve tarihin içinden çıkarmak suretiyle yeni siyasi, kültürel, sosyal inşaların nesnesi yapmak şeklindeki sebebi en başta söyleyebiliriz.

"Hz. Peygamber, sabahleyin 10 kahvesi içer miydi?" şeklindeki bir sorunun, beraberinde bir anokronizmi de davet ettiğini biliyoruz. Ancak bu, yine de sorulan sorunun tamamen değersiz olduğunu ima etmez. Soru, Hz. Peygamber'i tam da tüm insaniliği ve tarihselliği içinde örnekliğini gündelik hayatın içine sokmaktadır; kendi söküğünü kendi diktiğinin, çocuklarla ilişkisinin, eşlerine davranışının "sade" bilgileri içinde. Aslında gündelik hayat "meta-anlatı"nın da doğrulandığı zemin olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bir başka deyişle, meta-anlatıyı gündelik pratiklerde yakalamaktayız.

Meta-anlatı, evrensel geçerlilikleri olduğu düşünülen iddialardır. Bu anlamda dinler, birer meta-anlatı olarak görülmüşlerdir; zira dinlerin bir anlamda "tez"leri evrensel geçerlilik iddiasındadır. Söz gelimi; tevhid, hakikat, Kur'an-ı Kerim bu evrenselliklerin izlenebileceği kavram ve kitaplardır. Fakat

günümüzde bununla ilgili temel sorun; meta-anlatıların gündelik hayattan soyutlanarak başka bir ideoloji ya da gerçeklik haline gelmeleridir. İşte siyerin istismarı diyebileceğimiz olgusal durum da, dinin ideolojileştirilmesi, kutsallaştırılması, metafizikleştirilmesi endişesinden kaynaklanmaktadır.

Biz burada daha çok aidiyetlerden kaynaklandığını düşündüğümüz siyeri üç farklı okuma biçimi üzerinden meseleyi analiz etmeye çalışacağız. Bunlar; neo-selefi, sufi ve rivayetçi siyer okumalarıdır. Bunları ayrı ayrı ele almadan önce bir noktaya dikkat çekmeliyiz. Siyeri bir şekilde okuma biçimi, baştan kötü niyetli bir istismar anlamına gelmeyebilir. Bir başka deyişle, bu tür okuma biçimlerini gerçekleştirenler, peşinen istismarcı olarak nitelendirilemez. Ancak kastettiğimiz bu okuma biçimlerinden farklı kesimlerin istismara yönelik faydalanmalarıdır. Şimdi bunları incelemeye çalışalım.

Neo-Selefi Okuma:

Neo-selefi hareketler, özü itibarıyla modern karakter taşırlar ve paradoksal olarak modernliğe itirazla öne çıkarlar. Dünya ölçeğinde varolan haksızlıklar, adaletsizlikler, dinin öneminde meydana gelen zayıflamalar karşısında itirazları vardır. Fakat temel handikapları, küresel ölçekte varolan çatışmalara, çatışmacı bir dil ve mantıkla cevap üretmeleridir. Bu anlamda sadece Müslüman dünyada değil, Hıristiyan dünyada da fundamentalist hareketlerden bahsetmek mümkündür.

Neo-selefi bir yaklaşımın ortaya koyduğu resimde “kılıç”, “savaş”, “öfke”, “çatışma” gibi kavramların oldukça belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. İşid gibi neo-selefi hareketlerin, bu kavramlar üzerine odaklanması, siyer anlatımlarına da yansımaktadır. Bu bağlamda, Mekke ve Medine dönemlerinde Hz. Peygamber’in müşriklerle sürekli çatıştıkları anlatılmaktadır. Hz. Peygamber’in yegane resmi de elinden kılıçla savaştan savaşa koştuğu şeklinde çizilmektedir. Yeniden kurgulanan bu siyer anlatımında, hayatın geçirgenlikleri içerisinde insanlar arasında bir etkileşim değil bir kutuplaşma ortaya çıkmakta; “biz” ve “onlar” birbirlerini yok etmesi gereken kategoriler olarak resmedilmektedir.

Hiç şüphesiz neo-selefi hareketin ortaya çıkışında bir takım sosyolojik etkenler söz konusudur. Bu bağlamda modernizmin şiddet yüklü yaklaşımları bilhassa Ortadoğu coğrafyasında şiddet üretmektedir. Neo-selefi yaklaşım, Hz. Peygamber’in hayatını kendi tarihiliği ve insanilik koşulları içinde okumaktan ziyade, günümüze yeniden ve indirgemeci bir tarzda tercüme etmektedir. Bu bağlamda, gündelik ilişkiler, insani boyutlar ve

etkileşim tamamen gündem dışı tutularak, siyer olağanüstü bir durumun anlatımı olarak dikkat çekmektedir.

Sufi Siyer Okuması:

“Sufi” ya da “irfani” perspektif, İslam düşünce tarihinin içinde bir perspektiftir. Elbette kendisine göre bir literatür ve geleneği bulunmaktadır. Odaklandığı nokta ise, ferdi arınmadır. Bu bağlamda, “keşf”, “olağanüstülük”, “mucize”, “iç temizliği” okumalarında anahtar kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Neo-selefi okumada ne kadar “makro” ve meta-anlatı boyutu öne çıkıyorsa, bu okuma tarzında da “mikro” boyut ve ferdilik ön planda görünmektedir. Dolayısıyla sufi okuma belirli uzlaşım noktaları yakalamak üzere hayatın realitelerinden kaçan ve onları atlayan bir perspektifle meselelere yaklaşmaktadır.

Sufi siyer okuması, Hz. Peygamber’i ve Onun hayatını neredeyse elinde tespih ve sürekli maddi zikirle uğraşan, kamu hayatından ve kamusal mücadeleden, siyasetten ve sosyal alandan azade bir şekilde resmetmektedir. Böyle bir siyer anlatımında ferdilik, iç arınma, çilecilik ve sufi bir hayat tarzının üretildiği görülmektedir. Diğer yandan Hz. Peygamber’in hayata, insan ve evrene dair nihai bir iddiası ve tezi yokmuş gibi “makro”ların kaybolduğu, tekilliklerin gündem edildiği bir siyer ortaya çıkmaktadır.

Rivayetçi Siyer Okuması:

Tarih ve siyer tabii ki rivayetler üzerinden bize kadar gelmektedir. Ancak baş tarafta bir hususa değinmiştik. O da özelde siyasi ve Hz. Peygamber’i tekrar yorumlarken ortaya çıkan, bazan birbirinden kopuk ve hatta tutarsız rivayetler. Rivayetçi bir mantıkla meseleye yaklaşıldığında, birbiri ile çelişen aktarımların telif edilmesi ve kopuklukların giderilmesi, üzerinde uğraşılan ciddi bir sorun olmaktadır. Rivayetçi okuma, aktarımları literal olarak erle aldığı ve değerlendirdiği için, bunların nasıl bir sosyal bağlama oturduğu ve neyi ifade ettiğini atlamaktadır.

Rivayetçi siyer okuması, Hz. Peygamber’e izafe edilen olayların gerçekten meydana gelip gelmediği konusunda bir tartışma yapmadığı için aynı olayla ilgili birbirinden farklı rivayetler bir anlatımın parçası haline getirdiğinden, anlamayı ve bir sonuç çıkarmayı olabildiğince zorlaştırmaktadır. Diğer yandan, rivayetçi siyer okumasının farklı rivayetler arasında bocalaması, kendi içinde eklektik ve bazan da tarihsel akıma uymayan sonuçlarla karşımıza gelmektedir. Daha sonraki anlatımlar ve yorumlarla birlikte çeşitlenmiş rivayetler, bazan yeni bir kurgulanımın konusu da olabilmektedir.

Hiç şüphesiz siyeri farklı okuma biçimlerinin sayısını artırabilir ve daha da detaylandırabiliriz. Ancak önemli olan bunların hangi sebeplere dayandığı ve ne gibi sonuçlar ürettiğidir. Biz bu noktada yukarı ile de irtibatlı olarak bu okumaların hangi sebeplere dayandığına dair kısa analizlerde bulunacağız.

İlk ve en önemli sebep, aidiyetler gibi görünmektedir. Bu, bazan bir mezhep, bazan tarikat, bazan da bir etnisite olabilmektedir. İnsan, bir kültür içinde doğmuş olup, çoğunlukla bu kültür tarafından şekillendirilmektedir. Bu kültür, kendi içinde açık ve örtük biçimde aidiyetleri de saklamakta ve ferdin davranışlarında açığa çıkmaktadır.

Söz gelimi; bir etnisiteye aidiyet, nihayetinde Hz. Peygamber'in etnik kökenini siyerin en baş sorunu yapabilmektedir. Halbuki mantık ve temel felsefe olarak Hz. Peygamber'in İslam ile birlikte insanlar arasında etnik kökene dayalı ayrımcılığı kaldırma istediği anlaşıldığında, siyer de daha sağlıklı bir zemin de anlatılabilecektir. Öte yandan Hz. Peygamber'in, hayatının, sözlerinin ve pratiklerinin temel gayesi Allah, insan ve dünya ile ahlaka dayalı bir ilişki geliştirebilmektir. Ana felsefe olarak bunu anladıktan sonra, bir takım detayları temel problemler haline getirmenin çok da anlamlı olmayacağı kendinden ortaya çıkacaktır. Sadece etnisite değil, mezhebi ve cemaatsel aidiyetler de, yanlış okumaların ve saptırmaların sebebi haline gelebilmektedir. Her cemaat ya da fırka kendi anlayışına göre peygamberi ve Onun hayatını yeniden kurmakta; neredeyse kendi mezhebinin görüşlerine uygun bir peygamber resmi çıkarmaktadır.

Bugün Hz. Peygamber'in hayatının ayrıntılı biçimde elimizde olması, aslında çok önemlidir. Zira diğer İbrahimi dinler sözgelimi Hıristiyanlıkta Hz. İsa'nın (AS) hayatı çok az bazı malumatlar dışında pek bilinmemektedir. Hatta Hz. İsa'nın tarihi bir şahsiyet olup olmadığı bile tartışılmaktadır. Hz. Peygamber'in hayatının bütün somutluğuyla önümüzde olması, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması konusunda da işlevseldir. Burada anlatmak istediğimiz temel husus; siyerin geleceğe projeksiyon geliştirilmesi bağlamında bize imkanlar sunduğudur.

Peki sorun nerede çıkmaktadır? Daha çok Hz. Peygamber ve hayatına yönelik sonraki dönemlerde tarihi tekrar ama çarpıtarak okuma faaliyetinde sorun çıkmaktadır. Aslında siyeri tekrar okuma, bir yönüyle "bugün"ü yeniden inşa etmek demektir. Fakat bugün inşası fırkaların kendi dar yorumları ve evrenleri içinden yapıldığında, kuşatıcı olamamakta ve aslında Müslümanların tüm düşünsel çeşitliliğini bile kuşatamamaktadır.

Makalemizin başında ifade ettiğimiz bir sorun da, bilgiye egemen olanların -ki bu dünya ölçüğündeki iktidarla yani küresel aktörlerle bağlantılı

düşünülmelidir- yanlış temsillerle sonuçlanabilecek anlatımları bilhassa do- laşımda tutmalarıdır. Bu da büyük oranda internetteki bilgi kaynaklarında görülmektedir. Çoğu zaman öznelerini göremediğimiz özelde “siyer”e dair bu bilgisel sirkülasyon, önemli oranda bir zihinsel ve algısal yönlendirmeyi içermektedir. Üstelik buradaki bilgiyi, sadece yazılar olarak değil film ve oyunlar şeklinde de düşünmek gerekir.

Bu noktada siyerin istismarına dair ne gibi önemler alınabilir sorusu üzerinde durabiliriz. Öncelikle iletişim ağlarının yaygınlaşması ile özelde siyer anlatımlarına dair farklı okumaların her zaman olacağını iyi bilmek gerekir. Bu durum, bazı bilgi kaynaklarının önünü keserek, siyer istisma- rının önüne geçilemeyeceği konusunda bize bir yol gösterir. Dolayısıyla bu noktada birinci adım; siyerle ilgili ciddi çalışmalar yapan kurumların, farklı düzeydeki çalışmalarını etkin olarak paylaşmaları ve evrensel bir ağ oluşturmaları gerekmektedir. Bu da gerek sanal ağlar gerekse basılı olarak farklı dillerde yayın yapmayı zorunlu kılmaktadır.

Diğer yandan özellikle çocuk ve gençler için siyer anlatımlarını içeren oyun ve filmlerin üretilmesi gerekmektedir. Özellikle Müslüman dünya- da sanat alanındaki eksiklikler düşünüldüğünde, bu konudaki zayıflıklar daha çok kendisini göstermektedir. Ancak sanat konusunda önce zihniyet bakımından direnç ve problemler görünmektedir.

Siyer anlatımlarının herkese hitap edebilmesi açısından, özellikle İslam’ın evrensel prensiplerinin öne çıkarılacağı siyer anlatımının tercih edilmesi önem taşımaktadır. Çünkü makalemizde de belirtildiği üzere rivayetçi ve diğer okumalar, neticede makro mesajları atlamaktadır. Makro anlatım- lara odaklananlar da, gündelik hayatın arka planındaki evrenselliği asla görememektedirler.

İMAN ve İSTİSMAR
ARASINDAKİ FARKI
ANLAMAK
-Peygamber
İstismarının
Teolojik Analizi-

MEHMET EVKURAN
PROF. DR.
HİTİT Ü. İLAHİYAT FAK.

SAYI: 4 • TEMMUZ-ARALIK 2018 • SAYFA: 227-235

Nübüvvet kavramına dayanan geleneklerde yaşanan temel sorun, Hristiyanlıkta olduğu gibi elçiliğin uluhiyet makamında eriyecek ölçüde yükseltilmesi, Yahudilikte olduğu gibi mistik kabile şefi derekesine indirilmesi, her iki halde de peygamberin simasının zamanla belirsizleşmesi ve dindeki yerinin tanınmaz hale gelmesidir. Öyle ki efsane ve mitlerin oluşturduğu görüntüler arasında hakikat yitip gider. Onun yerine, hakikatin gücünü ve saygınlığını arkasına alan, insanın gerçeğe bağlanma duygularını istismar eden sahte bir dindarlık ortaya çıkar, kurumsallaşır ve sahit olan dini tahrif ederek kovar. Ali Şeriatî'nin sözünü ettiği “dine karşı din” projesi harekete geçer ve büyük oranda başarıya ulaşır. Sapkınlık hakikat ve orta yol, sahit iman ise bidat ve ilhâd gibi görünmeye başlar. . Hz. İsa'nın Allah rızası, hak sevgisi, ahlak ve samimiyet üzerine yaptığı çağrılara karşı kurumlaşmış dindarlığın ve onun temsilcileri olan mabed rahiplerinin tepkileri yukarıda işaret edilen çerçeveye ne kadar da uygun düşer. Bu paradigmada peygambere iman ile onu istismar, adeta özdeşleşir ve birbirinden ayrılamayacak derecede iç içe geçer.

Yüce Allah tarih boyunca sahit imanının yerini alan, iyi, makul ve güzel olan her şeyi boğan ve sapkınlıktan başka bir şey üretmeyen şirke dayalı dinlerin gerçek yüzlerini ortaya koymak amacıyla peygamberler göndermiştir. Peygamberler gönderilmesinin en temel nedeni, sahit dinin başına gelen tahrifatlardır. Şirk, ortaklık anlamına gelmektedir. Allah'a ortak koşma sadece metafizik düzeyde kalmamakta sistemin diğer unsurlarına da yansımaktadır. Genel olarak şirk dini, sahit dine ortak olmak, onunla ortak-

lık kurmak ve sonunda onun üzerinde egemen olmak süreçlerini izleyerek kendi paradigmasını kurar.

Şirk/ortaklık, sahih dinin temel ilkeleri arasında bir belirsizlik oluşturduğunda öğretiyi tanınmayacak şekilde tahrifata uğratar. Uluhiyet ile nübüvvet kavramları arasındaki münasebetlere atfedilen ve çoğunlukla elçiliğin yüceltilmesi veya sıradanlaştırılması şeklinde ortaya çıkan çarpık anlayışlar bunun en tehlikeli örneğidir. Peygamberi yüce Allah'ın otoritesine ortak kılmak sonucu oluşan sapma, sadece nübüvvette değil tevhit inancında da tahrifata yol açmaktadır. Yahudilikte peygamberlerin aşağılanması, suçlanması, zan altında bırakılması, iftira atılması ve öldürülmesi vb. gibi sapkın davranışlara tanık olunmaktadır. Hristiyanlıkta ise tersi bir durum söz konusudur. Peygamberin ilahlaştırılması ve insan olmaktan çıkarılması göze çarpmaktadır. Vahye ve peygamberliğe dayalı dinlerde, nübüvvet inancının doğru ve açık biçimde temellendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Zira nübüvvet kavramında ya da anlayışında yaşanan sapmaların, Tanrı inancına ve dinin diğer ilkelerine yansması kaçınılmazdır.

Diğer dinsel geleneklerde görülen peygamber istismarı sorununun, İslam geleneğinde olmadığını düşünmek ya da iddia etmek hiç te gerçekçi olmayacaktır. En son FETÖ olayında gündeme geldiği üzere, peygamberin ve İslam geleneğinde saygın kabul edilen kimselerin örgütün ideolojine ve faaliyetlerine meşruiyet kazandırmak amacıyla kullanılması, tam bir istismar örneğidir. Ancak bu durumun FETÖ ile sınırlı olduğunu düşünmek doğru değildir. İslam geleneğinde ve günümüzde dinî gruplar bu yöntemi içselleştirilmiş ve doğallaştırılmış biçimde uygulamışlardır ve hala da uygulandığına tanık oluyoruz.

Med-cezir hareketine benzer bir durum göze çarpmaktadır. Peygamberi istismar etmek için, onun tasavvurunda bir dönüşüm yapmak gerekmektedir. Bu dönüşüm, Yahudilerin yaptığı gibi peygamberi aşağılayıcı yönde olmazdı; zira bu küfür ve peygamberin yalanlanması olarak görülecekti. Aksi yönde, yukarıya doğru ve yüceltici bir dönüşüm ve yabancılaşma istismar sistematiğine daha uygun düşmektedir. Peygamberin insanüstü mitik bir karaktere büründürülmesi, peygamber tasavvurunun 'semerelendirilebilir' bir duruma getirilmesi de bu sistematiğin parçasıdır. Peygambere saygılı olan bir kitle önünde sergilenen yüceltici yaklaşımların fazla dirençle karşılaşmadığı görülmektedir. Üstelik bu tahrife karşı çıkanlar kolaylıkla 'peygamber düşmanı' olarak gösterilebilir. Ortadoğu gibi gnostik kültürün ve gizemciliğin ağır bastığı bir coğrafyada, yüceltme ve efsaneye dönüştürme düşünüş biçimlerine de yansyan güçlü eğilimlerdir. Arap yarımadasının

dışına çıkan Müslümanlar diğer kültürlerle karşılaştıkça gnostisizm ile sayısız temas gerçekleşmiş ve bunun sonuçlarından biri olarak peygamberlik tasavvuru gizem kültürleri ile karışmaya başlamıştır.

Yüceltilen ve istismara elverişli kılınan peygamber tasavvuruna, daha çok sufi çevrelerde rastlanmaktadır. Bu çevrelerde yüceltme öylesine doğallaştırılmıştır ki, değil aksini savunmak düşünmek bile küfür ve sapıklık sayılır. Yüceltilmiş peygamber tasavvuruna kültür ve düşünce çevrelerinde de rastlanmaktadır.

Mehdilik inancı da peygamber istismarının örneklerinden biridir. Kutsal ve seçilmiş bir kurtarıcı inancı özellikle Ortadoğudaki tüm kültürlerde rastlanan bir motiftir. İslam tarihinde Şii çevrelerde öne çıkan mehdi beklentisi, imâmet inancının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. İmâmet inancına göre Allah nebilerden sonra insanlara rehberlik yapmak üzere Ehl-i Beyt suyundan imamları göndermiştir. Ve kıyamete kadar de bu devam edecektir. Nübüvvetin bir devamı olarak algılanan imâmete inanmak, Şiilikte inanç esaslarından sayılmaktadır. 12. İmama kadar olan süreçte beklenen iktidar gerçekleşmemiş, aksine keskin ve acı hayal kırıklıkları yaşanmıştır. Şii kitlelerde oluşan bu hayal kırıklığını dönüştürüp sürekli bir bekleyişe evirip geleceğe taşıyan bir ütopya üretilmiştir. Zaten kültürel ve mitolojik mirasta var olan kurtarıcı motifinin İslamî bir versiyonu üretilmiştir. Mehdi inancının derininde peygamberlik algısı yatmaktadır. Mehdi bekleme konusunda daha kıdemli olan Yahudilerin tarihine ve teolojisine bakılacak olursa, mehdi peygamberin diğer adıdır. Nitekim Şiilik'te de imamların niteliklerinin peygamberlerin nitelikleri olduğu görülmektedir. Masumiyet/yanılmazlık ve ilhâm bilgisine sahip olmak öne çıkan ve peygamber istismarının en belirgin örnekleridir. İmamın/şeyhin yanılmazlığı ve Allah'tan bilgiler (rüya, keşf, ilhâm, tecelli, tezâhür vs. yoluyla) alması imâmların, kitleler üzerindeki dinî otoritelerinin kapsamlı ve sürekli olmasını sağlamaktadır. Gerçekleşmeyen imâmet teorisi, mehdilik motifi eklenerek bir mitolojiye dönüştürülmüştür. Böylece kitleler, gerçekliğe aldırmayan ve ondan etkilenmeyen bir ütopya içinde yaşamayı ve ümitlerini geleceğe geciktirmeyi dinsel bir tutum olarak benimsemiştir. Gelecek güzel günler için şu an yaşanan sıkıntı ve çelişiklere katlanmak, kutsal bir görev sayılmıştır.

Şii kimliğine disiplin ve süreklilik sağlayan mehdilik inancı, sünnilik için büyük bir sorundur. Çünkü Sünnilikte deyim yerindeyse teolojik anlamda bir 'mehdilik yönetim merkezi' bulunmamaktadır. Otorite temin eden her grup için el atılabilir ve açık uçlu halde beklemektedir. Bekleme prosedürü istismara son derece açıktır ve hatta istismar edilmeyi tarik etmektedir.

Mehdinin siması Şiîlikteki kadar belirgin olmadığı için de çok farklı çevrelerden ve kişilerden mehdilik hayali kuranlara rastlanmaktadır. Şia'da ise kötü sürprizlere imkân vermeyecek şekilde mehdî inancı imâmet inancı içinde teorize edilerek kayıt altına alınmış ve 'evcilleştirilmiştir'. Şiîlik, mehdî beklerken mezhebî kimliğini disipline etmekte iken, Ehl-i Sünnet mehdîyi beklerken kriz geçirmekte ve dağılmaktadır. Her an peygamber ile ruhanî-manevî bir iletişim içinde olan peygamberimsi liderler, kendi çevrelerinde romantik-teolojik bir kitle oluşturmakta ve otorite inşa etmeyi başarmaktadır. Sünnîlik içinde yaşayan Şiîliğin doğurduğu sorunlara, Sünnîler sürekli biçimde hazırlıksız yakalanmaktadır.

Ehl-i sünnet kitabî, mezhebî ve resmî anlamda Şia'ya karşıdır. Ancak kitle kültürü açısından Şiîlik Sünnî toplumda yaşamaktadır. Kimi Şiî teolojik unsurlar Sünnîleşmiştir. Mehdilik bunun en açık örneğidir. Mehdilik rivayetlerde ve akaid metinlerinde vurgulanmaktadır. Sünnî siyasal gelenekte yaşanan isyan hareketlerinin ve dinî krizlerin önemli bir bölümü, mehdici hareketler oluşturmaktadır. En son FETÖ isyanı ve ihaneti de benzer şekilde bir seçkinci, kurtarıcı, seçilmiş mehdici harekettir. FETÖ'yü anlamaya çalışan Sünnî araştırmacıların bir anda kendi teolojilerini karşılarında bulmaları onlar için şaşırtıcı olsa da, mevcut din anlayışımız eklektik karakterini bilenler için gayet tanıdaktır.

İslam inancında peygambere iman oldukça net biçimde vurgulanmış bir inanç ilkesidir. Kur'an'da peygamberlere iman etmek, Allah'a imanın hemen ardından zikredilir. Peygamber olarak seçilen kimselerin statüsü, Allah ve insanlar nezdindeki konumu, görev ve sorumlulukları, yanlış ya da hatalı anlamalara izin vermeyecek derecede açık ve kesin biçimde anlatılmıştır.

Kur'an'da peygamberlik ile ilgili teorinin ilkeleri ve çıkan sonuçlar şunlardır:

1. Peygamber/resûl/nebî, Allah'ın elçisidir.
2. Peygamber, beşerdir ve beşer türünün tâbî olduğu tüm yasa, sınır ve kısıtlılıklar onun için de geçerlidir. Yaşar, acıkr, evlenir, üzülür, yara alır, ölürler.
3. Peygamberler de diğer insanlar gibi sorumludurlar. Üstelik onlarınki daha ağırdır. Kıyamette peygamberler de hesaba çekilecektir.
4. Peygamber, kendiliğinden olağanüstü güçlere sahip değildir. Örneğin gaybı ve gelecekte ne olacağını bilmez.
5. Mucizeler, peygamberin değil Allah'ın fiilidir. Allah dilemedikçe peygamber mucize gösteremez.
6. Elçi ölümlüdür, elçiyi mesajla gönderen Allah ise ölümsüzdür.
7. Elçi, mesaj/vahyin önüne geçirilemez.

8. Eğer elçinin kişiliği, mesajın önüne geçerse dinî bilinç yanlış yapılır.

İstismar kavramı, semere/ürün kelimesinden gelir ve ürün, kazanç elde etme anlamında bir fiildir. Türkçe’de kötüye kullanmak, bir şeyi büyük ihtimalle yüce, değerli ve saygın bir kavramı, simgeyi, düşünceyi vs. arkasına alarak kendisine yararlar kazandırmak anlamında kullanılır. Dinî düşünce ve hayatımızda, istismar kavramının ilginç bir anlambilimsel serüveni vardır. Batıcı seküler yönetici elitin söyleminde ‘din istismarı’ sınırları oldukça geniş bir alanda ve dinî hayatı baskı ve kontrol altında tutmak amacıyla kullanılmıştır. Örneğin inancı gereği başını örten bir öğrenci, yoksullara yardım için çalışmalar yapan dinî dernek ve vakıflar, namaz kılan memurlar vs. dini istismar örnekleri olarak sunulmuştur. Dindar-muhafazakâr kesimin güç ve iktidar ile tanıştığı süreçte ise din istismarı kavramı daha özel bir anlam kazanmıştır. Dindar kimliğini taşıyan kişi ve gruplar arasında ortaya çıkan çatışmalar ve toplumsal gerilimler, din istismarı kavramının deyim yerindeyse Müslümanlar tarafından yeniden keşfedilmesini sağlamıştır. Dindarlar için kullanılan ajitatif bir kavram olan istismar, dindar kesimlerin iç sorunlarını tanımlamak üzere kullanılmaya başlamıştır. Artık Müslümanlar da din ve peygamber istismarı sorunu üzerinde ciddiyetle durmaya başlamıştır.

İstismar kavramı her ne kadar bir tür samimiyetsizlik ve ikiyüzlülük durumuna göndermede bulunuyor ise de sorun tam olarak böyle değildir. İstismarcı büyük ihtimalle istismar ettiğini düşünmemekte, dini doğru anladığını zannetmektedir. İçselleştirilmiş ve doğallaştırılmış bir paradigma istismar. Bu yüzden istismar sorununu, ‘münafıklık’ kavramı üzerinden tartışmak doğru görünmemektedir. Bunun yerine dindarlara özgü tuzaklar ve yanılsamalardan söz etmek uygun olur. Diğer türlü bakıldığında tekfirci ve dışlayıcı tutumların her düzeyde yaygınlaşmasına ve yerleşmesine imkân tanınmış olur.

Kelam tarihi incelendiğinde her mezhebin kendi doğruları uyarınca dinî nassları yorumlamaya çalıştığı görülmektedir. Nassların yetmediği durumlarda ya da ilave delillere ihtiyaç duyulduğunda peygamberin sözlerine başvurulmuştur. Mezhepler, rakiplerini itibarsızlaştırmak ve görüşlerini çürütmek amacıyla mevzu rivayetlere bile dayanmışlardır. Bu durumu kabaca istismar olarak nitelenmek doğru görünmemektedir. Bunun yerine Gazzali’nin isabetle vurguladığı gibi, İslam mezhepleri arasındaki ihtilafları tevil ve yorum farklılığı olarak değerlendirmelidir. Ancak yine de öylesine aşırı yorumlar yapılmış ve tekfir konusu haline getirilmiştir ki, olgusal bakıldığında istismar kapsamına girecek nitelikte tavırlar sergilenmiştir.

Örneğin atom teorisini saçma bulup onun yerine tabiatlar görüşünü savunan Nazzâm, Mutezile kelamcısı arkadaşları tarafından tekfir edilmiştir. Keza Eşarî kelamcısı Bâkılânî, ilahî sıfatlardan kıdem konusunda imam Eşarî'den farklı düşündüğü için bazı müfrit Eşarîler tarafından tekfir edilmiştir. Yine Eşarîlerin insan fiillerinin yaratılması konusunda insana muktedirlik tanıyan Mutezileyi, iki ilah kabul eden Seneviyyeye benzetmeleri hatta daha kötü göstermeleri, tevîl farklılığını aşan ve istismara örnek teşkil eden tutumlardandır. Oysa ihtilafın kökeninde Allah'ı kötülüklerden tenzih etme ve insan sorumluluğunu (mükellefiyet-teklif) temellendirme kaygısı yatmaktadır. Durum böyleyken yaşanan ihtilafî iman-küfür çatışması biçiminde ortaya koymak abartılı bir yaklaşım olmuştur. Klasik kelimelerinin teolojik konulardaki bu fanatik tutumları, sonraki İslam düşüncesini de çözülmesi çok zorlu bir gerilim içine sürüklemiştir. Sünnilik içinde de bu dışlayıcı ve tekfir edici damarın yaşadığı söylenebilir. Bunun bir sonucu olarak, dinî konulardaki tartışmalar serinkanlı ve ilmî bir hava içinde geçmemekte gerilim, çatışma ve hakikat tekelciliği gibi hastalıklar modern dinsel söyleme yön vermektedir.

İslam geleneğinde ve günümüzde istismar konusunda başı çeken damar ehl-i hadis ekolüdür. Sünnete sahip çıkma ve bidatlerle mücadele iddiası üzerinden varlığını temellendiren bu ekol, reyci ve akılcı kesim üzerinde daimi bir kontrol ve baskı uygulamıştır. Ebu Hanîfe'nin bu kesimin düşmanlıkları karşısında yaşadığı zorlukları tarih ve tabakat eserleri kaydetmektedir. Keza bu ekolden gelen Buharî ve Taberî gibi alimlerin de ehl-i hadis fanatizminden paylarını aldıkları bilinmektedir. Akla dair her emreyi şeytanın ya da nefsin iğvaları olarak gören ehl-i hadis, dinî düşüncenin kötürümleşmesine neden olmuştur.

İslam geleneğinde düşünen ve sorgulayan samimi insanların karşısına bir bariyer olarak kutsallaştırılarak yeniden inşa edilmiş 'peygamber' algısı çıkartılmıştır. Kendi ideolojilerini peygamberin sünneti olarak göstermeyi başaran fanatik kesimler, kendilerine yönelik eleştirileri peygambere yöneltilmiş ithamlar ve sünnete düşmanlık olarak sunmaktadırlar.

Ebu Hanîfe'ye yönelik eleştirilerin odak noktasını, sünnete riayet etmeyecek reye başvurması oluşturmuştur. Tekfir boyutuna ulaşan eleştirilere karşı kendini savunan Ebu Hanîfe, dini yalanlamanın teolojik analizini yapar ve tekzîb'in bilinçli biçimde peygamberin yalanlanması olduğunu belirtir. Oysa peygambere nispet ederek akla, dine ve tecrübeye aykırı bir söz nakleden kimsenin durumu farklıdır. Peygamber, Kur'an'a muhalefet etmez. Oysa riayet edilen haberlerde dine aykırılık ve muhalafet vardır. Bu tür haberler

peygamber sözü gibi gösterilerek Müminlerin imanlarına yön veremez. Bu tür rivayetlerin reddedilmesi Kur'an'ın ve peygamberin tasdik edilmesi ve her türlü kötülük ve bidatten tenzih edilmesi demektir. Ebu Hanîfe'nin öğrencileri tarafından aktarılan görüşleri şöyledir: "... Kur'an-ı Kerîm'in hilafına, Hz. Peygamber'den hadis nakleden herhangi bir kimseyi reddetmek, Hz. Peygamberi reddetmek veya tekzip etmek demek değildir. Bilakis Hz. Peygamber adına bâtil bir şeyi rivayet eden kimseyi reddetmek demektir. İtham Hz. Peygamber'e değil, nakleden kimseye yöneliktir. Hz. Peygamberin söylediğini duyduğumuz yahut duymadığımız her şey başımız üstündedir." (el-Âlim ve'l-Müteallim, ss. 12-17)

Haber, eser ve rivayetleri, reyden ve akıl yürütmeden üstün gören Ehl-i hadis'in atıfta bulunduğu "Kim Resule itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur." (Nisâ, 80) ayetine de açıklık getiren Ebu Hanîfe, peygamberin Allah'ın emirlerine uyduğunu, Allah'tan olmayan bir şeyi O'na isnat etmediğini ve dine bidat karıştırmadığını ifade eder. Ebu Hanîfe'nin sünneti, Kur'an ve rey ekseninde anladığı görülmektedir.

İstismarın Sonuçları

İstismar konusu gereği gibi ve yeterince tartışılmış değildir. Yeni Kalam çalışmalarında çarpık nübüvvet anlayışlarının teolojik sonuçları üzerine bir yoğunlaşma göze çarpmaktadır. Esasında klasik dönem kalam eserlerinde de bu tarz değerlendirmelere rastlanmaktadır. Özellikle dinî bilginin kaynakları ve yöntemi hakkında görüşler öne süren kalamcılar ilham, keşf ve rüyanın güvenilir yollar olmadığını ifade ederken, peygamberin de istismar edilmesine karşı duruşlarını açıklamış oldular. Ancak konunun dinî hayat üzerindeki etkileri yeterince tartışılmış değildir. Modern psikoloji ve sosyolojinin sağladığı bakış açıları, istismar probleminin dindar bireylerin hayatları üzerindeki savurucu etkilerinin daha geniş bir zeminde ele alınmasına imkân tanımaktadır.

Yaşanan dinî ve toplumsal krizler, istismar sorununa ciddiyetle eğilmenin zorunluluğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda İslam Mezhepler Tarihi alanındaki yeni akademik çalışmalar, peygamber istismarının nasıl yeni dinî ve mezhebî yapılanmalara meşruiyet sağlayabileceğini göstermiştir.

Öyle anlaşılıyor ki, peygamber istismarı yeni alternatif dinî otoritelere teolojik destek sağlamaktadır. Sorgulanamaz dinsel otoritelerin doğuşu, Müslüman toplumunda ayrışmalara, gerilimlere ve çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Oysa dinî bilginin kendine özgü denetim mekanizmaları bulunmaktadır. İstismar sonucu oluşan dinsel otorite anlayışı, bu denetim mekanizmalarını devre dışı bırakmaktadır. Kimlik sorunlarına yenilerinin

eklenmesine neden olan bu savrulmalar, dinî hayatı da olumsuz etkilemektedir. Sadece kendi grubuna karşı kendini sorumlu hisseden önyargılarla dolu bir dindar tipinin oluşmasına yol açmaktadır. Bu ise din eksenli toplumsal gerilimlerin nedenini oluşturmaktadır.

Diğer bir olumsuz sonuç da, bireysel sorumluluğun ve ahlakî duyarlılığın dumura uğramasıdır. İstismarın ürünü olarak yapılan ve kapalı devre çalışan ahlakî bilinç, dinî ve ahlakî duyarlılığının yeni dinî lider ve grupla sınırlı kalması ve topluma ve ötekine karşı önyargı tarzında yansımaya neden olmaktadır. İslam dünyasında ortaya çıkan tüm sorunlu dinî yapılanmalarda bu ortak özellik göze çarpmaktadır. Bencil, sadece kendi grupsal çıkarlarına odaklanmış, herkes için geçerli bir hayır üretme yeteneği ve ufkundan yoksun mafyatik bir dindar kimliği, günümüz Müslüman toplumlarının en büyük sorunudur.

Yol göstericilik açısından sünnet hadisten büyüktür. Hadislerden ya da rivayetlerden yapılan tikel aktarımlar üzerine kurulan dinsel söylemler, sorun çözmek yerine yeni krizler doğurmaktadır. Peygamberi tanımak için en temel kaynak Kur'an'dır. Hz. Aşe'ye peygamberin ahlâkı sorulduğunda "Siz Kur'an'ı okumuyor musunuz? O'nun ahlâkı Kur'an'dı." şeklinde cevap vermiştir. Kur'an ve tarih eksenli sünnet okumalarına şiddetle ihtiyaç vardır. Bu okumalar, sünnet üzerinde yapılan ayrıştırıcı ve anlamsız tartışmalara da son verecektir. Fazlurrahman'ın 'yaşayan sünnet' kavramsallaştırması aslında yeni türedi bir düşünce değildir. Ebu Hanife başta olmak üzere sünneti dinamik bir din anlayışı zemininde okuyan örneklerimiz az değildir. İslam geleneğinde sünneti peygamberin bütüncül anlamda yaşam felsefesi olarak algılayan ve hadislere seçmeci bir bakışla yaklaşan usülcülerin okuma biçimi yeni bir bakışla değerlendirilmelidir. Sünneti, lafızcılıktan uzaklaşarak peygamberin sorun çözme yöntemi olarak anlayan inşacı okuma tarzlarını güçlendirmek gerekmektedir.

GEÇMİŐTEN GÜNÜMÜZE SİYERİN İSTİSMARI

MUSTAFA KÖSE
DR. ÖĐR. ÜYESİ
KSÜ. İLAHİYAT FAK.

SAYI: 4 • TEMMUZ-ARALIK 2018 • SAYFA: 237-248

Tarih ve Siyere Duyulan İlgü Üzerine

“İnsanoğlu zayıftır. Bu yüzden yalan söyler. Hatta kendine bile!”^[1] sözü, insanın yaratılışındaki bir zaafa işaret eder. Ancak bu durum, başka bir açıdan insanı güçlü kılabilecek olan grup şuuruyla alakalıdır. Tarihe duyulan ilgi öncelikli olarak, pratik siyasetin alanıyla ilgili olmuştur. Bu sebeptendir ki Aristoteles tarihi, retorik (hitabet) ve diyalektik (cedel) ile ilişkilendirmişti.^[2] Retorik ve diyalektikte ikna etmek, inandırmak amaçtır ve bu, bir yönüyle bilimsel incelemenin konusu olsa da kendisi değildir. Bilimsel manadaki tarihçilik (apodeiktik), her ne kadar matematik bilimlerdeki gibi mutlak bir ispat söz konusu olmasa da nesnellik iddiasındadır. Bilim doğrunun, hakikatin peşindedir; retorik iyi olanın. Şu hikâye geçmişe yönelmenin nedenini sorgular: Bir kadın kokteyl partide tarihî bir sohbeti dinlerken çevresindekilerin, Roma krallarından, Caligula, Neron ve benzeri tarihî şahsiyetlerden bahsetmelerine hayret etmişti. Zira anlatılan şahısların hepsi ölmüşlerdi ve iğrenç işler yapan kötü insanlardı.^[3]

İbn Haldun (808/1406) tarihin bu iki yönüne şöyle işaret etmiştir. “...tarih zahiri (dış) itibariyle eski zamanlardan, devletlerden ve önceki çağlarda meydana gelen vakalardan haber vermekten daha fazla bir şey değildir... Toplantı yerlerinde halk bir araya geldiği zaman can sıkılınca tarihi olaylar nakledilerek hoş vakit geçirilir... Bâtn

[1] Akira Kurosawa, *Rashômon*, Full Cast & Crew, 1950.

[2] Aristoteles, *Retorik*, çev.: Mehmet H. Doğan, YKY, İstanbul 2017, 33.

[3] Şahin Uçar, *Tarih Felsefesi Yazıları*, Şule Yay., İstanbul 2012, 15.

(içyüzü) itibariyle tarih; düşünmek, hakikati araştırmak ve olan şeylerin (olguların) sebeplerini bulup ortaya koymaktır.^[4]

Mukaddime'den önce nesnel bir tarihçilik İslâm dünyasında mevcut değildi. Tarihsel olguları, sistemli gözlemler ve incelemeler neticesinde ulaştığı kategoriler çerçevesinde açıklamaya çalışan İbn Haldun'un yaklaşımı, kendisinden önceki Arap ve Hıristiyan tarih yaklaşımlarından tamamen farklı bir tarzdır ve tarih biliminin doğuşuna işaret etmektedir.^[5] İbn Haldun'un kendisi de bilimin toplumsallaşmaya hizmet etmesini amaçlamıştır. Ancak ileriki aşamalarda onun bu anlayışı daha külli bir kavramaya, pratikten teoriye, felsefi anlayışa yaklaşmıştır.

"Bu ilimle (tarih) uğraşan; siyasetin kaideleri ve varlıkların tabiatlarını bilmeye muhtaçtır."^[6] diyen İbn Haldun bu manada Siyer merviyatı çerçevesinde karşılaştığımız olguların arka planında yatan siyasi çıkarların ve dini meşruiyet üzerine odaklanmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. İyi ve kötü niyetli kullanım (istimal/istismar) arasında Siyer'in durumunu anlamadan önce Arapların İslâm öncesi kıssalarına bakıldığında şöyle bir tablo karşımıza çıkar.

Arap kültüründe insanların gerek yaşanmış, gerekse uydurulmuş ancak çoğu zaman dinleyicilerin duygularını okşayan, onların manevi hasletlerini övgülerle harekete geçirmeye matuf bir takım kıssaların anlatıldığı bilinmektedir. Bu çerçevede öncelikli olarak Ğabrâ, Dâhis ve Ficâr savaşları gibi Eyyâmü'l-Arab'tan bahsedilebilir. Bunlar önemli olayların hikâyeleştirilmesinden oluşmuştu. Bazen de bu kıssalar, Şeybanoğulları ile Farslar arasında cereyan eden Zükâr Savaşı gibi Arap kabilelerinden bazıları ile diğer milletler arasında cereyan eden savaşları anlatırdı. Bu hikâye ve kıssalar Cahiliye'de ve İslâmi dönemde Arapların uzun gece sohbetleri için temel konuyu oluştururdu. Nitekim Resûlullah, ashaptan birisine, baş başa kaldıklarında ne konuştuklarını sormuş o da: "Şiirler okur ve Cahiliye devrinin haberlerini konuşurduk." diye cevap vermişti.^[7]

Araplar Cahiliye devrinde birçok Fars hikâyesi bilir, bunları ağızdan ağıza nakleder ve gece oturmalarında birbirlerine söylerlerdi. Mekkeli müşrik Nadr b. el-Hâris, sahip olduğu entelektüel kimliği nedeniyle Kureyş'in İslâm ve Hz. Peygamber hakkındaki sorularına muhatap oluyordu. En'âm

[4] İbn Haldun, *Mukaddime*, I-II, haz.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 2005, I, 160.

[5] Yves Lacoste, *İbni Haldun: Üçüncü Dünyanın Geçmiş Tarih Biliminin Doğuşu*, çev.: Mehmet Sert, Sosyalist Yay., İstanbul 1993, 184.

[6] İbn Haldun, I, 189.

[7] Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî*, Beyrut 1969, 66.

Suresi 25. ayette geçen (ومنهم من يستمع اليك) ifadesinde Vahidî, Kur'ân'ı dinleyenler arasında Nadr'ın da olduğunu belirtir ve şunları söyler: Orada bulunan diğerleri Nadr'a, "Ey Kâtile'nin babası, Muhammed ne diyor?" diye sormuşlar o da: "Benim geçmiş asırlardan size anlattığım gibi öncekilerin masallarını anlatıyor" demiştir.[8] İbn İshâk ve İbn Hişâm, içinde "esâtir" geçen ayetlerin, Nadr hakkında nâzil olduğunu düşünmüşlerdir.^[9]

Kıssacılığın, İslâmiyet'in ilk devrinde de devam ettiği bilinmektedir. İbn Şihâb bu hususta şöyle demiştir: "Resûlullah'ın mescidinde ilk önce konuşan Temîm ed-Dârî olmuştur. Hz. Hasan ise bunun Osman zamanında olduğu kanaatindedir.^[10] Cessâse^[11] ve Deccâl^[12] kıssalarını ilk defa anlattığı nakledilen Temîm'in Hıristiyan kökenli olduğu bilinmektedir. Bu tarz anlatıların gayesinin ne olduğunu ortaya koymak için şu hikâyeye bakabiliriz: Ravh, Temîm'in atı için arpa temizlediğini görerek küçümseyince Temîm: "...Resûlullah'tan şu hadisi işittim: "Müslüman olan herhangi bir adam, atı için arpa temizler ve (torbaya koyarak torbasını) atının başına geçirir ise Allah-ü Teâlâ her arpa tanesi için ona bir hasene yazar.^[13] Bu rivayet Temîm'in fikrini, kıssalarının çeşidini ve rivayetlerinde ne maksat gözettiğini gösterir.

Bu kıssa tarzındaki hadiselerde, diğer milletlerin hikâyelerinde, mitler ve buna benzer anlatılarda, kıssa söyleyen adam sözlerinin doğru olmasından ziyade teşvik etmeye ve korkutmaya önem verilirdi. Vaaz ve irşad maksatlı bu tarzın haricinde elitlere mahsus olan kıssacılık, Muaviye tarafından başlatılmış ve onun tarafından bu işe birisi memur edilmişti. Sabah namazı kılınıp selam verildikten sonra kıssa söyleyen adam oturur, Yüce Allah'ı hatırlatır, ona hamd eder. Resûlullah'a salavât okur, halifeye, onun vali ve memurlarına, akrabasına ve askerine dua eder, halifeye karşı savaşanlara ve bütün müşriklere ise beddua ederdi.^[14]

[8] Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed (468/1076), *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, thk.: Kemal Besyûni Zeghlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1991, 217.

[9] Muhammed b. İshak (151/768), *Siyer-i İbn İshak: Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev.: M. Şafî Billik, Düşün Yay., İstanbul 2012, 266; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk.: Mustafa es-Sakkâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhâfiz Selebi, Dâru İbn Kesîr, Dimaşk 2005, 269.

[10] Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz., Feyza Betül Köse, *Medine'de Sosyal Hayat*, Mana Yay., İstanbul 2016, 210-211.

[11] Hikâyenin hadis kitaplarındaki anlatımı için bkz., Müslim, Fiten: 119; Ebû Davud, Melâhim: 15; Tirmizî, Fiten: 66.

[12] Müslim, Fiten: 119; Ebû Davud, Melâhim: 15.

[13] Ahmed Emîn, 159.

[14] Ahmed Emîn, 159.

İslam düşüncesindeki siyasi kaynaklı yorum farklılıklarının ortaya çıkmasıyla birlikte insanların duygu-düşüncelerini yönlendirmek, öfkelerini teskin etmek ve bozulan toplumsal ahlak karşısında insanlara vaaz etmek maksadıyla Siyer anlatılarının kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hatta kıssaların kıymeti yükselerek resmî bir ödev halini alınca bu işe ücretli resmî görevliler atanmıştır. Kindî eserinde şöyle nakletmiştir: “Mısır’da ilk önce, Süleyman b. Itr et-Tüçibî 39/659’da kıssa anlattı. Kadılık ile kıssa söylemek onun şahsında toplandı... Sonradan 40/660 yılında Cemaat yılı olunca Muaviye onu kadılıktan azledip sadece kıssacılık görevinde bıraktı. ^[15] Buradan da anlaşıldığı üzere kıssa anlatmak Emevi ideolojisinin hizmetinde resmi bir vazifeye dönüşmüştür.

Emevîler henüz bir medeniyet inşa edecek kültürel birikime ve kozmopolitliğe ulaşamamışlardı. Onlar siyasi birliği sağlamakla meşgul oldukları için felsefî tercümelemler de geç başlamıştı.^[16] Tarih alanındaki kısmi yönelim ise, tarihin dinî bir mahiyet arz etmiş olmasından ileri geliyordu. Basra Mescidinde ilim halkası olan Hasan-ı Basrî ya da Medine’de insanları irşad eden Cafer-i Sadık bunun en iyi örnekleridir. Onlar çevresindeki insanları bir araya toplamaya yer yer eleştirel olmakla birlikte bir bütün olarak ümetin çatısını muhafaza etmeye çalışıyorlardı. Bu sayılan örneklerdeki Siyer anlatıları genel olarak şiirsel ve hatabi bilinç düzeyindeki insanlara hitap etmekteydi. Cedeli üslup ise özellikle mezhep tarafgirliği ve farklı kültürlerle daha sıcak temas sağlanması ile birlikte gelmiştir.

Mezhep Tarafgirliği ve Siyerin İstismarı

İslâm dini içerisinde siyasal, kültürel ve ekonomik nedenlerden dolayı oluşan farklı düşünceler (fırka, makalat, mezhep), kendi meşruiyetlerini sağlamak aynı zamanda karşıt görüşlerin de batıl, sapkın olduğunu ifade etmek için tarihi (Siyer) istismar etmiştir. Bunu gerek rivayetleri çarpıtarak gerek uydurarak gerekse inkâr ederek yapmışlardır.

Haricilik ve onun imamet tasavvurunun oluşumu, bu rivayetlerin çarpıtılmasının tipik bir örneğidir. Wellhausen’in “İslâm tarihindeki ilk cumhuriyetçiler” olarak nitelediği bu dini grup, imametın Kureyş kabilesine

[15] Ebû Ömer Muhammed b. Yusuf el-Kindî (350/961), *Kitâbu'l-Vülât ve Kitâbu'l-Kudât*, ed.: Rhuvon Guest, E.J. Brill, Leiden 1912, 303.

[16] Bkz., İbnü'n-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. Yakub el-Varrâk (385/995), *el-Fihrist*, thk.: Rıza Teceddüd, Tahran ty., 303. “Halid b. Yezid b. Muaviye hem hatip hem de şairdi. Fesahati kendinde toplamıştı. Doğru görüşlü, edebi seviyesi yüksek bir zat idi. Kozmoğrafya, tıp ve kimya kitaplarını Arapçaya ilk önce o tercüme etmiştir.” Bkz., el-Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Leysî (255/869), *Kitâbü'l-Hayevân*, FVIII, thk.: Abdüsselam Muhammed Harun, Dâru'l-Cil, Beyrut 1416/1996, I, 76 (dipnot 3).

hasredilmesine karşı çıkmış ve bu konudaki itirazlarını en üst düzeyde dile getirmiştir. Nabatî bir köle bile olsa itaat edilmesini emreden hadis formundaki meşhur söz,^[17] Haricilerin o günkü siyasete dair tepkilerinin tarihi olarak Resûlullah'a söylenmesi olarak değerlendirilmelidir.

İslâm düşünce ekolleri birtakım sosyo-kültürel farklı nedenlerden dolayı ortaya çıkmasına rağmen Hariciliğin ortaya çıkışına dair nakledilen Zü'l-Huveysıra rivayeti, onları küçük düşürme amacı güder. Huneyn Savaşı'ndan geri dönüşü sırasında Hz. Peygamber ile karşılaşan bu sahabe, elde edilen ganimetlerin paylaşımı ile ilgili Hz. Peygamber'in "mu'ellefte-i kulûb a ayrıca pay vermesine itiraz edenlerden birisi olarak betimlenmiştir. O: "adil ol Muhammed! diyerek tepkisini dile getirmiştir.^[18] Bu kişinin, Zü'l-Huveysıra, Nâfi' et-Temîmî, Hurkus b. Züheyr veya Abdullah b. Zü'l-Huveysıra olduğu düşünülmüştür. Haddi zatında Harici hareket ile söz konusu sahabenin organik bir ilişkisi olmamasına ve onun tepkilerinin benzerini Ensar da dile getirmiş olmasına rağmen onun, İslâm toplumu nezdindeki kötü hatırasından hareketle Haricilik ile arasında bir ilişki kurulmak istenmiştir. Böylece Hariciliğin isyankâr tutumlarının temeli Resûlullah zamanına kadar uzatılmıştır.

İslâm toplumunun Hariciliğe yönelttiği en ağır eleştirilerden biri, onların müşrik çocuklarını öldürtmesi olmuştur. Maşeri vicdanın kabul etmekte zorlandığı bu feci eylemi gerçekleştirenler Resûlullah'tan buna dair bir uygulamanın olup olmadığı öğrenmek istemişlerdi. Necde b. Âmir, İbn Abbas'a mektup yazmış ve "Resulullah'ın çocukları öldürüp öldürmediğini" sormuştur. İbn Abbas ise cevaben, Hz. Peygamber'in çocukların öldürülmesine izin vermediğini ifade etmiştir.^[19] Bu rivayet, Siyere dair malumatın güncel siyasi durumları meşrulaştırmak için kullanılmaya ne kadar müsait olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ancak Siyerin istismarı konusunda en dikkat çekici mezhep Şiiliktir.

Şia, Resûlullah'ın Veda Haccı'ndan dönerken Ğâdîr-i Hum'da (10/632): "Allahım, ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır..."^[20] diyerek Hz. Ali'nin gelecekteki siyasi liderliğini ima ettiğini savunmuştur. Şiilik genel

[17] eş-Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim (548/1153), *el-Mîlel ve'n-Nihal*, çev.: Mustafa Öz, Litera Yay., İstanbul 2008, 110.

[18] Buhârî, *Mezâlim*: 25, *Menâkıb*: 6, *Edeb*: 95, *Hums*: 15, *Mürteddîn*: 7, *Meğâzî*: 61; Müslim, *Zekât*: 142, 148; İbn-i Mâce, *Mukaddime*: 12.

[19] Sahih-i Müslim, *Kitâbü'l-Cihâd ve's-Siyer*: 168.

[20] İbn-i Mâce, *Mukaddime*: 121. Ayrıca bkz., Farhad Daftary, *İsmaililer*, çev.: Ahmet Fethi, Alfa Yay., İstanbul 2017, 73; Farhad Daftary, *Şii İslam Tarihi*, çev.: Ahmet Fethi Yıldırım, Alfa Yay., İstanbul 2016, 47.

olarak siyaseten hep muhalefette kalmış ve söz konusu iddialar kelami düzeyde ifade edilmiştir. Ancak Muizzüddeve'nin (356/967) siyasi bir karara imza atarak onların imamet ile ilgili bu eski iddialarını kabul etmesi ve söz konusu günü bayram olarak kutlama kararı alması neticesinde Ğadîr-i Hum bayramı, toplumsal muhayyilenin vazgeçilmez bir parçası olmuştur.^[21] Hatta Hz. Ali'nin her türlü üstünlüğü ve kusurlardan uzak oluşu da bizatihi bu olayın sebebi olarak kabul edilmiştir.^[22]

“Benim yanımda senin (Ali) konumun Hz. Harun'un Hz. Musa yanındaki konumu gibidir...”^[23] hadisi de Şia için Hz. Ali'nin ve evladının imametinin mutlak olduğuna işaret eder. Tûsî, gerçeğin böyle olmasına karşın insanların hakikate değil de güce itibar etmeleri sebebiyle kendilerinin mazlum olduklarını, Hz. Fatıma'nın Resûlullah'a varis olması hasebiyle alması gereken Fedek arazisini alamadığını, haklarının yenildiğini savunmuştur.^[24]

Tüm bunlara ilaveten Şiilik, tarihi olarak on iki imamı ispat etmek için bedâ fikrini Resûlullah'ın sözleriyle^[25] dinin içine dahil etmiştir. Böylece Muaviye ile birlikte devam eden Emevi hanedanının siyasi liderliği bırakmamış olmasını ve imametın görünürde Emevilerde olmasına karşın aslında hakiki imamın Hz. Ali neslinden gelenler olduğunu dini bir mesele gibi savunmuştur.

Emevi ve Abbasi devletleri gerek kurulmaları gerekse ileri aşamalarda meşruiyet sorunu yaşamıştır. Bu amaçla onlar elinde inşa edilen tarih, dini bir söylemin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Emevilere dair lehte veya aleyhteki bir takım rivayetlerin tam karşısında Abbasileri, Müsevvide lakabı altında Hz. Peygamber'in dilinden öven-yeren rivayetler uydurulmuştur. Örneğin hadis formundaki bir anlatıda şöyle denilmektedir: “Siyah sancaklar çıktığında dizüstü karda ve kumda çıplak yürüseniz bile onlara katılıp tâbi

[21] İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman (597/1201), *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, I-XIX, thk.: Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1413/1993, XIV, 151.

[22] Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. Hasan b. Ali (460/1067), *el-Emâli*, Dâru's-Sekâfe, Kum 1414, 566. Ayrıca bkz., Hanifi Şahin, *Şiilerin Gözüyle Sünniler*, Mana Yay., İstanbul 2016, 67.

[23] Bkz., Buhârî, Fedâilü's-Sahâbe: 9; el-Meğâzi: 78; Nesâ i, Fey: 1; İbn-i Mâce, Mukaddime: 125; Tûsî, 560.

[24] Şahin, 112.

[25] Dırâr b. Amr (200/815), *Kitâbu't-Tahrîş*, thk.: Hüseyin Hansu, çev.: Mehmet Keskin, Litera Yay., İstanbul 2014, 94.

olun. Çünkü onların içinde Allah'ın halifesi Mehdî vardır... Benim ümmetimin yağmur gibidir. Evveli mi yoksa ahiri mi daha hayırlıdır bilinmez... Meryem oğlu İsa (a.s.) inene dek mülk onlarda olacaktır...^[26]

Siyer ile ilgili ikinci tür istismar da, Resûlullah ile alakalı bazı rivayetlerin uydurulmuş olmasıdır. Burada özellikle tasavvuf düşüncesindeki Peygamber algısı etkili olmuştur. Birçok mitik öğeleri bünyesinde barındıran bu anlatılar Kur'ân'daki birçok ayetle ters düşecek biçimdedir. Kur'ân Resûlullah'ın muhataplarını mucizeler konusunda ısrarla reddederken ya da cevapsız bırakırken kültür, onu beşer üstü bir figüre (üst-insan) dönüştürmüş ve adeta kendisine uyulabilir olmaktan çıkarmıştır. Peygamber'i yüceltme arzusu, ona karşı sevgi ve saygı, onu istismar, onun adını kullanarak çıkar sağlama ve İslam düşmanlarının saptırma gayreti bu faaliyetlerin temel saikidir. Doğumunda yaşanan fevkalade olaylar, göğsünün yarılması, Mirac, Şakkü Kamer, Ukkâşe kıssası vdğr. bunun başlıca örnekleridir. Hasâis, hilye, Nûru Muhammedî tarzı eserlerde bu tarz anlatılar mebzul miktarda bulunmaktadır. Söz konusu kültürün her ne kadar tarihi/bilimsel bir önemi olmasa da edebi bir hazine oldukları unutulmamalıdır.

Siyasi bir figür olarak özellikle torunları (Abbasiiler) tarafından ve daha da önemlisi bu iktidarın destekçileri tarafından Abbas figürü Siyer anlatılarında sıklıkla mevzu bahis edilmiştir. Bir rivayette Resûlullah, Abbas'ın gelecekteki iktidarını müjdelemiş,^[27] başka birisinde ise onu, Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın kurban edilmesi olayında kardeşini, babasının elinden çekip alan birisi olarak tasvir etmiştir. İbn İshak'a göre bu kargaşada Abbas'ın yüzü ezilmiş, ölünceye kadar yüzündeki (inkârı mümkün olmayan) bu yarayla yaşamıştır.^[28]

Yine rivayetlere göre Hz. Peygamber doğunca ay ile konuşmuş, eli nereye giderse ay da oraya gitmiş ve bu mucizeye şahitlik eden Abbas da Müslüman (muhtemelen ilk) olmuştur.^[29] Ayrıca Akabe biatlerinde Abbas'ın Hz. Peygamber ile birlikte bulunduğu dair anlatılardaki Abbas portresinin, yeğenini korumaya çalışan ama müşrik olan bir amcaya mı yoksa Müslüman olmuş bir mümine mi ait olduğu okuyucunun takdirlerine bırakılmıştır. Resûlullah ile birlikte Akabe toplantılarına katılan Abbas, "Onu koruyama-

[26] Dırâr b. Amr, *Kitâbu't-Tahrîş*, 116.

[27] es-Suyûtî, Hâfız Celâleddîn Abdurrahman (911/1505), *Halifeler Tarihi*, çev.: Onur Özatağ, Ötüken Yay., İstanbul 2014, 35.

[28] Muhammed b. İshak, 79.

[29] Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2013, 459-460.

yacaksanız biz koruruz.” demiş ve böylece Siyer anlatılarında Resûlullah’ın hamisi olarak gösterilmiştir.^[30]

Hız. Peygamber’in, ölüm döşeginde iken huzurunda bulunan sahabeden kalem kâğıt getirmelerini istemesi, aralarında niza etmeleri üzerine onları susturarak vazgeçmesini anlatan Kırtas Hadisi,^[31] Şiiler tarafından Hız. Ali’nin hilafetine işaret edecek olan dini bir emrin yerine getirilmemesi şeklinde değerlendirilmiş ve bu olay nedeniyle Ali’nin hak kaybına uğradığı iddia edilmiştir. Hâlbuki Hız. Peygamber bu konuda diretebilir, olayın meydana geldiği gün (Perşembe)den, vefat ettiği güne (Pazartesi) kadar tekrar iletebilir ya da bu kadar hayati bir meseleyi çok daha önce tebliğ edebilirdi. Burada amacımız hadisi değerlendirmek değildir. Ancak Şia için oldukça önemli bir kaynak kabul edilen İbn Abbas tarikiyle nakledilen bu hadis muhtemelen Şii iddiaları desteklemek amacıyla sonradan türetilmiştir.

Kaynaklarımıza Sekaleyn ya da İtret hadisi olarak geçen, Sünni ve Şiilerce farklı yorumlanan hadisin Sünnilerce kabul edilen versiyonu Muvatta da geçmektedir. Resûlullah’ın Veda Haccı’nda söylemiş olduğu bu söz, kendisinden sonra ümmetin hüküm çıkarmada ya da kendisiyle amel etmesinde yol gösterici olan (hidayet) iki kaynağı işaret etmektedir: Kur’ân ve Sünnet.^[32] Söz konusu rivayet hakkında yapılan bir çalışma neticesinde ulaşılan sonucu aynen aktarmayı bu konuda yeterli görüyoruz:

“Hız. Peygamber’in vefat etmesinden sonra geriye Kur’ân’la beraber sünnetin kaldığı, elbette inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Fakat bu gerçeğin, Mâlik rivâyetinde olduğu gibi senedsiz ya da diğer rivâyetlerde olduğu gibi problemlili senedlerle nakledilmesi, rivâyetin sübûtunu tartışmalı bir konuma getirmektedir. Nitekim bu rivâyet olmadan da, Hız. Peygamber’den sonra geriye Kur’ân’la birlikte sünnetin kaldığını söylemek mümkündür.^[33]

Hız. Peygamber’in sreti ile ilgili bu haberlere onun ağzından nakledilen sözleri de eklemeliyiz. Fiten edebiyatı olarak adlandırılan kültür içerisinde yer alan bu tarz haberler, Hız. Peygamber’in dilinden gelecekte meydana gelecek iyi-kötü haberler, müjdelerle doludur. Ümmetin Mecûsîlerinin Kade-

[30] İbnü Hişâm (218/833), *Siret-i İbn-i Hişâm Tercemesi*, I-IV, çev.: Hasan Ege, Kahraman Yay., İstanbul 2006, I, 103; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’l-Târîh*, II, 613-614; ez-Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *Siyerü A lâmi’n-Nübelâ*, I/3, thk.: Hassân Abdü’l-Mennân, Beytü’l-Efkârî’-d-Düveliyye, Lübnan 2004, I, 425.

[31] Buhârî, Meğâzi 83, Cihad 76; Müslim, Vâsiye 22. Söz konusu hadisin değerlendirilmesi için bkz., Şaban Öz, “Kırtâs Hadisesi ve İlgili Rivayetlerin Tenkidi –İbn Sa’d Özelinde”, *Hikmet-yurdu*, 2 (3), 276.

[32] Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, İstanbul, 1992, 46.

[33] Kadir Gürler, “‘Sekaleyn Hadisi ve ‘Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme’, I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (07-09 Mayıs 2010), Ankara 2011, 557.

riyye (Mutezile) olması^[34] ve küçültücü bir isim olarak Haricilere, Mârikîn^[35] lakabıyla işaret edilmesi başta Hadis taraftarları olmak üzere diğer muhalif dini-siyasi zümrelere kullanılmıştır.

Sünniliğin, kendisine işaret ettiği noktasında ısrar ettiği başka bir hadiste ise Resûlullah, ümmetinin 73 fırkaya ayrılacağından ve sadece Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın veya Cemaat'ın veya da Sevâd-ı A'zam'ın kurtuluşa ereceğini (fırka-i nâciye) diğerlerinin ise sapkın olduğunu vurgulamıştır.^[36] Söz konusu rivayetlerin tam aksi yönde yer alan bazılarında ise ayrılmak hiç de yerilen bir davranış değildir. “Sizden birisi içtihat eder de isabet ederse onun iki sevabı vardır. Ancak içtihat edip hata yaparsa onun bir sevabı vardır.”^[37] rivâyeti açıkçası Sünnilik açısından kendi içindeki meşrep farklılıklarının ya da Cemel-Sıffin'deki ayrışmanın yarattığı travmayı izale etmek için Resûlullah'ın dini rolünü istismardan başka bir şey olarak değerlendirilememektedir. Şu söz de bu çerçevede ele alınmalıdır: “Ümmetimin ihtilafında rahmet vardır.”^[38]

İnsan var olduğu ve geleceği değiştirmeyi hedeflediği sürece (homo historicus) onun geçmişe ilgisi devam edecektir. Geçmişe yönelen ve bilimsel bir faaliyet yapmaya çalışan tarihçi, neden sorusunu sorarak ilerleyecektir. Öte yandan gelecek adına büyük hayalleri olan dava insanları niçin ve kim sorusunun cevabıyla kendi yönlerini tayin edecektir.

Siyer, bilimsel bir inceleme için tarihçinin nedenlerini aradığı bir nesnelere alanı mı yoksa kendisiyle grup bilincimizi tamamladığımız ortak bir geçmiş ve mukadder bir geleceğin kurucu nüveleri midir? Bu iki yaklaşım her halükarda uzlaşmaz antagonizmalardan (çatışma) azade olamayacak gibi görünüyor. Bir yanda her şeyden önce bilimsel bir zihne, metodolojiye ve ussal bir yaklaşıma muhtaç olan tarihçinin yaklaşımı, diğer yanda ise idrak ettiğimiz Ramazan ayında görüldüğü üzere tüketim için metalaştırılan edebi bir faaliyet olarak Siyer. Zannımızca her şeyin çöleştirdiği bir dünyada

[34] Ebû Dâvûd, Sünnet: 17; Dırâr b. Amr, *Kitâbu't-Tahrîş*, 80, 86; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (276/889), *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadis - Hadis Müdafaa*, çev.: M. Hayri Kırbazoğlu, Kayhan Yay., İstanbul 1998, 165.

[35] Dırâr b. Amr, *Kitâbu't-Tahrîş*, 35-36.

[36] İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ahmed b. Teymiyye el-Harrânî (728/1328), *Mecmû'atü'l-Fetâvâ*, I-XXXVII, haz.: Âmir el-Cezzâr-Enver el-Bâz, Dâru'l-Vefâ, Mansûre 1426/2005, III, 215.

[37] Bkz., es-Suyûtî, Hâfîz Celâleddîn Abdurrahman es-Suyûtî (911/1505), *İhtilâfî'l-Mezâhib*, thk.: Abdülkayyûm b. Muhammed b. Şefî' el-Bistevî, Dâru'l-İ'tisâm, Kahire tz., 38.

[38] Hadisin genelde senetsiz zikredilmesi ve üzerinde yapılan sıhhat tartışmaları için bkz., Muhammed Abdür-rauf el-Münâvî (1031/1622), *Fezû'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, I-VI, Dâru'l-Marîfe, Beyrut 1391/1972, I, 209-212; İsmail b. Muhammed el-Aclûnî (1162/1748), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs*, I-II, thk.: Yusuf b. Mahmud el-Hâc Ahmed, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, yy. ts., I, 79-80.

kaçınılmaz bir sonuç bu. Çünkü hakikatin talibi ne yazık ki hurafelerinki kadar çok değil.

Kaynaklar

- el-‘Aclûnî, İsmail b. Muhammed (1162/1748), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, I-II, thk.: Yusuf b. Mahmud el-Hâc Ahmed, Mektebetü'l-‘İlmi'l-Hadîs, yy. ts. Aristoteles, *Retorik*, çev.: Mehmet H. Doğan, YKY, İstanbul 2017.
- Azimli, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2013.
- el-Câhîz, Ebû Osman ‘Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Leysî (255/869), *Kitâbü'l-Hayevân*, I-VIII, thk.: Abdüsselam Muhammed Harun, Dâru'l-Cil, Beyrut 1416/1996.
- Daftary, Farhad, *İsmaililer*, çev.: Ahmet Fethi, Alfa Yay., İstanbul 2017.
- , *Şii İslam Tarihi*, çev.: Ahmet Fethi Yıldırım, Alfa Yay., İstanbul 2016.
- Dîrâr b. Amr (200/815), *Kitâbu't-Tahrîş*, thk.: Hüseyin Hansu, çev.: Mehmet Keskin, Litera Yay., İstanbul 2014.
- Emîn, Ahmed, *Fecru'l-İslâm*, Dâru'l-Kütübi'l-‘Arabî, Beyrut 1969.
- Gürler, Kadir, “Sekaleyn Hadisi’ ve “Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme”, *I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu* (07-09 Mayıs 2010), Ankara 2011, 553-570.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, II, haz.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 2005.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk.: Mustafa es-Sakkâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhâfız Şelebi, Dâru İbn Kesîr, Dimâşk 2005.
- İbn İshâk, Muhammed İshâk b. Yesâr (151/768), *Sîretu İbn İshâk*, thk.: Muhammed Hamidullah, Matbaatu Muhammed el-Hâmis, Fas 1976.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (276/889), *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs - Hadîs Müdafaası*, çev.: M. Hayri Kırbaoğlu, Kayıhan Yay., İstanbul 1998.
- İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ahmed b. Teymiyye el-Harrânî (728/1328), *Mecmû'atü'l-Fetâvâ*, I-XXXVII, haz.: ‘Âmir el-Cezzâr-Enver el-Bâz, Dâru'l-Vefâ, Mansûre 1426/2005.
- İbnü Hişâm (218/833), *Sîret-i İbn-i Hişam Tercemesi*, I-IV, çev.: Hasan Ege, Kahraman Yay., İstanbul 2006.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman (597/1201), *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, I-XIX, thk.: Muhammed Abdülkadir ‘Atâ-Mustafa Abdülkadir ‘Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-‘İlmiyye, Beyrut 1413/1993.
- İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*,

- İbnü'n-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. Yakub el-Varrâk (385/995), *el-Fihrist*, thk.: Rıza Teceddüd, Tahran ty.
- el-Kindî, Ebû Ömer Muhammed b. Yusuf (350/961) *Kitâbu'l-Vülât ve Kitâbu'l-Kudât*, ed.: Rhuvon Guest, E.J. Brill, Leiden 1912.
- Köse, Feyza Betül, *Medine'de Sosyal Hayat*, Mana Yay., İstanbul 2016.
- Kurosawa, Akira, *Rashômon*, Full Cast & Crew, 1950.
- Lacoste, Yves, *İbni Haldun: Üçüncü Dünyanın Geçmiş Tarih Biliminin Doğuşu*, çev.: Mehmet Sert, Sosyalist Yay., İstanbul 1993.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, İstanbul, 1992.
- Muhammed b. İshak (151/768), *Siyer-i İbn İshak: Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev.: M. Şafi Billik, Düşün Yay., İstanbul 2012.
- es el-Münâvî, Muhammed Abdür-rauf (1031/1622), *Feyzül-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, I-VI, Dâru'l-Marife, Beyrut 1391/1972.
- Suyûtî, Hâfız Celâleddîn Abdurrahman (911/1505), *Halifeler Tarihi*, çev.: Onur Özatağ, Ötüken Yay., İstanbul 2014.
- , *İhtilâfû'l-Mezâhib*, thk.: Abdülkayyûm b. Muhammed b. Şefî' el-Bistevî, Dâru'l-İ'tisâm, Kahire tz.
- eş-Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim (548/1153), *el-Milel ve'n-Nihal*, çev.: Mustafa Öz, Litera Yay., İstanbul 2008.
- Öz, Şaban, "Kirtâs Hadisesi ve İlgili Rivayetlerin Tenkîdi -İbn Sa'd Özelinde", *Hikmetyurdu*, 2 (3), 275-286 .
- Şahin, Hanifi, *Şiîlerin Gözüyle Sünnîler*, Mana Yay., İstanbul 2016.
- Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. Hasan b. Ali (460/1067), *el-Emâlî*, Dâru's-Sekâfe, Kum 1414.
- Uçar, Şahin, *Tarih Felsefesi Yazıları*, Şule Yay., İstanbul 2012.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed (468/1076), *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, thk.: Kemal Besyûnî Zeğlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1991.
- ez-Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I/3, thk.: Hassân Abdü'l-Mennân, Beytü'l-Efkârî'd-Düveliyye, Lübnan 2004.

